

Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών: Οδηγός Ορθής Πρακτικής

Δ. ΚΑΡΑΒΕΛΛΑΣ, Γ. ΚΑΤΣΑΔΩΡΑΚΗΣ,
Π. ΜΑΡΑΓΚΟΥ, Θ. ΝΑΝΤΣΟΥ & Ε. ΣΒΟΡΩΝΟΥ

Δ. ΚΑΡΑΒΕΛΛΑΣ, Γ. ΚΑΤΣΑΔΩΡΑΚΗΣ,
Π. ΜΑΡΑΓΚΟΥ, Θ. ΝΑΝΤΣΟΥ
& Ε. ΣΒΟΡΩΝΟΥ

Διαχείριση
Προστατευόμενων Περιοχών:
Οδηγός Ορθής Πρακτικής

Αθήνα 2003

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ & ΕΡΓΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

<http://www.minenv.gr>

Φορέας Υλοποίησης: WWF ΕΛΛΑΣ

Η έκδοση αυτή έχει χρηματοδοτηθεί από το Υπουργείο Περιβάλλοντος
Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων και συγκεκριμένα από το Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ.

ISBN 960-7284-15-1

Η έκδοση αυτή τυπώθηκε σε 5.000 αντίτυπα.

Κείμενα:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Δημήτρης Καραβέλλας, Θεοδότα Νάντσου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Παναγιώτα Μαραγκού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Γιώργος Κατσαδωράκης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ελένη Σβορώνου

Γλωσσική επιμέλεια: Ντίνα Τσιώρου

Εικονογράφηση: Gear Print

Γενική επιμέλεια εντύπου: Ελένη Σβορώνου, Μαρίνα Συμβουλίδου

Σχεδιασμός & Εκτύπωση: «ΣΧΗΜΑ & ΧΡΩΜΑ» Παραγωγική μονάδα
του ΚΕΘΕΑ

Αθήνα 2003

Copyright © ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

Περιεχόμενα

Πλαίσια	8
Πρόλογος	11
Εισαγωγή	13
Οδηγός Χρήσης Εγχειριδίου: Τα συνηθέστερα ερωτήματα και οι απαντήσεις τους	15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ .....

1.1. Σύντομο ιστορικό των προστατευόμενων περιοχών παγκοσμίως	18
1.1.1. Προστατευόμενες περιοχές – Βασικές έννοιες και στόχοι	19
1.2. Θεσμικό πλαίσιο για τις προστατευόμενες περιοχές	21
1.2.1. Εθνική νομοθεσία	21
Α. Νόμος 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος»	22
Β. Νόμος 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αιφόρος ανάπτυξη...»	23
1.2.2. Κοινοτική νομοθεσία	25
Α. Οδηγία 79/409/ΕΟΚ «Για την προστασία των άγριων πουλιών»	25
Β. Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων...»	26
1.2.3. Διεθνής νομοθεσία	27
Α. Συνθήκη Ραμσάρ	27
1.3. Μελέτη περίπτωσης: Ζάκυνθος – Πώς μια προστατευόμενη περιοχή συνέβαλε στη σωτηρία ενός απειλούμενου είδους	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

ΟΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ:

Η ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΦΡΑΓΜΕΝΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΣΤΗΝ

ΑΡΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΦΥΣΗΣ .....

2.1. Τί είναι μια προστατευόμενη περιοχή;	36
2.2. Η διαχείριση των προστατευομένων περιοχών	39
2.3. Μαζί με την ανθρώπινη παρουσία ή ενάντια σε αυτή;	43
2.4. Τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη των προστατευομένων περιοχών	47
2.4.1. Οικονομικά οφέλη	47
2.4.2. Κοινωνικά οφέλη	54
2.5. Ανθρώπινες δραστηριότητες και προστατευόμενες περιοχές	56
2.6. Χρήσεις γης και Οδηγία των οικοτόπων	62

2.7. Ανθρώπινες δραστηριότητες και διατήρηση της βιοποικιλότητας	65
Βιβλιογραφία	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ (ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ)

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΜΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ .....

3.1. Τί σημαίνει επιστημονική παρακολούθηση;	72
3.2. Τί είναι το Σύστημα Επιστημονικής Παρακολούθησης (ΣΕΠ) μιας προστατευόμενης περιοχής;	74
3.3. Γιατί χρειάζεται το ΣΕΠ στη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής;	79
3.4. Για πόσα χρόνια πρέπει να λειτουργεί ένα ΣΕΠ;	81
3.5. Ποιά είναι τα βασικά στάδια του σχεδιασμού ενός ΣΕΠ;	83
3.5.1. Πλαίσιο Περιορισμών	83
3.5.2. 1ο στάδιο: Ακριβής προσδιορισμός πολύτιμων στοιχείων	86
3.5.3. 2ο στάδιο: Δημιουργία πλέγματος βασικών οικολογικών σχέσεων και διατύπωση βασικών ερωτημάτων	91
3.5.4. 3ο στάδιο: Επιλογή των μεθόδων και των προς παρακολούθηση παραμέτρων και δεικτών	94
3.5.5. 4ο στάδιο: Δοκιμαστική εφαρμογή και δημιουργία τελικής εκδοχής	96
3.6. Τί πρέπει να κάνουμε, αφού είναι σχεδόν σίγουρο ότι το ΣΕΠ δεν είναι εφικτό να δίνει όλες τις απαντήσεις που θέλουμε;	99
3.7. Για κάθε προστατευόμενη περιοχή πρέπει να σχεδιάσουμε από την αρχή ξεχωριστό ΣΕΠ ή θα μπορούσε να υπάρξει ένα γενικό μοντέλο, κατάλληλο να προσαρμόζεται σε κάθε περιοχή;	100
3.8. Πόσο κοστίζει ο σχεδιασμός και η εφαρμογή ενός ΣΕΠ;	101
3.9. Πώς καταλαβαίνουμε ότι ένα ΣΕΠ λειτουργεί αποτελεσματικά ;	102
Βιβλιογραφία	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ .....

4.1. Η συμμετοχή του κοινού και των τοπικών κοινωνιών στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών	106
4.1.1. Συμμετοχή του κοινού στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών: εμπόδιο ή ευκαιρία για τις διαχειριστικές αρχές του τόπου;	106
4.1.2. Η στάση των τοπικών κοινωνιών απέναντι στο καθεστώς των προστατευόμενων περιοχών	108

4.2. Τα αναμενόμενα οφέλη από τις συμμετοχικές διαδικασίες στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών	113
4.3. Οι συμμετοχικές διαδικασίες στην Ελλάδα	117
4.4. Διασαφήνιση των όρων «συμμετοχικές διαδικασίες», «κοινό» και «τοπική κοινωνία». Οργάνωση αποτελεσματικών συναντήσεων	121
4.5. Οι δυσκολίες στην εφαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών	129
4.6. Τα βασικά στάδια σχεδιασμού των συμμετοχικών διαδικασιών στην ίδρυση ενός εθνικού πάρκου βάσει της οδηγίας 92/43	133
4.6.1. Στάδιο 1: Ενημέρωση για την ένταξη στο δίκτυο <i>Natura</i> , την ανακήρυξη Εθνικού Πάρκου, τις προβλέψεις ενός Προεδρικού Διατάγματος, μιας ΕΠΜ ή μιας ΚΥΑ	135
4.6.2. Στάδιο 2: Σύνταξη Διαχειριστικού Σχεδίου	136
4.6.3. Στάδιο 3: Εφαρμογή του Σχεδίου Διαχείρισης με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας	137
Επίλογος	144
Βιβλιογραφία	145
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	147
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I: Φάσμα συμμετοχικών διαδικασιών	148
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: Εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών	149
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III: Επίλυση διαφωνιών	153
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: Μαρτυρίες και απόψεις από τα στελέχη των προγραμμάτων πεδίου του WWF Ελλάς	160

Πλαίσια

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.1: Δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000	28
ΠΛΑΙΣΙΟ 1.2: Πίνακας ισχύουσας νομοθεσίας για τις προστατευόμενες περιοχές	31
ΠΛΑΙΣΙΟ 1.3: Εργαλεία για τη νομική προστασία μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής	32
ΠΛΑΙΣΙΟ 1.4: Εργαλεία για τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής	33
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.1: Βιολογική ποικιλότητα	37
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.2: Σκοπός της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής	39
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.3: Διαχειριστικά σχέδια – τι είναι και ποιος τα χρειάζεται	40
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.4: Δυο περιοχές, δυο αντιλήψεις	45
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.5: Κέρδος για τη φύση, κέρδος για την οικονομία!	48
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.6: Δάσος Δαδιάς: Όταν η προστασία της φύσης γίνεται μοχλός ανάπτυξης	50
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.7: Η περίπτωση της Κερκίνης	52
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.8: Υλοτομία – η σωστή δράση στον κατάλληλο χρόνο	57
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.9: Καταφύγιο ψαριών για την εξασφάλιση των ψαράδων	59
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.10: Κριτήρια αξιολόγησης και επιλογής δραστηριοτήτων σε μια προστατευόμενη περιοχή	60
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.11: Ανθρώπινες δραστηριότητες και δίκτυο Natura 2000	63
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.12: Τα υγρά λιβάδια της Πρέσπας	66
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.13: Η βουβαλοτροφία στον υγρότοπο της Κερκίνης	68
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.1: Παραδείγματα παρακολούθησης	73
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.2: Παράμετροι προς παρακολούθηση στο Εθνικό Πάρκο Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου	76
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.3: Περιορισμοί για την κατάρτιση ενός ΣΕΠ	85
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.4: Ορθός προσδιορισμός πολύτιμων γνωρισμάτων	88
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.5: Πολύτιμα γνωρίσματα: η σημασία της ακριβέστερης δυνατής διατύπωσης τους	90
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.6: Πλέγμα οικολογικών σχέσεων: το παράδειγμα της Δαδιάς	93
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.7: Επιλογή της κατάλληλης μεθόδου: το παράδειγμα της Δαδιάς	94
ΠΛΑΙΣΙΟ 3.8: Αναγκαιότητα μετατροπής πρωτογενών δεδομένων σε επεξεργασμένη μορφή	98

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.9: Το κόστος ενός ΣΕΠ	101
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.1: Το παράδειγμα του Καστελόριζου	109
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.2: Το παράδειγμα της Ικαρίας	109
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.3: Το παράδειγμα της Εύβοιας	110
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.4: Η αναγνώριση της σημασίας των συμμετοχικών διαδικασιών στο ευρωπαϊκό περιβαλλοντικό δίκαιο, στη διεθνή έρευνα και στον επιχειρηματικό κόσμο.	111
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.5: Ο καταλυτικός ρόλος στελεχών της τοπικής κοινωνίας που γνωρίζουν καλά το φυσικό περιβάλλον	113
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.6: Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου	114
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.7: Σύσταση τοπικών συλλογικών οργάνων	115
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.8: Υποθετικό παράδειγμα προσδιορισμού του κοινού και των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών σε μια προστατευόμενη περιοχή	122
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.9: Η εμπειρία του WWF Ελλάς από προγράμματα προστασίας μιας υγροτοπικής περιοχής (Πρέσπα), μιας θαλάσσιας (Ζάκυνθος), και μιας δασικής περιοχής (Δαδιά)	130
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.10: Εμπειρία από το πεδίο	134
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.11: Οραματισμός για το μέλλον	135
ΠΛΑΙΣΙΟ 4.12: Παράδειγμα ολοκληρωμένου προγράμματος συμμετοχικών διαδικασιών: Η περίπτωση της διαχείρισης των λιμνών Veluwe στην Ολλανδία	138

Πρόλογος

Οι προστατευόμενες περιοχές δεν αποτελούν φυσικούς δοκιμαστικούς σωλήνες. Όσες προσπάθειες έγιναν να τις διαχειριστούν απομονωμένες από τις ανθρώπινες δραστηριότητες δεν είχαν καθόλου ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Οι σύγχρονες αντιλήψεις, περί ενεργούς προστασίας, επιβάλλουν την παρουσία και συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών.

Οι προστατευόμενες περιοχές είναι διάσπαρτες σε όλη την Ελληνική επικράτεια με σημαντικές ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες. Οι πολιτικές διαχείρισης τους θα πρέπει να προωθούν την κατάλληλη έκφραση των τοπικών αναγκών για προστασία του οικοσυστήματος και για την ανάδειξη-βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής. Η αποκέντρωση αποτελεί στρατηγική επιλογή στην περιβαλλοντική διαχείριση. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, παραγωγικές και κοινωνικές οργανώσεις, επιστήμονες και ερευνητές όπως και οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ συμμετέχουν στα ΔΣ των φορέων διαχείρισης και καταβάλλεται προσπάθεια για την όσο το δυνατόν πιο ενεργή συμμετοχή τους στη διαδικασία διατύπωσης, λήψης και ελέγχου των σχετικών αποφάσεων.

Η προτεραιότητα για παρεμβατικές περιβαλλοντικές πολιτικές, που δίνεται στις προστατευόμενες περιοχές, δεν σημαίνει ότι εγκαταλείπεται η υπόλοιπη χώρα. Όσο και καλά να προστατεύεται μια περιοχή εάν ο περιβάλλοντας χώρος της δεν βοηθάει, οι προσπάθειες για προστασία θα έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Αντίθετα, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών μπορεί να δημιουργήσει τις εμπειρίες, τις τοπικές πολιτικές και τη δυναμική ώστε αυτές οι παρεμβάσεις με την μία ή άλλη μορφή, ανάλογα με τις τοπικές ιδιαιτερότητες, θα διαχυθούν στο σύνολο της Ελληνικής επικράτειας.

Το ΥΠΕΧΩΔΕ έχει καταρτίσει τον εθνικό κατάλογο των προστατευόμενων περιοχών. Έχει δημιουργήσει ένα αποκεντρωμένο πανελλήνιο δίκτυο διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών που περιλαμβάνει 27 φορείς διαχείρισης και ένα μεγάλο αριθμό προστατευόμενων περιοχών που διαχειρίζονται μέσω ειδικών προγραμμάτων σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, ΑΕΙ και περιβαλλοντικές

ΜΚΟ. Έχει εξασφαλίσει επίσης την ομαλή χρηματοδότηση των φορέων διαχείρισης και των σχετικών προγραμμάτων με πόρους του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Περιβάλλον» (ΕΠΠΕΡ) αλλά και εθνικούς (ΕΤΕΡΠΣ).

Η προσπάθεια για την ενεργό προστασία των προστατευόμενων περιοχών βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται τόσο σε τοπικό όσο και σε κεντρικό επίπεδο είναι, τουλάχιστον για τη χώρα μας, πρωτοποριακές. Η διάχυση της σχετικής εμπειρίας και γνώσης αποτελεί σημαντικό βοήθημα. Το WWF με την εμπειρία που έχει αποκτήσει, από τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών, έχει να προσφέρει σε αυτόν τον τομέα. Το παρόν τεύχος ελπίζουμε να βοηθήσει φορείς, αιρετούς αλλά και ενεργούς πολίτες να εμπλακούν και να παρέμβουν στην διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών του τόπου τους.

Β. Παπανδρέου

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ,
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τις επιταγές της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, η Ελλάδα οφείλει να προχωρήσει στη δημιουργία ενός συνεκτικού οικολογικού δικτύου προστατευόμενων περιοχών. Την εξέλιξη αυτή μπορούμε να την δούμε με ένα διττό χαρακτήρα.

Από την μια πλευρά, προκύπτει ως ευρωπαϊκή πλέον υποχρέωση η ανάγκη να διαφυλάξουμε την μοναδική βιοποικιλότητα της χώρας μας μέσα από την ίδρυση προστατευόμενων περιοχών. Μία ευρύτερη, ευρωπαϊκή κοινωνία έδωσε σημασία, ιδιαίτερη αξία στην υπόθεση φυσικό περιβάλλον και αποφάσισε ότι πρέπει να προστατευτούν αποτελεσματικά ορισμένες κρίσιμες περιοχές και είδη φυτών και ζώων. Αυτό η χώρα μας οφείλει να το σεβαστεί.

Από την άλλη, μας παρουσιάζεται μια μοναδική ευκαιρία να αναδείξουμε τις περιοχές αυτές, τα πραγματικά διαμάντια της χώρας μας, σε πυρήνες ζωής για μια ύπαιθρο που ολοένα και ερημώνει. Τα δύο δεν είναι διόλου ασύμβατα.

Ενώ η διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών αξιών αποτελεί τον κυρίαρχο στόχο για την ίδρυση μιας προστατευόμενης περιοχής, αυτός ο στόχος δεν επιτυγχάνεται μέσα από τον αποκλεισμό ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Ειδικά για μια χώρα όπως την Ελλάδα όπου ο άνθρωπος συνυπήρξε για χιλιάδες χρόνια σε αρμονία με το φυσικό του περιβάλλον, ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί όταν καταφέρουμε να ρυθμίσουμε, να διαχειριστούμε σωστά τις ανθρώπινες δραστηριότητες σε κάθε περιοχή.

Οι προκλήσεις που θα συναντήσουμε μπροστά μας για να διαχειριστούμε σωστά τις προστατευόμενες περιοχές είναι αναμφίβολα πολλές. Η χώρα μας καλείται μέσα σε λίγους μόλις μήνες, να δημιουργήσει δομές που δουλεύουν ήδη δεκαετίες σε άλλες χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα χρειαστούν πολλά να γίνουν, συγχρόνως και σε πολλά επίπεδα ώστε να αντεπεξέλθουμε επιτυχώς. Πολιτική βούληση, σωστός σχεδιασμός, θεσμοί, συνεργασία, επαρκείς πόροι – όλα θα παίξουν τον ρόλο τους αλλά και κανένα από αυτά δεν θα είναι αρκετό δίχως το καθοριστικό στοιχείο της γνώσης.

Το WWF Ελλάς, μέσα από δουλειά πολλών ετών τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, έχει την τύχη να διαθέτει ένα σημαντικό επίπεδο γνώσης σχετικό με την ίδρυση και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών. Αυτήν ακριβώς την γνώση επιδιώκουμε να μοιραστούμε και να μεταφέρουμε σε ενδιαφερόμενους φορείς και άτομα μέσα από την οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης, την δημιουργία υλικού, κοκ. Αν μπορέσουμε να δράσουμε συμβουλευτικά, καταλυτικά στην κρίσιμη αυτή φάση, θα έχουμε σίγουρα βοηθήσει στην υλοποίηση του οράματός μας που δεν είναι άλλο από το να δούμε τον άνθρωπο να συνυπάρχει αρμονικά με την φύση.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό και με την ευγενική υποστήριξη του ΥΠΕΧΩΔΕ, έχουμε δημιουργήσει ένα οδηγό όπου συνοψίζονται ορισμένα βασικά ζητήματα, κρίσιμα για την σωστή διαχείριση προστατευόμενων περιοχών. Ελπίζουμε να φανεί χρήσιμο στην προσπάθεια όλων αυτών που επιθυμούν να κατανοήσουν το αντικείμενο καλύτερα και να συμβάλλουν στην διατήρηση και ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς της χώρας μας.

Δημήτρης Καραβέλλας

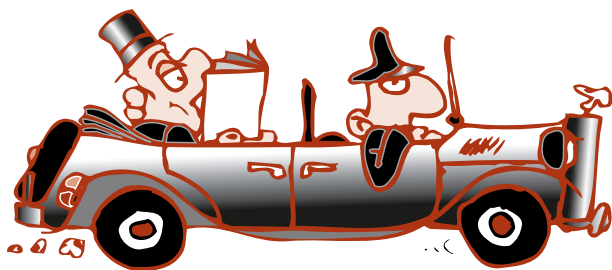
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ WWF ΕΛΛΑΣ

Οδηγός Χρήσης Εγχειριδίου:

Τα συνηθέστερα ερωτήματα και οι απαντήσεις τους

ΤΙ;	ΠΟΥ;
Τι είναι οι προστατευόμενες περιοχές;	Σελ. 19& 36
Ο Νόμος 1650/1986: οι κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών	Σελ. 22
Ο Νόμος 2742/1999: οι φορείς διαχείρισης	Σελ. 23
Η οδηγία 79/409/ΕΟΚ «Για την προστασία των άγριων πουλιών»	Σελ. 25
Η οδηγία 92/43 για τους οικοτόπους	Σελ. 26
Τι είναι οι υγρότοποι Ramsar;	Σελ. 27
Τι είναι το δίκτυο Natura 2000;	Σελ. 28
Ποια εργαλεία υπάρχουν για τη νομική προστασία μιας προστατευόμενης περιοχής;	Σελ. 32
Ποια εργαλεία διαθέτουμε για τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής;	Σελ. 33
Τι είναι η βιοποικιλότητα;	Σελ. 37
Γιατί διαχειριζόμαστε μια προστατευόμενη περιοχή;	Σελ. 39
Τι είναι ένα Σχέδιο Διαχείρισης;	Σελ. 40
Οι προστατευόμενες περιοχές αποκλείουν τον άνθρωπο;	Σελ. 43
Προκύπτουν οικονομικά οφέλη από τη θέσπιση μιας προστατευόμενης περιοχής;	Σελ. 47
Προκύπτουν κοινωνικά οφέλη από τη θέσπιση μιας προστατευόμενης περιοχής;	Σελ. 54
Τελικά, πώς αποφασίζουμε τι επιτρέπεται σε μια προστατευόμενη περιοχή;	Σελ. 60
Οι χρήσεις γης	Σελ. 62
Τι είναι η επιστημονική παρακολούθηση;	Σελ. 72
Τι είναι το σύστημα επιστημονικής παρακολούθησης (ΣΕΠ);	Σελ. 74
Γιατί χρειαζόμαστε ΣΕΠ σε μια προστατευόμενη περιοχή;	Σελ. 79
Πώς σχεδιάζουμε ένα ΣΕΠ;	Σελ. 82
Γιατί χρησιμοποιούμε συμμετοχικές διαδικασίες στη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής;	Σελ. 113
Τι είναι οι συμμετοχικές διαδικασίες;	Σελ. 121
Τι εννοούμε όταν μιλάμε για το κοινό ή την τοπική κοινωνία;	Σελ. 122
Πώς θα επιλέξουμε το κατάλληλο κοινό και τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών;	Σελ. 119
Πόσο γρήγορα εξασφαλίζεται η συμμετοχή;	Σελ. 120

ΤΙ;	ΠΟΥ;
Θα χρειαστούν ειδικοί στις συμμετοχικές διαδικασίες;	Σελ. 124
Πώς οργανώνεται μια αποτελεσματική συνάντηση;	Σελ. 125
Ποιες δυσκολίες θα αντιμετωπίσουμε στην εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών;	Σελ. 129
Ποιες συμμετοχικές διαδικασίες θα εφαρμόσουμε σε ένα υπό ίδρυση Εθνικό Πάρκο;	Σελ. 133

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ιστορικό των προστατευόμενων περιοχών και θεσμικό πλαίσιο

Δ. ΚΑΡΑΒΕΛΛΑΣ

Θ. ΝΑΝΤΣΟΥ

1.1.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ

Η θέσπιση προστατευόμενων περιοχών σε παγκόσμιο επίπεδο έχει μια σημαντική προΐστορία. Ορισμένοι ιστορικοί κάνουν αναφορά σε ειδικές περιοχές στην Ινδία που πριν από δύο χιλιάδες χρόνια αφήνονταν ελεύθερες από οποιαδήποτε εκμετάλλευση, με στόχο την προστασία των φυσικών πόρων. Στην Ευρώπη διαθέτουμε τις πρώτες αναφορές για περιοχές που προστατεύονταν ως κυνηγότοποι, ήδη σχεδόν πριν από μια χιλιετία, για τους λίγους προνομιούχους της εποχής.

Το πρώτο εθνικό πάρκο δημιουργήθηκε το 1872 στο Yellowstone των ΗΠΑ ως «δημόσιο πάρκο ή περιοχή αναμνηχής προς όφελος και απόλαυση των ανθρώπων». Το παράδειγμα των ΗΠΑ ακολούθησαν αρκετές χώρες, όπως ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Νότια Αφρική, η Νέα Ζηλανδία. Αρκετά ήταν και τα κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ αυτών των περιοχών. Πρώτον, προέκυψαν ως αποτέλεσμα κυβερνητικής πρωτοβουλίας. Δεύτερον, οι περιοχές αυτές συνήθως περιλάμβαναν μεγάλες εκτάσεις γης. Τρίτον, ήταν αρχικά προσβάσιμες από τον άνθρωπο, αλλά παρέμεναν ακατοίκητες και άθικτες από ανθρώπινες δραστηριότητες. Το τελευταίο χαρακτηριστικό, βέβαια, αυτό της ανθρώπινης παρουσίας και συνύπαρξης φυσικών στοιχείων με τον άνθρωπο, αλλάζει ανάλογα με το χρόνο και τον τόπο. Για παράδειγμα, στην Ευρώπη, όπου οι «φυσικές» εκτάσεις ήταν ανέκαθεν μικρότερες και οι ανθρώπινες δραστηριότητες συνυπήρχαν με τη φύση, οι προστατευόμενες περιοχές που δημιουργήθηκαν ήταν γενικά μικρότερης έκτασης και περιελάμβαναν, τουλάχιστον σε ένα μέρος τους, κατοικημένες περιοχές και ανθρώπινες δραστηριότητες.

Με το χαρακτηρισμό όλο και περισσότερων περιοχών ως προστατευόμενων προέκυψε, τουλάχιστον σε ορισμένες χώρες, η ανάγκη διαμόρφωσης μηχανισμών συντονισμού και διαχείρισης. Έτσι, το 1911 στον Καναδά εμφανίζεται ο πρώτος, σε παγκόσμιο επίπεδο, φορέας συντονισμού. Πέντε χρόνια αργότερα, στις ΗΠΑ συστήνεται η Εθνική

Υπηρεσία Πάρκων, η οποία και συνεχίζει να παίζει βασικό ρόλο στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Από εκείνη την εποχή μέχρι σήμερα, έχουν θεσπιστεί χιλιάδες προστατευόμενες περιοχές ανά τον κόσμο. Το 2002, περίπου 44.000 περιοχές χαρακτηρίστηκαν προστατευόμενες, σύμφωνα με τα κριτήρια της Διεθνούς Ένωσης για την Προστασία της Φύσης (IUCN), καλύπτοντας έτσι περίπου το 10% της συνολικής έκτασης του πλανήτη. Στην Ελλάδα, η ιστορία της κήρυξης προστατευόμενων περιοχών ουσιαστικά ξεκινά το 1938 στον Όλυμπο με τη δημιουργία του Εθνικού Δρυμού Ολύμπου.

1.1.1. Προστατευόμενες περιοχές – Βασικές έννοιες και στόχοι

Τι ακριβώς είναι, λοιπόν, μια προστατευόμενη περιοχή; Ο ορισμός που δίνεται από τη Διεθνή Ένωση για την Προστασία της Φύσης (IUCN) είναι ο εξής:

Μια χερσαία ή/και θαλάσσια έκταση αφιερωμένη στην προστασία και διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και των φυσικών και συναφών πολιτιστικών πόρων, η οποία υπόκειται σε διαχείριση με νομικά μέσα ή άλλους αποτελεσματικούς τρόπους¹.

Όταν αναφερόμαστε στις προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα, εννοούμε κυρίως τις περιοχές που έχουν ενταχθεί στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Natura 2000 και που προστατεύονται βάσει των κοινοτικών Οδηγιών για τους Οικοτόπους και τα Πουλιά. Σημασία έχει να γνωρίζουμε ότι αναφερόμαστε σε ευρωπαϊκό και όχι μόνο εθνικό δίκτυο περιοχών –έτσι, μπορεί να έχουμε περιοχές ή είδη που, ενώ μας φαίνονται σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο «κοινά», προστατεύονται γιατί στην υπόλοιπη Ευρώπη είναι σπάνια ή έχουν ήδη εξαφανιστεί.

Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος σαφώς δεν περιορίζεται μόνο στις περιοχές αυτές. Υπάρχει όμως μια βασική διαφορά μεταξύ αυτών και άλλων εκτάσεων. Στις προστατευόμενες περιοχές, ο κυρίαρχος στόχος, αυτό που προέχει, είναι η διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών αξιών της περιοχής. Αυτό δεν συνεπάγεται αναγκαστικά αποκλεισμό ανθρώπινων δραστηριοτήτων –απεναντίας, ο ουσιαστι-

¹ "An area of land and/or sea especially dedicated to the protection and maintenance of biological diversity, and of natural and associated cultural resources, and managed through legal or other effective means.", IUCN, 1994, Ceballos-Lascrain, H., Tourism, Ecotourism and Protected Areas, IUCN: Gland, Switzerland and Cambridge, UK, 1996.

κός στόχος της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής, όπως προαναφέρθηκε, επιτυγχάνεται μέσα από τη σωστή ρύθμιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Με άλλα λόγια, ενώ η αιτία για την οποία κηρύχθηκε μια περιοχή προστατευόμενη έχει να κάνει με τα φυτά, τα ζώα και τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής, ο τρόπος με τον οποίο αυτή θα προστατευτεί έχει κυρίως να κάνει με τον άνθρωπο και τη σχέση του με το περιβάλλον.

Για την Ελλάδα, όπου ιστορικά ο άνθρωπος συνυπήρξε για χιλιάδες χρόνια με το φυσικό του περιβάλλον και το συνδιαμόρφωσε μέσα από δραστηριότητες όπως η γεωργία ή η αλιεία, δεν θα μπορούσαν τα πράγματα να είναι διαφορετικά. Αυτό όμως που έχει σημασία να κατανοήσουμε είναι ότι, **ενώ στις προστατευόμενες περιοχές είναι θεμιτή η ανθρώπινη παρουσία και είναι εφικτή η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική ευημερία**, αυτό που **παραμένει** σημείο αναφοράς και **προτεραιότητα είναι πάντα η διατήρηση των υφιστάμενων φυσικών και πολιτιστικών αξιών**.

Αυτές τις αξίες λοιπόν οφείλουμε, προκειμένου να τις διατηρήσουμε, να τις καταγράψουμε. Με αυτό τον τρόπο θα ξέρουμε όλοι, στην κάθε περιοχή που καλούμαστε να δουλέψουμε, ποια ακριβώς είναι εκείνα τα ιδιαίτερα στοιχεία που μας ζητείται ως κόρη οφθαλμού να διατηρήσουμε για το σύνολο της ευρωπαϊκής κοινωνίας, για τις γενιές που θα ακολουθήσουν. Παράλληλα, καλό είναι να γνωρίζουμε ότι, ενώ η θεσμοθέτηση μιας προστατευόμενης περιοχής είναι αποτέλεσμα επιλογής μιας κοινωνίας που ως σύνολο αποφάσισε για την ανάγκη διαφύλαξης αυτής της κληρονομιάς, η επιτυχία αυτής της επιλογής εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από την τοπική κοινωνία. Η πολυπλοκότητα της διαχείρισης, **η μεγάλη πρόκληση, βρίσκεται ακριβώς στη δραστηριοποίηση των τοπικών κοινωνιών**, ώστε να καταστεί δυνατή η προστασία οικολογικά σημαντικών περιοχών που αποτελούν φυσική κληρονομιά όλων.

1.2.

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται συνοπτικά το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την προστασία οικολογικά σημαντικών περιοχών. Η ενότητα χωρίζεται σε τρία κεφάλαια:

- ▶ *1.2.1. Εθνική νομοθεσία* – παρουσίαση των σημαντικότερων ελληνικών νόμων για τη θέσπιση και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών
- ▶ *1.2.2. Κοινοτική νομοθεσία* – παρουσίαση των δύο οδηγιών βάσει των οποίων δημιουργείται το ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000
- ▶ *1.2.3. Διεθνής νομοθεσία* – παρουσίαση της Συνθήκης Ραμσάρ για την προστασία των υγροτόπων διεθνούς σημασίας

Όπως θα δούμε, το θεσμικό πλαίσιο παρέχει σημαντικά εργαλεία στους ενδιαφερόμενους φορείς (ΟΤΑ, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, περιβαλλοντικές οργανώσεις και κινήσεις πολιτών) για την προστασία και διαχείριση περιοχών που έχουν οικολογική σημασία, καθώς και για την ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων συμβατών με το αντικείμενο προστασίας τους.

1.2.1. Εθνική νομοθεσία

Η ελληνική νομοθεσία για τις προστατευόμενες περιοχές εγκαινιάζεται με τον αναγκαστικό νόμο 856/1937 «Περί Εθνικών Δρυμών», βάσει του οποίου ιδρύθηκαν οι πρώτοι εθνικοί δρυμοί στην Ελλάδα, δηλαδή ο Όλυμπος και ο Παρνασσός. Το 1950 ψηφίστηκε ο νόμος 1465/1950 «Τοπία φυσικού κάλλους», βάσει του οποίου χαρακτηρίστηκαν ως προστατευόμενες περισσότερες από 300 περιοχές, που όμως ποτέ δεν έτυχαν επαρκούς και ουσιαστικής προστασίας. Πολύ αργότερα, η νομοθεσία για τις προστατευόμενες περιοχές εμπλουτί-

² Όλυμπος (1938),
Παρνασσός (1938),
Πάρνηθα (1961),
Αίνος (1962),
Σαμαριά (1962),
Οίτη (1966),
Πίνδος (1966),
Βίκος-Αώος (1973),
Πρέσπες (1974),
Σούνιο (1974).

στηκε με τον «δασικό κώδικα», δηλαδή το νομοθετικό διάταγμα 86/1969, που τροποποιήθηκε με το ΝΔ 996/1971 περί εθνικών δρυμών, αισθητικών δασών και διατηρητέων μνημείων της φύσης. Από το 1938 και μετά ιδρύθηκαν 10 εθνικοί δρυμοί², 19 αισθητικά δάση και 51 διατηρητέα μνημεία της φύσης.

Α. Νόμος 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος»

Το 1986 η εθνική νομοθεσία εξελίχθηκε με τον νόμο 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος». Έκτοτε, ο 1650 είναι ο κύριος ελληνικός νόμος που διέπει τη θεσμοθέτηση προστατευόμενων περιοχών.

Ο 1650 χωρίζεται σε 7 κεφάλαια, από τα οποία το πιο σημαντικό είναι το Δ', «Προστασία της φύσης και του τοπίου», το οποίο εισάγει κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών κάνοντας αναφορά στη διαχείρισή τους. Βάσει του 1650 οι κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών είναι οι εξής:

- ▶ **Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης.** Στις περιοχές αυτές δεν επιτρέπεται καμία ανθρώπινη δραστηριότητα, με εξαίρεση την επιστημονική.
- ▶ **Περιοχές προστασίας της φύσης.**
- ▶ **Εθνικά πάρκα.** Πρόκειται για τη σημαντικότερη κατηγορία, καθώς μπορεί να περιλάβει εκτεταμένες περιοχές οικολογικής σημασίας οι οποίες *«παραμένουν ανεπηρέαστες ή ελάχιστα έχουν επηρεαστεί από ανθρώπινες δραστηριότητες και στις οποίες διατηρείται μεγάλος αριθμός και ποικιλία αξιόλογων βιολογικών, οικολογικών και αισθητικών στοιχείων»*. Στα εθνικά και θαλάσσια πάρκα επιτρέπονται *«δραστηριότητες ερευνητικές, φυσιολατρικές και άλλες, κυρίως παραδοσιακού χαρακτήρα»*.
- ▶ **Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία.**
- ▶ **Περιοχές οικοανάπτυξης.**

Στην πράξη, μια προστατευόμενη περιοχή συνήθως περιλαμβάνει συνδυασμό των παραπάνω βαθμών προστασίας.

B. Νόμος 2742/1999

«Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη»

Ο Ν. 2742/99 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» αποσαφηνίζει την κατάσταση όσον αφορά στη λειτουργία και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και ουσιαστικά συμπληρώνει τον 1650/86.

Ο 2742/99 αφορά στη διαχείριση και διοίκηση «περιοχών, στοιχείων και συνόλων της φύσης και του τοπίου», βάσει των κατηγοριών που αναφέρονται στον 1650/86. Αφορά επίσης και στις «Ειδικές Ζώνες Διατήρησης», δηλαδή στις περιοχές του εθνικού καταλόγου περιοχών Natura 2000 που συστήνεται βάσει της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

Στο **άρθρο 15, «Φορείς διαχείρισης»**, ο 2742/99 ανοίγει το δρόμο για ίδρυση φορέων διαχείρισης (ΦΔ) προστατευόμενων περιοχών ως νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου.

Στις αρμοδιότητες των ΦΔ συμπεριλαμβάνονται:

- ▶ Η κατάρτιση και εφαρμογή κανονισμών λειτουργίας και διοίκησης της προστατευόμενης περιοχής.
- ▶ Κατάρτιση εσωτερικών κανονισμών του ΦΔ. Οι κανονισμοί εγκρίνονται από το ΥΠΕΧΩΔΕ και δημοσιεύονται σε ΦΕΚ.
- ▶ Παρακολούθηση και αξιολόγηση του θεσμικού πλαισίου προστασίας της περιοχής.
- ▶ Συλλογή και επεξεργασία επιστημονικών δεδομένων.
- ▶ Παροχή γνωμοδοτήσεων για την αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων στην περιοχή.
- ▶ Κατάρτιση μελετών και εκτέλεση έργων που προβλέπονται από το σχέδιο διαχείρισης.
- ▶ Ανάλυση και εκπόνηση εθνικών ή και ευρωπαϊκών προγραμμάτων και δράσεων.
- ▶ Ενημέρωση και εκπαίδευση σε θέματα σχετικά με το αντικείμενο προστασίας.

- ▶ Προώθηση οικοτουριστικών δράσεων, χορήγηση αδειών επιστημονικής έρευνας κ.ά.

Οι ΦΔ διοικούνται από επταμελή έως ενδεκαμελή **διοικητικά συμβούλια** (ΔΣ). Στο ΔΣ του ΦΔ εκπροσωπούνται το ΥΠΕΧΩΔΕ, το Υπουργείο Γεωργίας και άλλα κατά περίπτωση αρμόδια υπουργεία, η οικεία περιφέρεια, οι οικείοι ΟΤΑ, κοινωνικοί, επιστημονικοί και παραγωγικοί φορείς (κατά περίπτωση) που δραστηριοποιούνται στην προστατευόμενη περιοχή και περιβαλλοντικές οργανώσεις που «έχουν, σύμφωνα με το καταστατικό τους, ως σκοπό την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και διαθέτουν προηγούμενη δράση και εμπειρία σε σχετικά θέματα». Ο Πρόεδρος του ΔΣ ορίζεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ και πρέπει να διαθέτει κατάλληλο επιστημονικό υπόβαθρο. Ο ορισμός των μελών του ΔΣ γίνεται εντός ενός μήνα από την αποστολή σχετικής πρόσκλησης από το ΥΠΕΧΩΔΕ· αν οι εκπροσωπούμενοι φορείς δεν υποδείξουν ονομαστικά εκπροσώπους εντός αυτού του μήνα, τότε το ΥΠΕΧΩΔΕ ορίζει μέλος κατά την κρίση του. Το ΔΣ συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ.

Το ΔΣ συγκροτεί **επιστημονική επιτροπή** αποτελούμενη από πανεπιστημιακούς και άλλους κατά περίπτωση ειδικούς επιστήμονες.

Σε κάθε ΦΔ θεσπίζονται μέχρι και 20 **θέσεις επιστημονικού** και 10 **θέσεις διοικητικού και τεχνικού προσωπικού**. Οι θέσεις μπορούν να καλυφθούν με πενταετούς διάρκειας αποσπάσεις από δημόσιους φορείς (π.χ. οι φύλακες μπορούν να είναι αποσπασμένοι αστυνομικοί), ύστερα από αίτηση του ΦΔ και απόφαση του ΥΠΕΧΩΔΕ και άλλου κατά περίπτωση συναρμόδιου υπουργού (π.χ. Δημόσιας Τάξης).

Οι **πόροι** του ΦΔ προέρχονται από κρατικές και ευρωπαϊκές επιχορηγήσεις, εκμετάλλευση περιουσιακών τους στοιχείων, πώληση υλικών και πνευματικών δικαιωμάτων, διάφορες άλλες επιχορηγήσεις. Από το σύνολο των εσόδων που προέρχονται από εισιτήρια, ξεναγήσεις και γενικά προβολή του αντικειμένου, το 30% αποδίδεται στο ΕΤΕΡΠΣ (άρθρο 15, 5).

Βάσει του 2742/99 η διαχείριση (ή τμήματα αυτής) ενός προστατευόμενου αντικειμένου ή περιοχής μπορεί να ανατίθεται σε ΑΕΙ, δημό-

σια ερευνητικά ιδρύματα ή άλλα ΝΠΔΔ και μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα (περιβαλλοντικές οργανώσεις). Η ανάθεση γίνεται με **σύμβαση διαχείρισης**. Για τη συγκεκριμενοποίηση του περιεχομένου και της διαδικασίας σύναψης αυτών των συμβάσεων απαιτείται ΚΥΑ των Υπουργών Ανάπτυξης, ΠΕΧΩΔΕ και Γεωργίας.

Στο άρθρο 17, «Συμπλήρωση αρμοδιοτήτων Επιτροπής ‘Φύση 2000’» προβλέπεται η ενίσχυση της εν λόγω επιτροπής, η ίδρυση της οποίας περιλαμβάνεται στην ΚΥΑ 33318/3028/28.12.98, με την οποία ενσωματώνεται στην εθνική νομοθεσία η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ (βλ. κεφ 1.2.2.). Η Επιτροπή θα λειτουργεί ως Εθνική Επιτροπή Προστατευόμενων Περιοχών, θα παρακολουθεί και θα αξιολογεί την πορεία του εθνικού συστήματος προστατευόμενων περιοχών.

1.2.2. Κοινοτική νομοθεσία

A. Οδηγία 79/409/ΕΟΚ

«Για την προστασία των άγριων πουλιών»

Η πρώτη σημαντική κοινοτική οδηγία για τη θεσμοθέτηση περιοχών με στόχο την προστασία της πανίδας είναι η 79/409/ΕΟΚ «Για την προστασία των άγριων πουλιών». Σκοπός της 79/409 είναι η προστασία των ειδών πουλιών που ζουν φυσικά και σε άγρια κατάσταση στην Ευρώπη. Τα είδη της ευρωπαϊκής ορνιθοπανίδας που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της οδηγίας υπόκεινται σε αυστηρό καθεστώς προστασίας. Για την προστασία αυτών των ειδών κάθε κράτος-μέλος μεριμνά κατά της θανάτωσής τους και της καταστροφής των φωλιών και αβγών τους (άρθρο 5). Τα είδη του Παραρτήματος II μπορούν να αποτελούν θήραμα, όπως αυτό ορίζεται από την εθνική νομοθεσία. Τα είδη του Παραρτήματος III/1 κυνηγιούνται σε όλη την περιοχή εφαρμογής της Οδηγίας. Το παράρτημα II/2 περιλαμβάνει είδη των οποίων το κυνήγι επιτρέπεται μόνο σε συγκεκριμένα κράτη-μέλη.

Πολύ σημαντικό σημείο της 79/409 (άρθρο 4.1-2) είναι η υποχρέωση των κρατών-μελών να χαρακτηρίζουν ως «**Ζώνες Ειδικής Προστασίας**» (Special Protection Areas – ΖΕΠ) τις πιο κατάλληλες περιοχές που φιλοξενούν πληθυσμούς και οικοτόπους των πουλιών αυτών

και άλλων μεταναστευτικών ειδών. Μέχρι στιγμής η **Ελλάδα** έχει χαρακτηρίσει **110 περιοχές** ως ΖΕΠ.

Όλα τα κράτη-μέλη οφείλουν με κάθε τρόπο να διασφαλίσουν την προστασία των ΖΕΠ από ρύπανση και κάθε άλλου είδους υποβάθμιση που θα επηρεάσει αρνητικά τα πουλιά. Τα μέτρα προστασίας και αποκατάστασης των βιοτόπων και οικοτόπων περιλαμβάνουν κυρίως τη θέσπιση προστατευόμενων περιοχών, την οικολογική διαχείριση των βιοτόπων εντός και εκτός των εκτάσεων αυτών, την ανασύσταση κατεστραμμένων βιοτόπων και τη δημιουργία νέων. Σε σχέση με το κυνήγι, η 79/409 προβλέπει ότι αυτό πρέπει να απαγορεύεται κατά τις περιόδους ανατροφής των νεοσσών και, επιπλέον για τα μεταναστευτικά είδη, κατά τις περιόδους μετανάστευσης προς τους τόπους αναπαραγωγής.

Την εφαρμογή της 79/409 επιβλέπει η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υποβοηθούμενη από την Επιτροπή για τη Συμμόρφωση με την Τεχνική και Επιστημονική Πρόοδο, η οποία πλέον ονομάζεται Επιτροπή ΟΡΝΙΣ (ORNIS Committee). Στην Ελλάδα την εφαρμογή της 79/409 παρακολουθεί το Υπουργείο Γεωργίας, κυρίως ως προς τα μέτρα προστασίας των πουλιών και, ειδικότερα, ως προς τα θέματα ρύθμισης του κυνηγιού.

B. Οδηγία 92/43/ΕΟΚ

«Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων...»

Οδηγία-κορμός για την προστασία της φύσης είναι η 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας». Η 92/43 ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με ΚΥΑ που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 1289/28.12.99.

Με την 92/43 ιδρύεται το ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Ειδικών Ζωνών Διατήρησης (Special Areas of Conservation), με τον τίτλο Natura 2000. Πρόκειται για περιοχές οι οποίες φιλοξενούν συγκεκριμένους τύπους οικοτόπων και/ή είδη χλωρίδας και πανίδας που χαρακτηρίζονται ως κοινοτικής σημασίας. Στόχος της 92/43 είναι η προστασία ή/και αποκατάσταση αυτών των τύπων οικοτόπων και ειδών.

Για την ίδρυση του δικτύου, κάθε-κράτος μέλος συντάσσει κατάλογο περιοχών. Ο κατάλογος πρέπει να καλύπτει ικανοποιητικά τα είδη και τους τύπους οικοτόπων που αναφέρονται στα παραρτήματα της Οδηγίας. Στο δίκτυο εντάσσονται και όλες οι ΖΕΠ (βλ. Οδηγία για τα πουλιά). Με σκοπό τη χρηματοδότηση επιλεγμένων δράσεων για την υλοποίηση του δικτύου Natura 2000, η Επιτροπή έχει σχεδιάσει το χρηματοδοτικό μέσο LIFE-Φύση.

Η Επιτροπή, μέσω βιογεωγραφικών σεμιναρίων και με επιστημονικά κριτήρια, εξετάζει σε συνεργασία με τα κράτη-μέλη τις εθνικές προτάσεις. Με αυτήν τη διαδικασία θα οριστικοποιηθούν οι εθνικοί κατάλογοι και θα ιδρυθεί το Δίκτυο Natura 2000.

Ο ελληνικός κατάλογος πλέον αποτελείται από 236 περιοχές και καλύπτει περίπου 27.228 χλμ.² (20,6 % της επικράτειας).

Την πορεία εφαρμογής της 92/43 επιβλέπει η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συνεπικουρούμενη από την Επιτροπή για τους Οικοτόπους (Habitats Committee). Αρμόδιος εθνικός φορέας είναι το ΥΠΕΧΩΔΕ και, πιο συγκεκριμένα, το Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος. Σημαντικό θεσμικό ρόλο στο συντονισμό και στην αξιολόγηση των δράσεων που αφορούν στην εφαρμογή της Οδηγίας στην Ελλάδα έχει επίσης η Επιτροπή Φύση 2000.

1.2.3. Διεθνής νομοθεσία

Α. Συνθήκη Ραμσάρ

Σημαντική για την προστασία των υγροτόπων είναι η Συνθήκη Ραμσάρ, η οποία υπογράφηκε στο Ιράν το 1971. Η συνθήκη επικυρώθηκε από την Ελλάδα το 1974 και προέβλεπε την οριοθέτηση Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας. Έτσι ορίστηκαν οι 10 ελληνικοί υγρότοποι Ραμσάρ³. Η συμφωνία προέβλεπε επίσης την ακριβή οριοθέτηση των υγροτόπων Ραμσάρ, τη σύνταξη διαχειριστικών σχεδίων και την προστασία των οικοσυστημάτων και της ορνιθοπανίδας τους.

Στην εξέλιξη της η Συνθήκη Ραμσάρ ζητά τη «συνετή χρήση των υγροτόπων» (wise use of wetlands), κάτι που περιλαμβάνει όλους τους

³ Δέλτα Έβρου, λίμνη Βιστωνίδα, λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος, λίμνη Ισμαρίδα (Μπρικού) και λιμνοθάλασσες της Θράκης (περιλαμβάνεται το δέλτα Νέστου), λίμνες Βόιβη και Λαγκαδά, Κερκίνη, δέλτα Αξιού-Λουδία-Αηιάκμονα και αλυκή Κίτρους, Αμβρακικός Κόλπος, λιμνοθάλασσες Μεσοπογγίου-Αιτωλικού και εκβολές Αχελώου, λιμνοθάλασσα Κοτιχίου, Μικρή Πρέσπα.

υγροτόπους μιας χώρας, ανεξάρτητα από το αν είναι διεθνείς ή όχι. Με στόχο την ομοιογενή εφαρμογή της Συνθήκης έχουν εκδοθεί οδηγίες για τη «συνετή διαχείριση των υγροτόπων» (wise use guidelines). Η ίδια η Συνθήκη Ραμσάρ δεν διαθέτει όργανο για την επιβολή κυρώσεων. Αυτή καθίσταται δυνατή μέσα από το εθνικό νομικό σύστημα και αποτελεί υποχρέωση της κάθε χώρας.

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.1.

• Δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000

Το δίκτυο Natura 2000 ιδρύεται βάσει της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας». Στόχος της Οδηγίας είναι να συμβάλει στη διασφάλιση της προστασίας της άγριας χλωρίδας και πανίδας και των φυσικών οικοτόπων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, σε συνδυασμό με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ «Για τα πουλιά», η Οδηγία για τους οικοτόπους αποσκοπεί στη δημιουργία ενός συνεκτικού οικολογικού δικτύου προστατευόμενων περιοχών, μέσα από το οποίο επιτυγχάνεται η προστασία και διαχείριση των ειδών χλωρίδας και πανίδας και των τύπων οικοτόπων που περιλαμβάνονται στα Παραρτήματα I και II.

Η ίδρυση του δικτύου είναι αποτέλεσμα πολύχρονων προσπαθειών των κυβερνήσεων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των ακαδημαϊκών φορέων, των περιβαλλοντικών οργανώσεων και των πολιτών. Στηρίζεται στις κοινοτικές Οδηγίες για τους οικοτόπους (92/43/ΕΟΚ) και για τα πουλιά (79/409/ΕΟΚ). Η Οδηγία για τους οικοτόπους στοχεύει στην προστασία συγκεκριμένων ενδιαιτημάτων, αλλά και ειδών χλωρίδας και πανίδας που έχουν αξιολογηθεί ως σημαντικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Ελλάδα έχει προτείνει 236 περιοχές για ένταξη στο δίκτυο, που έπειτα καλύπτει το 20,6% της επικράτειας. Το ποσοστό αυτό ίσως να ακούγεται ικανοποιητικό, ή ακόμη και υπερβολικό, για μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα. Είναι όμως συγκρίσιμο με αυτό άλλων χωρών (π.χ. Ισπανία, Πορτογαλία, Δανία) και, επιπλέον, αντανακλά κάτι που λίγοι γνωρίζουν –τη σημαντικότητα οικολογική αξία της χώρας μας.

Η ένταξη μιας περιοχής στο δίκτυο Natura 2000 δεν αποκλείει την ανάπτυξη, όταν αυτή δεν επιδρά αρνητικά στις οικολογικές της αξίες. Συχνά

τίθεται το ερώτημα τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται σε μια περιοχή του δικτύου. Η απάντηση δεν είναι τόσο εύκολη, καθώς δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος κατάλογος δράσεων που να επιτρέπονται ή να απαγορεύονται στις συγκεκριμένες περιοχές. Πρέπει να προηγηθεί εκτίμηση της οικολογικής κατάστασης και των αξιών του εκάστοτε φυσικού χώρου, ώστε να μπορεί να υπολογιστεί η αναμενόμενη επίπτωση του κάθε έργου.

Στις περιοχές Natura επιτρέπονται έργα και δραστηριότητες που δεν θίγουν τα ιδιαίτερα οικολογικά στοιχεία (οικοτόπους και είδη) για τα οποία η περιοχή κρίθηκε προστατευτέα ή, τουλάχιστον, παρουσιάζουν συμβατότητα με αυτά. Κάτι τέτοιο πρακτικά σημαίνει πως σε πολλές περιπτώσεις ένα έργο που πιθανώς να μην επιτραπεί σε μια περιοχή του δικτύου Natura 2000 να μπορεί να επιτραπεί σε μια άλλη περιοχή, καθώς εκεί δε θα υποβαθμίζει τα προστατευόμενα είδη ή τους οικοτόπους. Πρόσφατα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε οδηγό ερμηνείας του άρθρου 6⁴ της Οδηγίας (που αναφέρεται στη συμβατότητα έργων και δραστηριοτήτων με τις αρχές προστασίας των περιοχών Natura 2000), ώστε οι αρμόδιες εθνικές αρχές να κατορθώσουν να εφαρμόσουν με σχετική ομοιογένεια και συνοχή την Οδηγία.

Το δίκτυο Natura 2000 αποτελεί μεγάλη ευκαιρία προώθησης νέων προτύπων ανάπτυξης, που βασίζονται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ντόπιου πληθυσμού, σε συνδυασμό με τη διατήρηση ή αποκατάσταση των ειδικών οικολογικών αξιών των περιοχών αυτών. Αρκετά είναι τα παραδείγματα, τόσο από την Ελλάδα όσο και από το εξωτερικό, σύμφωνα με τα οποία περιοχές του δικτύου έχουν αναπτυχθεί προς όφελος της τοπικής οικονομίας, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα τη διατήρηση των ιδιαίτερων οικολογικών αξιών τους.

⁴ Τον οδηγό ερμηνείας μπορείτε να τον βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://europa.eu.int/comm/environment/nature/natura_articles.htm

1.3.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ:

ΖΑΚΥΝΘΟΣ – ΠΩΣ ΜΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΥΝΕΒΑΛΕ ΣΤΗ ΣΩΤΗΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΟΥ ΕΙΔΟΥΣ

Η θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta* περιλαμβάνεται στα είδη πανίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης που απειλούνται με εξαφάνιση. Η προστασία του είδους και των βιοτόπων του θεωρείται προτεραιότητα από την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ. Επίσης, η θαλάσσια χελώνα τυγχάνει απόλυτης προστασίας και από την εθνική νομοθεσία.

Σημαντικότερος βίοτοπος ωοτοκίας της θαλάσσιας χελώνας στην Ευρώπη είναι ο κόλπος Λαγανά στη Ζάκυνθο. Η θεσμική προστασία αυτής της περιοχής και η ρύθμιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων κρίθηκαν απαραίτητες προϋποθέσεις για τη μακροπρόθεσμη προστασία του είδους. Έτσι, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και παρά τη γενικότερη άρνηση αποδοχής των μέτρων προστασίας από την τοπική κοινωνία, θεσμοθετήθηκαν μέτρα ρύθμισης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου, απαγόρευση της πρόσβασης στις παραλίες μετά τη δύση του ήλιου, έλεγχος της ναυσιπλοΐας κ.ά.).

Με δεδομένη την ασχεδιάστη και ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη αυτής της περιοχής της Ζακύνθου, κατάσταση που επέφερε την οικολογική υποβάθμιση σημαντικού μέρους του βιοτόπου, η μη αναστρέψιμη υποβάθμιση των τελευταίων παραλιών ωοτοκίας της χελώνας ήταν θέμα ελάχιστου χρόνου. Οι προστατευτικές διατάξεις και οι ρυθμίσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων έφεραν αποτέλεσμα: οι τελευταίες έξι παραλίες ωοτοκίας υπόκεινται σε καθεστώς προστασίας και φιλοξενούν τον σημαντικότερο αριθμό φωλιών σε ολόκληρη τη Μεσόγειο. Πολύ σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η αγορά από την περιβαλλοντική οργάνωση WWF Ελλάς 327 στρεμμάτων γης που περιβάλλει τα Σεκάνια, τη σημαντικότερη από τις έξι παραλίες ωοτοκίας του Λαγανά. Μέσα από την αγορά αυτής της έκτασης, που κατέ-

στη δυνατή με την οικονομική συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και χιλιάδων μελών της οργάνωσης, διασφαλίστηκε η περιοχή και αποτράπηκε η εκμετάλλευση για τουριστικούς ή οικιστικούς λόγους.

Το 1999 ιδρύθηκε το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου (ΕΘΠΖ) με Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 960Δ/22.12.1999). Πυρήνας του ΕΘΠΖ, δηλαδή Ζώνη Α1 – απόλυτης προστασίας, είναι τα Σεκάνια, όπου επιτρέπεται μόνο επιστημονική δραστηριότητα με σκοπό την προστασία και οικολογική διαχείριση της περιοχής. Το σύνολο των προστατευτικών διατάξεων και οι ρυθμίσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που διέπουν το ΕΘΠΖ αποτελούν εγγύηση για μακροπρόθεσμη διατήρηση και διαχείριση του σημαντικού αυτού βιοτόπου της θαλάσσιας χελώνας.

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.2. • Πίνακας ισχύουσας νομοθεσίας για τις προστατευόμενες περιοχές (από το 1986)

- 1. Νόμος 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος»*
- 2. ΚΥΑ - ΦΕΚ 854/16.09.1996 «Χαρακτηρισμός των υγροβιοτόπων Δέλτα Νέστου, Λίμνης Βιστωνίδας, Λίμνης Ισμαρίδας και της ευρύτερης περιοχής τους ως Πάρκου»*
- 3. Νόμος 2637/1998 «Σύσταση Οργανισμού Πιστοποίησης... και άλλες διατάξεις»*
- 4. ΚΥΑ - ΦΕΚ 1289/28.12.1998 «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και κληρίδας»*
- 5. Νόμος 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη...»*
- 6. Προεδρικό Διάταγμα - ΦΕΚ 906Δ/22.12.1999 «Χαρακτηρισμός χερσαίων και θαλάσσιων περιοχών του κόλπου Λαγανά και των νήσων Στροφάδων ως Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου...»*
- 7. ΚΥΑ για τον καθορισμό αριθμού μελών των διοικητικών συμβουλίων προστατευόμενων περιοχών - ΦΕΚ 126/07.02.2003 και ΦΕΚ 140/11.02.2003*

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.3. • Εργαλεία για τη νομική προστασία μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής

Το πρώτο βήμα για την προστασία μιας περιοχής με επιστημονικά τεκμηριωμένη οικολογική αξία είναι η κατοχύρωση νομικού πλαισίου προστασίας. Τα κυριότερα εργαλεία που προσφέρει η ελληνική νομοθεσία είναι τα εξής:

- ▶ Υπαγωγή σε μια από τις κατηγορίες του Ν. 1650/1986
- ▶ Χαρακτηρισμός ενός χώρου ως «Περιοχής Κοινοτικής Σημασίας» (βάσει της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ) ή ως «Ζώνης Ειδικής Προστασίας» (βάσει της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ) και ένταξη στο δίκτυο Natura 2000
- ▶ Δημιουργία Καταφυγίου Άγριας Ζωής - η κήρυξή τους γίνεται από το Υπουργείο Γεωργίας βάσει του Νόμου 2637/1998
- ▶ Δημιουργία Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) - βάσει του «Οικιστικού Νόμου» 1337/1983

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.4. • Εργαλεία για τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής

Η κατοχύρωση νομικού πλαισίου είναι σίγουρα το πρώτο και βασικό βήμα για την προστασία μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής. Η ενεργός όμως διαχείριση και διοίκησή της είναι απαραίτητη για την ουσιαστική προστασία της. Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και η πρακτική εμπειρία προσφέρουν τα εξής εργαλεία διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής:

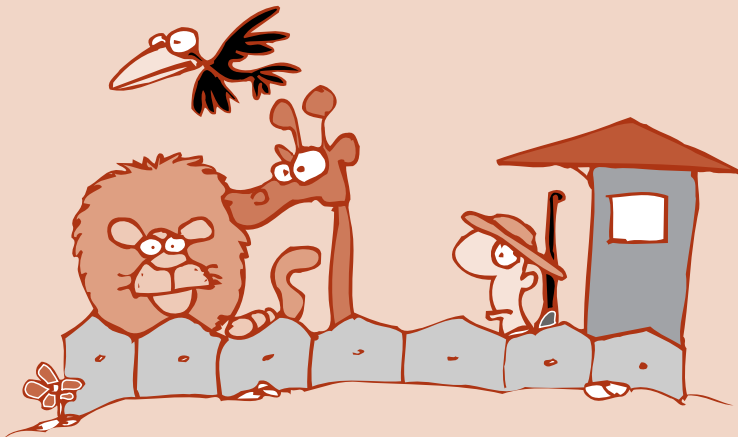
- ▶ **Δημιουργία φορέα διαχείρισης** (βάσει του Ν. 2742/1999)
- ▶ **Σύναψη σύμβασης διαχείρισης με φορέα** (π.χ. περιβαλλοντικές οργανώσεις ή πανεπιστήμια) που μπορεί να αναλάβει τη διαχείριση της περιοχής (βάσει του Ν. 2742/1999)
- ▶ **Δραστηριοποίηση των οικείων περιφερειών και ΟΤΑ** για σχεδιασμό δράσεων έρευνας, προστασίας, διαχείρισης και οικότουριστικής ανάπτυξης εντός των προστατευόμενων περιοχών δικαιοδοσίας τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι προστατευόμενες περιοχές
τον 21^ο αιώνα: Η πορεία από
τα περιφραγμένα καταφύγια
στην αρμονική συνύπαρξη
ανθρώπου και φύσης

Π. ΜΑΡΑΓΚΟΥ

2.1.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ;

Μια περιοχή ορίζεται ως προστατευόμενη με στόχο να διατηρηθεί ο τοπικός βιολογικός πλούτος και να διαφυλαχθούν οι φυσικοί πόροι (νερό, αέρας, έδαφος κ.ά.). Ο ορισμός της προστατευόμενης περιοχής σύμφωνα με την IUCN δίνεται στο κεφ. 1 (σελ. 19). Αντίστοιχα, αν και όχι με τόση σαφήνεια, στη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα αναφέρεται ότι ως προστατευόμενη περιοχή ορίζεται μια:

Γεωγραφικά διακριτή περιοχή η οποία θεσμοθετείται ή ρυθμίζεται και γίνεται αντικείμενο διαχείρισης με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων διατήρησης.

Μέσα από αυτούς τους ορισμούς φαίνεται ότι ο **βασικός στόχος της θεσμοθέτησης και διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής είναι η διατήρηση της βιοποικιλότητας και της αναγνωρισμένης οικολογικής της αξίας**. Η σημασία μιας τέτοιας περιοχής αποφασίζεται βάσει αντικειμενικών και κωδικοποιημένων επιστημονικών κριτηρίων που περιγράφονται στο εκάστοτε νομικό πλαίσιο της κάθε χώρας. Το πλαίσιο αυτό μπορεί να ποικίλλει, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής⁵, πάντα όμως έχει ως γνώμονα την προστασία των αναγνωρισμένων οικολογικών αξιών της.

Οι προστατευόμενες περιοχές είναι ένας απαραίτητος θεσμός, προκειμένου να προστατευθεί και να διατηρηθεί η βιολογική ποικιλότητα. Η έμφαση όμως στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και στην ιδιαίτερη οικολογική σημασία των προστατευόμενων περιοχών είχε ως αποτέλεσμα πολλοί και για πολλά χρόνια να θεωρούν ότι η αξία αυτών των περιοχών περιοριζόταν σε ό,τι αφηρημένα αποκαλούμε «φύση». Αναγνωριζόταν, βέβαια, η συμβολή τους στη συναισθηματική και ψυχολογική υγεία όσων τις επισκέπτονταν, όπως και η ηθική υποχρέωση της προστασίας του περιβάλλοντος ως ενός αγαθού το οποίο οφείλουμε να κληροδοτήσουμε στα παιδιά μας, αλλά αντιμετωπιζόταν ως κάτι μάλλον άσχετο και απομακρυσμένο από την καθημερινότητα των ανθρώπων.

⁵ Στην ελληνική νομοθεσία αναγνωρίζονται 5 κατηγορίες (βλ. κεφ. 1, σελ. 22).

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.1. • Βιολογική ποικιλότητα...

... ή βιοποικιλότητα είναι το σύνολο των γονιδίων, ειδών και οικοσυστημάτων μιας περιοχής. Πρόκειται για μια έννοια τόσο πλατιά που πολλοί συγγραφείς τη θεωρούν συνώνυμη της «φύσης» ή ακόμη και της «ζωής»! Γιατί όμως είναι σημαντικό να προστατεύσουμε τη βιοποικιλότητα; Επειδή είναι δύσκολο (ή μάλιστα αδύνατο;) να αποφασίσουμε ποιο στοιχείο (δομή, σύνθεση ή λειτουργία) ή ποιο επίπεδο (γονίδια, είδη ή οικοσυστήματα) είναι το πιο σημαντικό. Επιπλέον, όλα αυτά τα στοιχεία και τα επίπεδα είναι αλληλένδετα, έτσι ώστε οι αλλαγές στο ένα να προκαλούν πιθανές καταγιστικές αλλαγές και στο άλλο.

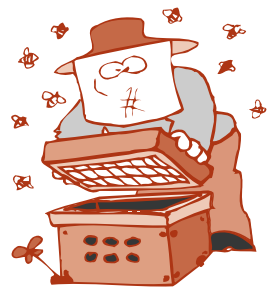
Το καθένα από αυτά τα ιεραρχικά επίπεδα αντιστοιχεί σε διαφορετικές πτυχές της ζωής και, επομένως, καταγράφεται και μετριέται με διαφορετικό τρόπο από τους επιστήμονες.

Στην πραγματικότητα όμως, και αυτό γίνεται ολοένα και πιο αντιληπτό όσο περνούν τα χρόνια, η αξία αυτών των περιοχών για τον άνθρωπο είναι πολλαπλή, γιατί και ο ρόλος τους είναι πολυσύνθετος. Πέρα από τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, η ύπαρξη προστατευόμενων περιοχών διασφαλίζει την απρόσκοπτη συνέχεια βασικών οικολογικών διεργασιών, όπως είναι, για παράδειγμα, ο κύκλος του νερού. Συντελούν, επίσης, στη συγκράτηση των εδαφών, στην αντιμετώπιση της ρύπανσης, στη σταθερότητα του μικροκλίματος κλπ.

⁶ Στην Ευρώπη, και φυσικά και στην Ελλάδα, λόγω του περιορισμένου χώρου αλλά και της μακροαίωσης ανθρωπίνης παρουσίας, δεν συναντάμε εντελώς παρθένες περιοχές, αυτές δηλαδή που στις ΗΠΑ περιγράφονται με τον όρο "wilderness".

Είναι ακόμα σημαντικές για την προστασία συγκεκριμένων φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών, για τη διατήρηση πολιτιστικών και παραδοσιακών στοιχείων. Άλλωστε, τουλάχιστον στην Ευρώπη⁶ και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, ιστορικά οι ανθρώπινες δραστηριότητες είχαν για εκατοντάδες χρόνια συνυπάρξει με το φυσικό περιβάλλον, συμβάλλοντας στη διαμόρφωσή του. Εάν θεσμοθετηθούν σωστά και γίνουν αντικείμενο συνετής διαχείρισης, τα οφέλη τους διευρύνονται, στηρίζουν μια ζωντανή κοινωνία που ωφελεί τη φύση και ωφελείται από την προστασία της και τονώνουν την τοπική οικονομία. Τέλος, πρόκειται για περιοχές οι οποίες παρέχουν εξαιρετικές δυνατότητες για περιβαλλοντική εκπαίδευση, αναψυχή, τουρισμό και επιστημονική έρευνα.

2.2.

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.2. • Σκοπός της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής

Ο στόχος της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής είναι η προστασία των φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων μέσω της σωστής ρύθμισης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Οι προστατευόμενες περιοχές δεν είναι οάσεις στην έρημο. Υπόκεινται, βέβαια, σε ένα καθεστώς ειδικής διαχείρισης (με συγκεκριμένες ζώνες, κατηγορίες, περιορισμούς και εξειδικεύσεις ανάλογα με την περίπτωση), καλούνται όμως να λειτουργήσουν και να εκπληρώσουν το σκοπό τους μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης των φυσικών πόρων, το οποίο ρυθμίζεται από μια πληθώρα πολιτικών, πρακτικών και αναπτυξιακών αντιλήψεων. **Η θεσμοθέτηση μόνο δεν αρκεί, χρειάζεται ένα αποτελεσματικό καθεστώς διαχείρισης.** Τις τελευταίες δεκαετίες σε όλο τον κόσμο, τόσο ο αριθμός των προστατευόμενων περιοχών όσο και η συνολική τους έκταση αυξάνονται διαρκώς. Η ποιότητα της διαχείρισης όμως και το κατά πόσο οι διαχειριστικές πρακτικές που ασκούνται σε αυτές τις περιοχές εξασφαλίζουν τελικά την επίτευξη των στόχων συνιστούν ένα μεγάλο και διαφορετικό θέμα, το οποίο παραμένει ανοιχτό σε πολλές

περιοχές. Η απάντηση βρίσκεται μερικώς στην ύπαρξη και στην ποιότητα των αντίστοιχων διαχειριστικών σχεδίων, καθώς και στο αν αυτά τα σχέδια προσδιορίζουν με σαφήνεια και ακρίβεια τις κατευθύνσεις και τις προτεραιότητες για την εφαρμογή των έργων, δράσεων και μέτρων που απαιτούνται για την αποτελεσματική προστασία και διαχείριση των πολύτιμων προς διαφύλαξη χαρακτηριστικών της προστατευόμενης περιοχής.

Πλαίσιο 2.3. • Διαχειριστικά σχέδια: Τι είναι και ποιός τα χρειάζεται

Το Σχέδιο Διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής είναι ο καταστατικός χάρτης και το απαραίτητο εργαλείο για την αειφόρο και ορθολογική διαχείρισή της. Αν παρομοιάσουμε τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής με μια πορεία που προορισμό έχει τη διατήρηση των βιολογικών της αξιών μέσω της διαχείρισης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, τότε το διαχειριστικό σχέδιο είναι ο χάρτης όπου έχουμε σημειώσει την καλύτερη, συντομότερη και οικονομικά πιο συμφέρουσα διαδρομή!

Συνοπτικά, ένα διαχειριστικό σχέδιο :

- 1. Παρέχει μια επιστημονική περιγραφή της περιοχής.**
- 2. Προσδιορίζει τους διαχειριστικούς στόχους.**
- 3. Επιλύει τις συγκρούσεις και θέτει προτεραιότητες.**
- 4. Προσδιορίζει και περιγράφει τις δράσεις που απαιτούνται προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι.**
- 5. Καθορίζει και περιγράφει το σύστημα παρακολούθησης που θα επιτρέψει την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης.**
- 6. Διατηρεί τη συνέχεια στη διαχείριση.**
- 7. Συνεισφέρει στην εύρεση πόρων.**
- 8. Αποτελεί απαραίτητο μέσο για την επικοινωνία μέσα στα όρια των προστατευόμενων περιοχών, καθώς και μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών αλλήλα και των διαχειριστικών τους αρχών.**
- 9. Αποδεικνύει τελικά ότι η διαχείριση είναι αποτελεσματική και αποδοτική.**

Σε ένα σύστημα προστατευόμενων περιοχών τα διαχειριστικά σχέδια είναι σκόπιμο να ακολουθούν ένα τυποποιημένο σχήμα, προκειμένου να διευκολύνεται η σύγκριση μεταξύ τους. Οι ελάχιστες πάντως απαιτήσεις περιλαμβάνουν:

1. Σκοπό διαχείρισης της περιοχής
2. Περιγραφή (φυσικά, βιολογικά και πολιτιστικά στοιχεία)
3. Αναγνώριση πολύτιμων χαρακτηριστικών της προστατευόμενης περιοχής
4. Περίληψη παραγόντων που επηρεάζουν ή μπορεί να επηρεάσουν τα πολύτιμα χαρακτηριστικά της προστατευόμενης περιοχής
5. Στόχους, αποδεκτά όρια αλληλαγής, παρακολούθηση
6. Πρόγραμμα μέτρων (με κοστολόγηση και χρονοδιάγραμμα)
7. Πίνακα δεδομένων των προγραμμάτων και αναφορές

► Περισσότερες πληροφορίες για τα Σχέδια Διαχείρισης μπορείτε να βρείτε στο εγχειρίδιο του ΥΠΕΧΩΔΕ «Προδιαγραφές εκπόνησης Σχεδίων Διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών» που συντάξε το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Ελληνικό Κέντρο Υγροτόπων Βιοτόπων.

Στην Ελλάδα, η ανάγκη εκπόνησης διαχειριστικών σχεδίων προβλέπεται από το Ν. 2742/99 (άρθρο 16) για τις περιοχές που χαρακτηρίζονται ως προστατευόμενες βάσει του Ν.1650/86 (άρθρα 18, 19). Ο Ν. 2742/99 (άρθρο 15, παρ.2) προσδιορίζει επίσης ότι αρμόδιοι για την κατάρτιση και εφαρμογή των Σχεδίων Διαχείρισης είναι οι Φορείς Διαχείρισης της αντίστοιχης προστατευόμενης περιοχής (τα παραπάνω παρουσιάστηκαν αναλυτικότερα στο κεφ. 1).

2.3.

ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ Η ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΕ ΑΥΤΗ;

Καθώς διευρύνεται η αντίληψη της κοινωνίας όσον αφορά στο ρόλο των προστατευόμενων περιοχών, αλλάζει και η προσέγγιση της προστασίας περιοχών. Η αρχική άποψη εξίσωνε την προστασία με την απομάκρυνση της ανθρώπινης παρουσίας και οποιασδήποτε ανθρώπινης παρέμβασης. Στη Σαμαριά, για παράδειγμα, όταν ιδρύθηκε ο Εθνικός Δρυμός, οι λιγοστοί κάτοικοι υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τους οικισμούς που υπήρχαν μέσα στον πυρήνα του. Η πρακτική αυτή βασιζόταν στην πεποίθηση ότι η ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος ήταν έννοιες ασύμβατες. Κυριαρχούσε η πεποίθηση ότι οποιαδήποτε δραστηριότητα θα οδηγούσε μοιραία σε αλλοίωση των φυσικών οικοτόπων, ρύπανση και υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Αυτή, ωστόσο, η αντίληψη βαθμιαία αποδεικνύεται υπερβολική ή ακόμη και λανθασμένη.

Σταδιακά, αναγνωρίστηκε ότι το φυσικό περιβάλλον και τα σημαντικά στοιχεία της βιοποικιλότητας δεν περιορίζονται από τεχνητά όρια. Ακόμη και η θεωρητικά «απλή» περίπτωση κατά την οποία η τελευταία συστάδα ενός φυτικού είδους περιφράσσεται προκειμένου να προστατευθεί, μπορεί να αποτύχει αν στην ευρύτερη περιοχή παρατηρείται υπεράντληση νερού, με αποτέλεσμα να ταπεινώνεται ο υδροφόρος ορίζοντας, ή αν έχουν εξαφανιστεί κάποια είδη που λειτουργούσαν ως φυσικοί επικονιαστές του προστατευόμενου είδους που αποτελεί στόχο της δράσης. Οι προσπάθειες διατήρησης και προστασίας γίνονται ακόμη πιο περίπλοκες, αν προσπαθήσουμε να οριοθετήσουμε το ζωτικό χώρο ενός πιο κινητικού είδους, όπως είναι π.χ. ένα πτηνό, ή ακόμη το χώρο που είναι απαραίτητος προκειμένου να προστατευθεί ένα οικοσύστημα.

Ας αναλογιστούμε έναν υγρότοπο: η προστασία του, για να είναι μακροπρόθεσμα επιτυχής, απαιτεί τουλάχιστον τη διατήρηση, και πιθανόν και την αποκατάσταση, των υδρολογικών και οικολογικών

του λειτουργιών. Ενδεικτικά, λοιπόν, πρέπει να εξασφαλιστεί ότι προστατεύονται:

- ▶ Το υδρολογικό του καθεστώσ (π.χ. η ροή του νερού, η σύνδεση με τον υδροφόρο ορίζοντα)
- ▶ Τα μορφολογικά του χαρακτηριστικά (π.χ. η στάθμη του νερού, ο ρυθμός ανανέωσης των νερών μιας λίμνης, το υπόστρωμα, η δομή και η κατάσταση της παρόχθιας ζώνης)
- ▶ Τα φυσικοχημικά του χαρακτηριστικά (π.χ. αλατότητα, θολερότητα, ποιότητα νερών)

Ακόμη όμως και αν στην οριοθετημένη έκταση του υγροτόπου δεν παρατηρούνται επιβλαβείς δραστηριότητες, αυτό δεν είναι αρκετό για να εξασφαλιστεί η προστασία του. Με δεδομένη την αλληλεξάρτηση της οικολογικής κατάστασης ενός υγροτόπου από τις γειτονικές του περιοχές, επιβάλλεται να εξασφαλιστεί ότι και εκεί οι ανθρώπινες δραστηριότητες δε θα έχουν, άμεσα ή έμμεσα, αρνητικές επιπτώσεις. Για παράδειγμα, δε θα προκαλείται, διάχυτη ή εντοπισμένη σε ορισμένα σημεία, ρύπανση στα ανάντη λόγω εντατικών καλλιεργειών ή απουσίας σταθμών επεξεργασίας λυμάτων, η οποία θα επηρεάσει τελικά την ποιότητα των νερών του κατάντη υγροτόπου. Συνάγεται έτσι το συμπέρασμα ότι η προστασία ενός υγροτόπου μπορεί να αποδειχθεί αποτελεσματική, μόνο αν συνδυαστεί με την ορθολογική διαχείριση του νερού στη λεκάνη απορροής του.

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.4. • Δυο περιοχές, δυο αντιλήψεις

Το Εθνικό Πάρκο Doñana, στις εκβολές του Guadalquivir στην Ανδαλουσία, ιδρύθηκε τη δεκαετία του '60, με την αγορά και περιφραξη όλης της περιοχής⁷. Σήμερα επιτρέπεται στο Πάρκο μόνο η επίσκεψη μικρών ομάδων με ειδικά οχήματα και με συνοδεία, καθώς και, μια φορά το χρόνο, παραδοσιακή θρησκευτική πομπή που το διασχίζει έφιππα. Παρόλα αυτά τα αυστηρά μέτρα, το Πάρκο απειλείται από ερημοποίηση, λόγω των εντατικών καλλιιεργειών, της έντονης τουριστικής ανάπτυξης και των αντίστοιχων γεωτρήσεων γύρω από αυτό. Επιπλέον, η κατάρρευση του φράγματος του ορυχείου Aznocolar το 1998, το οποίο συγκρατούσε τοξικά υγρά από επεξεργασία ορυκτών, προκάλεσε σοβαρότατες οικολογικές ζημιές πολύ κοντά του.

Σε μια διαφορετική -μεταγενέστερη- προσέγγιση, ο Εθνικός Δρυμός του Abruzzo, στην Κεντρική Ιταλία, έχει διαιρεθεί σε τέσσερις ζώνες. Το 90% των επισκεπτών (που ξεπερνούν το 1 εκατομμύριο άτομα ανά έτος) συγκρατούνται στην πρώτη ζώνη, όπου υπάρχουν παραδοσιακοί οικισμοί και διάφορες εγκαταστάσεις ενημέρωσης και ψυχαγωγίας. Στη δεύτερη ζώνη η πρόσβαση είναι ελεύθερη, αλλά μόνο σε πεζούσι και σε ειδικά μονοπάτια, στην τρίτη ζώνη η πρόσβαση επιτρέπεται μόνο σε μικρές ομάδες με συνοδεία οδηγού. Τέλος, στην τέταρτη ζώνη, τον πυρήνα της προστατευόμενης περιοχής, επιτρέπεται μόνο η επιστημονική έρευνα κατόπιν ειδικής άδειας.

⁷ Με πρωτοβουλία του, νεοϊδρυθέντος τότε, Παγκόσμιου Ταμείου για τη Φύση (WWF).

Το παράδειγμα αυτό δείχνει ότι, προκειμένου να είναι αποτελεσματικό ένα σύστημα προστατευόμενων περιοχών, θα πρέπει οπωσδήποτε να αποτελεί τμήμα μιας περιφερειακής και ολοκληρωμένης διαχείρισης ευρύτερων περιοχών.

Η τακτική, επομένως, του αποκλεισμού περιοχών δίνει τη θέση της σε ένα σχήμα σύμφωνα με το οποίο οι αυστηρά προστατευόμενοι πυρήνες συνδέονται με τις γύρω τους εκτάσεις μέσω των επιτρεπών οικονομικών δραστηριοτήτων που ευνοούν τις τοπικές κοινωνίες, αλλά και μέσω οικολογικών διαδρόμων που επιτρέπουν περισσότερο ζωτικό χώρο για τα είδη και τις φυσικές διεργασίες. Η σύγχρονη πρακτική για μια προστατευόμενη περιοχή αποτελεί ένα «συνεχές» του οποίου τα δυο άκρα οριοθετούνται από τις *περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης* και τις *περιοχές οικοανάπτυξης*⁸ αντίστοιχα. Έτσι και στην Ελλάδα, στις περισσότερες προστατευόμενες περιοχές, συναντάμε έναν ή περισσότερους πυρήνες αυστηρής προστασίας όπου απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα, εκτός από την υπό προϋποθέσεις επιστημονική έρευνα και την εκτέλεση εργασιών που αποσκοπούν στη διατήρηση των χαρακτηριστικών του. Ο πυρήνας αυτός περιβάλλεται από περιοχές κλιμακούμενης προστασίας και διαχείρισης, με τις αντίστοιχες επιτρεπτές δραστηριότητες και απαγορεύσεις (βλ. κεφ. 1, σελ. 22). Σε κάθε περίπτωση, σαφώς επιβάλλεται να εξασφαλιστεί ότι αντιπροσωπεύονται όλα τα σημαντικά οικοσυστήματα της περιοχής, ενταγμένα στο ανάλογο καθεστώς ανάλογα με την ιδιαιτερότητα και την οικολογική τους κατάσταση, προκειμένου να επιτευχθούν οι οικολογικοί και κοινωνικοί στόχοι της θεσμοθέτησης.

Αναγνωρίζοντας ότι η χρήση των φυσικών πόρων είναι επιθυμητή, αλλά και εφικτή, χωρίς την υποβάθμιση ή την καταστροφή τους, οδηγούμαστε στην ολοκληρωμένη διαχείριση του χώρου, με μέριμνα για τη διαφύλαξη των φυσικών και πολιτιστικών αγαθών και με αειφόρο χρήση των πόρων, στην αποκατάσταση δηλαδή της αρμονίας ανθρώπου και φύσης.

⁸ Σύμφωνα με τις κατηγορίες του 1650/86. Οι αντίστοιχες κατηγορίες, σύμφωνα με την IUCN, είναι οι Ia-Strict Nature Reserve και VI-Managed Resource Protected Areas.

2.4.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Συχνά, η θεσμοθέτηση νομικού πλαισίου προστασίας μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής αντιμετωπίζεται με καχυποψία ως ένα σύνολο απαγορεύσεων που απειλεί να κάνει τη ζωή των ντόπιων ακόμα πιο δύσκολη. Η πραγματικότητα όμως είναι πολύ διαφορετική, αφού **συχνά η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου για την προστασία και διαχείριση οικολογικά σημαντικών περιοχών παρέχει ταυτόχρονα και το πλαίσιο για την ανάπτυξή τους**. Αν και οι προστατευόμενες περιοχές επιλέγονται με βάση οικολογικά κριτήρια και άμεσο στόχο περιβαλλοντικά οφέλη, μπορούν, εφόσον οι θεσμοί λειτουργούν και η διαχείρισή τους γίνεται σωστά, να οδηγήσουν σε σημαντικά κοινωνικά και οικονομικά οφέλη. Άλλωστε, αυτές είναι οι κατ' εξοχήν πρόσφορες περιοχές για την ανάπτυξη υποδομών αναψυχής, εκπαίδευσης, βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, μικρής κλίμακας παράκτιας αλιείας και, βέβαια, οικοτουρισμού. Στόχος αυτών των δραστηριοτήτων είναι η τόνωση της τοπικής κοινωνίας και η οικονομική στήριξη της λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής. Με δεδομένο πως τα προϊόντα που σχετίζονται με την προστασία της φύσης απευθύνονται σε μια διαρκώς αναπτυσσόμενη αγορά, τέτοιες μορφές ήπιες και περιβαλλοντικά φιλικές μορφές ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα επικερδείς και μπορούν να δώσουν μια λύση στον μαρασμό της ελληνικής περιφέρειας.

2.4.1. Οικονομικά οφέλη

Στις συζητήσεις για τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν σε μια προστατευόμενη περιοχή, η έμφαση δίνεται συνήθως στις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται, αλλά και στη διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας που θεωρητικά καθίσταται πιο ανθεκτική σε περιόδους κρίσης. Αν και αυτά αποτελούν πράγματι τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, δεν είναι τα μοναδικά. Σε αυτά θα έπρεπε να συνυπο-

λογίσουμε και την οικονομική διάσταση των περιβαλλοντικών οφελών. Οι σχετικές μελέτες είναι ακόμη μάλλον περιορισμένες, αφού πρόκειται για αγαθά που δεν μπορούν πάντα να κοστολογηθούν και να αντιμετωπιστούν με γνώμονα την ποσότητα. Αυτές που υπάρχουν όμως καταλήγουν σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα:

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.5.

• Κέρδος για τη φύση, κέρδος για την οικονομία!⁹

⁹ Jones, T. (2001).

Ο ποταμός Μοράβας, μήκους 328 χλμ., αποτελεί έναν από τους βασικούς παραπόταμους του Δούναβη. Οι πεδινές εκτάσεις του ανήκουν στην Αυστρία και στη Σλοβακία. Σήμερα στη Σλοβακία διατηρείται το 25% περίπου από τα 160 χλμ.² της αρχικής έκτασης των πλημμυρικών πεδιάδων, ενώ μεγάλο μέρος από αυτό το ποσοστό αποτελεί καλλιεργήσιμη γη. Σχετική έρευνα έδειξε ότι το κόψιμο και η απομάκρυνση του χορταριού κατά τη θερινή περίοδο, η βόσκηψη στα τέλη του καλοκαιριού και το φθινόπωρο και η μη χρήση χημικών λιπασμάτων οδηγούσαν σε ετήσια κατακράτηση 434 τόνων αζώτου, λόγω του αζώτου που είχε δεσμευτεί στα φυτά. Η ποσότητα αυτή αντιστοιχεί στο άζωτο που παράγουν 216.000 άνθρωποι σε ένα χρόνο. Συνεπώς, η αξία της φυσικής απομάκρυνσης ακόμη και μόνο του αζώτου στις πλημμυρικές πεδιάδες αντιστοιχεί στο κόστος λειτουργίας ενός εργοστασίου επεξεργασίας λυμάτων για μια πόλη 216.000 κατοίκων, δηλαδή σε περίπου 700.000 € ετησίως. Τα αποτελέσματα αυτά λειτούργησαν ως ένα ισχυρό επιχειρήμα υπέρ της αποκατάστασης αυτών των πεδιάδων, ενώ οδήγησαν και σε επιπλέον προτάσεις για την αποκατάσταση 1400 στρεμμάτων καλλιεργήσιμης γης.

Πολλές αναλύσεις κόστους-οφέλους εμφανίζουν λειτουργικό κέρδος μέσα σε 3 ως 6 έτη. Επίσης, η συνολική απαιτούμενη επένδυση είναι πολύ χαμηλότερη από το κόστος μιας συμβατικής μονάδας επεξεργασίας νερού.

Επιπλέον, η συνεχιζόμενη αποκατάσταση των λιβαδιών του Μοράβα ωφελεί ποικιλοτρόπως τη διατήρηση της βιοποικιλότητας (βελητιώνονται είδη που έχουν υποστεί μείωση του πληθυσμού τους στην Ευρώπη, καθώς και ενδιαίτηματα που στην πλειονότητά τους έχουν μετατραπεί σε βοσκοτόπια ή καλλιεργήσιμη γη), την εκτόνωση των πλημμυρών (αποκαθιστώντας ένα πιο φυσικό πρότυπο) και τον τουρισμό/αναψυχή (η ομορφιά των υγροτόπων προσελκύει επισκέπτες για πεζοπορία, ποδηλασία κ.λπ.).

Αν περιοριστούμε στα καθαρά οικονομικά μεγέθη και στις ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη στις προστατευόμενες περιοχές, καταλήγουμε στις παρακάτω βασικές διαπιστώσεις:

- ▶ Οι ανάγκες προστασίας και διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής οδηγούν σε **αύξηση της απασχόλησης** τοπικά και περιφερειακά.
- ▶ Οι προστατευόμενες περιοχές αποτελούν ή μπορούν να αναδειχθούν σε **τουριστικό προορισμό**, δραστηριότητα που επιφέρει επιπλέον έσοδα, δημιουργεί θέσεις εργασίας και προωθεί την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.
- ▶ Οι προστατευόμενες περιοχές είναι συνήθως **επιλέξιμες** για πολλά εθνικά ή κοινοτικά **χρηματοδοτικά προγράμματα**. Ανάμεσά τους το LIFE, το Interreg, το Leader, τα Διαρθρωτικά Ταμεία, δράσεις στα Επιχειρησιακά Προγράμματα Περιβάλλοντος, Ανάπτυξης, Αλιείας κ.ά., αλλά και ο δεύτερος πυλώνας της ΚΑΠ για την Περιφερειακή Ανάπτυξη. Για κάποια από αυτά μάλιστα (π.χ. το LIFE), η ένταξη στο δίκτυο Natura 2000 αποτελεί προϋπόθεση συμμετοχής.
- ▶ Πέρα από αυτά, η τοπική κοινωνία καρπούται επίσης την οικονομική διάσταση των περιβαλλοντικών ωφελειών μιας προστατευόμενης περιοχής, καθώς, για παράδειγμα, το νερό που προορίζεται για πόσιμο θα είναι πιο καθαρό, μπορεί να υπάρχει αυξημένη προστασία από πλημμύρες, τα αλιεύματα να είναι καλύτερης ποιότητας κ.λπ.

Υπολογίστηκε ότι το 1999 στην Ευρωπαϊκή Ένωση περίπου 125.000 άτομα εργάζονταν σε δουλειές που άμεσα (100.000 θέσεις) ή έμμεσα (25.000 θέσεις) σχετίζονταν με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (ECOTEC 2001). Με τον όρο «άμεση απασχόληση» εννοούμε θέσεις εργασίας μέσα στα όρια και για τις ανάγκες της προστατευόμενης περιοχής, όπως φύλακες, επιστημονικό δυναμικό των φορέων διαχείρισης, όσους ασχολούνται με περιβαλλοντική εκπαίδευση, εργάτες στα έργα ανάδειξης και αποκατάστασης οικοτόπων—επίσης, όσους εργάζονται στην παροχή υπηρεσιών μέσα στην περιοχή, όπως για παράδειγμα σε ξενώνες, εστιατόρια και ξεναγήσεις.

¹⁰ WWF Ελλάς, (2002).

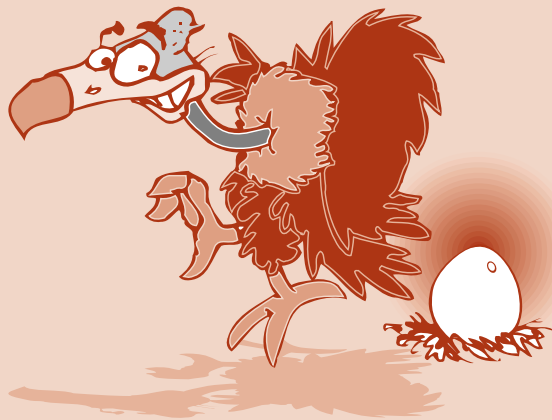
ΠΛΑΙΣΙΟ 2.6. • Δάσος Δαδιάς: Όταν η προστασία της φύσης γίνεται μοχλός ανάπτυξης¹⁰

Ο νομός Έβρου έχει την τύχη να φιλοξενεί έναν σπάνιο βιότοπο, το δάσος της Δαδιάς, όπου απαντώνται 43 από τα 47 είδη αρπακτικών πουλιών της Ευρώπης. Μάλιστα η Δαδιά αποτελεί τον τελευταίο βιότοπο αναπαραγωγής του μαυρόγυπα (Aegypius monachus), σπάνιου είδους στα Βαλκάνια.

Η οικολογική σημασία του δάσους επισημάνθηκε το 1979 από το WWF International. Αυτή η επισήμανση είχε ως αποτέλεσμα την επίσημη προστασία του με υπουργική απόφαση του 1980. Έτσι, σιγά σιγά η κοινωνία αυτής της περιοχής, που ζούσε από την υλοτομία, την κτηνοτροφία και τη γεωργία, άρχισε να μπαίνει στο πνεύμα της προστασίας της φύσης. Η μόνη παρουσία τοπικής ομάδας του WWF Ελλάς στην περιοχή από το 1992 λειτούργησε ως στήριγμα στην προσπάθεια της τοπικής κοινωνίας για ανάπτυξη συμβατή με την προστασία του δάσους. Με βασικό οδηγό τις οικολογικές ανάγκες του βιοτόπου, τις οποίες παρακολουθεί σταθερά η επιστημονική ομάδα του WWF Ελλάς, τα χωριά της περιοχής έχουν αναπτύξει σημαντική οικονομική δραστηριότητα, συχνά με ενίσχυση από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κύριοι τομείς είναι η ελεγχόμενη υλοτομία υπό την παρακολούθηση του Δασαρχείου Σουφλίου, η κτηνοτροφία, η γεωργία και, βέβαια, ο τουρισμός φύσης (περίπου 50.000 επισκέπτες κατά το 2001). Με αυτό τον τρόπο, έχει επιτευχθεί η διατήρηση των οικολογικών αξιών της περιοχής χωρίς αυτό να έχει αλλοιώσει τις κοινωνικές δομές και τις παραδοσιακές ασχολίες. Αξίζει να αναφερθεί ότι ούτε η Δαδιά αλλά ούτε

και τα γύρω χωριά υποφέρουν από αφάιμαξη πληθυσμού, που ερημώνει άλλα χωριά της ελληνικής υπαίθρου.

Μέσα από την περίπτωση του δάσους Δαδιάς, ο ακριτικός Έβρος αποδεικνύει πως η προστασία της φύσης είναι η μοναδική οδός για ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα πλεονεκτήματα όσον αφορά στην απασχόληση δεν περιορίζονται στα πλαίσια μιας προστατευόμενης περιοχής. Εκτείνονται σε όλο το εύρος των υπηρεσιών που θα εξυπηρετήσουν είτε τις ανάγκες των ίδιων των εργαζομένων, είτε το αυξημένο κύμα επισκεπτών. Έχει υπολογιστεί ότι τα έσοδα από κάθε 3-5 θέσεις πλήρους απασχόλησης που δημιουργούνται για να καλυφθούν οι ειδικές ανάγκες μιας περιοχής του δικτύου Natura 2000 οδηγούν στη δημιουργία μιας ακόμη θέσης.

Ο τύπος και το μέγεθος αυτών των ωφελειών εξαρτάται, βέβαια, από την περιοχή αλλά και από την επιτυχή διαχείριση, την τοπική αποδοχή και, τελικά, τη διεύθυνση της έννοιας της προστασίας στην ευρύτερη τοπική οικονομία. Άμεση σχέση υπάρχει επίσης με τον οικονομικό σχεδιασμό σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, καθώς και με το

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.7 • Η περίπτωση της Κερκίνης

Ας προσπαθήσουμε να απομονώσουμε τις οικονομικές δραστηριότητες και τις θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν γύρω από τον υγρότοπο της Κερκίνης λόγω της θεσμοθέτησης της περιοχής (σε παρένθεση αναφέρονται οι αντίστοιχες θέσεις εργασίας):

- ▶ Κέντρο ενημέρωσης υγροτόπου στην Κερκίνη (5)
- ▶ Γραφείο ενημέρωσης οικότουρισμού στο Λιθότοπο (2)
- ▶ Ενυδρείο (1)
- ▶ Μουσείο στη Βυρώνεια (2-3)
- ▶ Ξενώνες και ξενοδοχεία - 3 μονάδες έχουν ήδη δημιουργηθεί και λειτουργούν, ενώ προγραμματίζονται κι άλλοι.
- ▶ Γραφείο περιηγήσεων που διοργανώνει περιηγήσεις στη λίμνη και στον υγρότοπο με βάρκες και ποδήλατα.
- ▶ Δύο τουριστικές επιχειρήσεις που οργανώνουν επισκέψεις με άλογα.

Οι επισκέπτες στον υγρότοπο έχουν ήδη αρχίσει να ενεργοποιούν μια παράλληλη αγορά. Δύο κρεπωλίες, στην Κερκίνη και στη Λιβαδειά, εμπορεύονται πλέον και βουβάλι. Ο συνεταιρισμός γυναικών στα Άνω Πορόια έχει αυξημένα έσοδα από την πώληση των προϊόντων του. Εφόσον δε ξεπεραστούν τα οικολογικά προβλήματα που προκαλούν μείωση του αλιεύματος, και οι ψαράδες της λίμνης θα επωφεληθούν από το αυξανό-

μενο τουριστικό ρεύμα και τη ζήτηση για ψάρι από τα τοπικά εστιατόρια.

Τέλος, ο νεοσυσταθείς φορέας διαχείρισης θα χρειαστεί επιπλέον επιστημονικό και άλλο προσωπικό.

αν η τοπική κοινωνία μπορεί να αναπτύξει πρωτοβουλίες που θα εκμεταλλευτούν το δυναμικό του φυσικού πλούτου της περιοχής. Επαυλειμμένως και σε όλη την Ευρώπη παρατηρείται το φαινόμενο οι τοπικές κοινωνίες να μη γνωρίζουν τις δυνατότητες χρηματοδότησης που προκύπτουν από εθνικούς ή κοινοτικούς πόρους. Σε αυτή την περίπτωση, η λειτουργία ενός κέντρου πληροφόρησης ή μιας συντονισμένης ομάδας που θα ασχολείται με τη διαχείριση αποτελεί συνήθως πηγή ενημέρωσης. Το πρόγραμμα του WWF στη Δαδιά οργανώνει συχνά επιμορφωτικές ημερίδες για τους κατοίκους. Στην Πρέσπα, η ΕΠΠ στήριξε την ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, συμβουλευοντας τους γεωργούς που ενδιαφέρονταν να ενταχθούν σε ένα τέτοιο σχήμα, φέρνοντάς τους σε επαφή με οργανισμούς πιστοποίησης και εξασφαλίζοντάς τους πρόσβαση στην αγορά.

Οι περισσότερες προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα είναι εκτάσεις στις οποίες παρατηρούνται δραστηριότητες χαμηλής έντασης. Οι τοπικές κοινωνίες σε αυτές μαστίζονται από τα συνήθη προβλήματα της ελληνικής υπαίθρου (ερήμωση, ανεργία, περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες κ.λπ.). Πρόκειται για κοινωνίες που οικονομικά θα ωφεληθούν περισσότερο από την ύπαρξη ενός καθεστώτος προστασίας, εφόσον ακολουθηθεί από την αειφόρο αξιοποίηση των φυσικών αξιών. Σε αυτές τις περιοχές, τα οικονομικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα καθιστούν ευκολότερη την αποδοχή του καθεστώτος προστασίας και, τελικά, και των περιορισμών που αυτό συνεπάγεται. Αν όμως αυτός είναι ο κανόνας, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και τις εξαιρέσεις. Υπάρχουν και προστατευόμενες περιοχές στις οποίες παρατηρείται ήδη ένας σημαντικός βαθμός οικονομικής ανάπτυξης. Οι ανάγκες διαχείρισης του προστατευτέου αντικειμένου, σε αυτή την περίπτωση, μπορεί να απαιτήσουν τον περιορισμό ή έστω την αναδιαμόρφωση κάποιων υφιστάμενων και συχνά επικερδών δραστηριοτήτων. Στη Ζάκυνθο υπάρχει ήδη μια ανεπτυγμένη υποδομή για μαζικό τουρισμό, η οποία σε κάποιες ζώνες του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου προσκρούει στις ανάγκες προστασίας της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta*. Σε αυτή, αλλά και σε παρόμοιες περιπτώσεις, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα οικονομικά οφέλη από τις δραστηριότητες που θα επιτρέπονται στο πλαίσιο της προστατευόμενης

περιοχής θα είναι ισάξια με τα τωρινά (αν και θα μπορούσε να γίνει πολύς λόγος για το ποια θα είναι η απολογιστική εικόνα σε έναν ορίζοντα 20 χρόνων!). Τα αντισταθμιστικά μέτρα προσφέρουν μια λύση, τουλάχιστον για τις περιοχές που βρίσκονται μέσα σε περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης και στις οποίες επιτρέπεται μόνο η επιστημονική έρευνα. Για τις άλλες περιπτώσεις, θα πρέπει να εξεταστεί η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων με στόχο πάντα τη διατήρηση της καλής κατάστασης του προστατευτέου αντικειμένου. Οτιδήποτε κι αν ισχύει, η συμμετοχή και η σωστή ενημέρωση του κοινού είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να αμβλυθούν οι διαφωνίες και να εξεταστούν οι εναλλακτικές δυνατότητες (βλ. κεφ. 4).

2.4.2. Κοινωνικά οφέλη

Οι δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης συνεπάγονται και κοινωνικά οφέλη. Κάποια είναι προφανή: οι θέσεις εργασίας συνεπάγονται **μείωση της ανεργίας, συγκράτηση του πληθυσμού** σε μια περιοχή και **βελτίωση του κοινωνικού ιστού**. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η κοινωνία των πολιτών στην Ελλάδα βρίσκεται σε εμβρυακό στάδιο. Με τη συμβολή όμως και την υποστήριξη (κυρίως) του φορέα διαχείρισης, καθώς και με δράσεις όπως η οργάνωση δικτύων, ο εθελοντισμός, και η ενεργοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών και τεχνικών επίλυσης συγκρούσεων στις προστατευόμενες περιοχές, η ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης μπορεί να ενισχυθεί αποφασιστικά. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα των εθελοντικών ομάδων δασοπροστασίας που οργανώνονται σε προστατευόμενα δάση, όπως για παράδειγμα η Πάρνηθα αλλά και η Διαδιά.

Οι δυνατότητες αναψυχής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, αλλά και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούν άλλες πτυχές της κοινωνικής αξίας των προστατευόμενων περιοχών. Προκειμένου πάντως να αξιοποιηθεί αυτό το δυναμικό, είναι αναγκαία η δραστηριοποίηση των ενδιαφερόμενων μερών. Οι φορείς διαχείρισης (είτε πρόκειται για φορείς διαχείρισης των εθνικών πάρκων είτε για άλλες διαχειριστικές αρχές των προστατευόμενων περιοχών), μπορούν να εμπυχώσουν τις πρώτες προσπάθειες και να τις προωθήσουν

με συμβουλές, υλικό ή ό,τι άλλο μπορεί να χρειαστεί. Για παράδειγμα, σε πολλές προστατευόμενες περιοχές η Παγκόσμια Ημέρα των Πουλιών γίνεται η αφορμή για εκθέσεις, φεστιβάλ και, γενικά, εκδηλώσεις με μεγάλη απήχηση στο κοινό.

Η ορθή διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών απαιτεί αλλά και προκαλεί την **ενεργό και ώριμη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας**. Στην Ελλάδα αυτή διασφαλίζεται και νομικά μέσω των φορέων διαχείρισης της κάθε προστατευόμενης περιοχής.

Παρόλα αυτά, τα οφέλη που προκύπτουν από μια προστατευόμενη περιοχή σπάνια αναγνωρίζονται στο σύνολό τους, με αποτέλεσμα η πλήρης σχέση κόστους-οφέλους να μην καθίσταται πάντα κατανοητή στα κέντρα λήψης αποφάσεων. **Πολλά από τα κοινωνικά και οικονομικά πλεονεκτήματα των προστατευόμενων περιοχών δεν είναι άλλωστε πάντα δυνατό να αποτιμηθούν με βάση τους υφιστάμενους νόμους της αγοράς. Οι φορείς διαχείρισης, τοπικά αλλά και κεντρικά, μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο ώστε να αναπτυχθεί αυτή η σχέση.**

2.5.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι πλέον είναι αποδεκτή η αναγκαιότητα ύπαρξης ανθρώπινων οικονομικών δραστηριοτήτων στις προστατευόμενες περιοχές. Η διαπίστωση αυτή ισχύει ιδιαίτερα σε κατηγορίες προστασίας που καλύπτουν μεγαλύτερες περιοχές, όπως είναι τα Εθνικά Πάρκα, μέσα στις οποίες διακρίνονται διαφορετικές ζώνες προστασίας όπου οι χρήσεις γης και οι δραστηριότητες ρυθμίζονται ανάλογα. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την ισχύουσα πρακτική, οι επιτρεπόμενες ανθρώπινες δραστηριότητες σε μια προστατευόμενη περιοχή περιγράφονται, συχνά με μεγάλη λεπτομέρεια, από το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα που ορίζει ζώνες προστασίας, όρια κ.λπ. Γενικά πάντως, όσο οι χρήσεις επεκτείνονται και εντείνονται, οι στόχοι, οι ορισμοί, αλλά και η διαχείριση που ασκείται σε μια προστατευόμενη περιοχή, αποκτούν μεγαλύτερη ευελιξία και οι ανθρώπινες δραστηριότητες ρυθμίζονται έτσι ώστε να είναι αποδοτικές και επωφελείς τόσο για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος όσο και για τις τοπικές κοινωνίες .

Τα παραπάνω **δεν συνεπάγονται ότι όλα επιτρέπονται παντού!** Ούτε όμως μπορεί κανείς να αποφασίσει με ευκολία ποιες δραστηριότητες μπορούν να επιτρέπονται πάντα σε μια προστατευόμενη περιοχή, όπως ούτε και να απομονώσει κάποιες άλλες ως *a priori* απαράδεκτες. Η συνέχιση ή και η επιλογή μιας οικονομικής δραστηριότητας σε μια προστατευόμενη περιοχή εξαρτάται από τις ανάγκες του προστατευτέου αντικειμένου. Πολλές δραστηριότητες μπορούν να είναι είτε συμβατές είτε και ασύμβατες με την προστασία μιας περιοχής, ανάλογα με τη χωροθέτησή τους, το χρόνο πραγματοποίησής τους (εποχή και διάρκεια) και τον τρόπο με τον οποίο αυτές υλοποιούνται. Συχνά αρκεί μια αλλαγή σε ένα κρίσιμο σημείο της λειτουργίας της δραστηριότητας – μια χρονική μετατόπιση, ας πούμε– για να θεωρηθεί συμβατή με το στόχο διαχείρισης. Για παράδειγμα, η υλοτομία

κοντά στη φωλιά ενός σημαντικού και ευαίσθητου πουλιού μπορεί να ασκηθεί άνετα εκτός αναπαραγωγικής περιόδου, θα πρέπει όμως να απαγορεύεται αυστηρά όταν θα υπάρχει κίνδυνος να διαταραχθούν τα στάδια της αναπαραγωγής. Μεταφέροντας το ίδιο παράδειγμα σε έναν υγρότοπο, το κόψιμο των καλάμιών μπορεί ίσως να γίνει χωρίς προβλήματα το χειμώνα, όταν δεν προκαλεί προβλήματα στα είδη πουλιών που πιθανόν τρέφονται ή φωλιάζουν εκεί, και αρκετά νωρίς ώστε να δημιουργηθούν έγκαιρα τα υγρά λιβάδια που χρησιμεύουν ως τόποι αναπαραγωγής πολλών ειδών ψαριών του γλυκού νερού.

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.8. • Υλοτομία: Η σωστή δράση στον κατάλληλο χρόνο

Μια χαρακτηριστική περίπτωση δραστηριότητας η οποία μπορεί να ρυθμιστεί έτσι ώστε να μην προκαλείται πρόβλημα στο φυσικό περιβάλλον είναι η υλοτομία.

Το 1999, στη λίμνη Κερκίνη η υλοτόμηση φυτείας λεύκας σε ιδιωτική έκταση προκάλεσε την καταστροφή μιας αποικίας σταχτοτσικινιάδων. Έπειτα από ενέργειες του τοπικού συνεργάτη του προγράμματος Life «Προστασία της λαγύνας και της νανόκηννας στην Ελλάδα» του οποίου η υλοποίηση βρισκόταν σε εξέλιξη στην περιοχή, το Υπουργείο Γεωργίας εξέδωσε εγκύκλιο, σύμφωνα με την οποία τα δασαρχεία όλης της χώρας έπρεπε να οριοθετήσουν μια ζώνη γύρω από τον κάθε υγρότοπο όπου θα απαγορεύεται η υλοτομία λευκών κατά τη διάρκεια της αναπαραγωγικής περιόδου των πουλιών για να αποφευχθεί η όχληση, αλλά και η καταστροφή δέντρων με φωλιές και νεοσσούς. Πράγματι, στην περιοχή της Κερκίνης η ζώνη αυτή οριοθετήθηκε από το δασαρχείο, με τη συμβολή και του τοπικού συνεργάτη του προγράμματος, και εκδόθηκε η σχετική απαγορευτική διάταξη. Έκτοτε δεν έχουν παρατηρηθεί παρόμοια προβλήματα.

Στο δάσος της Δαδιάς η υλοτομία μπορεί πλέον να μην απασχολεί το 70% των κατοίκων, όπως συνέβαινε το 1986, συνεχίζει όμως να αποτελεί μια σημαντική πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους. Όπως προβλέπει η σχετική ΚΥΑ, η υλοτομία επιτρέπεται στις περιφερειακές ζώνες της προστατευόμενης περιοχής. Το Δασαρχείο Σουφλίου επιλέγει κάθε χρόνο τις περιοχές και τα δέντρα που επιτρέπεται να υλοτομηθούν, με γνώμονα

την προστασία της τελευταίας αναπαραγωγικής αποικίας του σπάνιου μαυρόγυπα στα Βαλκάνια και με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από το πρόγραμμα επιστημονικής παρακολούθησης που εκπονεί το WWF Ελλάς (βλ. κεφ. 3). Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται ότι δε θα κοπούν δέντρα που φιλοξενούν φωλιές, χωρίς να επηρεάζεται και το εισόδημα των υλοτόμων. Και σε αυτή την περίπτωση, η εποχή υλοτομίας μετακινήθηκε έτσι ώστε να μην προκαλείται ενόχληση.

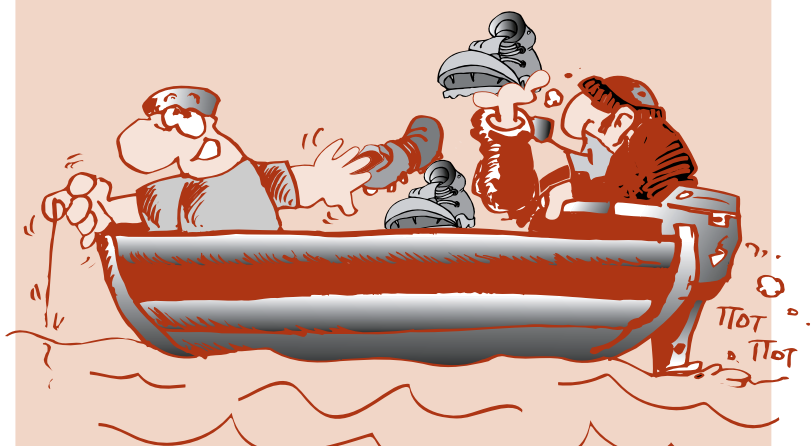

Ένα άλλο θέμα που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ότι, αν και μια προστατευόμενη περιοχή ορίζεται συνήθως από την πολιτεία, επηρεάζει το σύνολο του πληθυσμού και ιδιαίτερα την τοπική κοινωνία που συχνά καλείται να την υποστηρίξει. Συνεπώς, η αποτελεσματική διαχείριση και προστασία δεν εξαντλείται στην εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου (π.χ. του Προεδρικού Διατάγματος ή της ΚΥΑ), αλλά προϋποθέτει την αποδοχή και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και όλων όσων χρησιμοποιούν τους τοπικούς φυσικούς πόρους.

Η συναίνεση της τοπικής κοινωνίας δεν εξασφαλίζεται πάντα με δυσκολία. Άλλωστε, οι άνθρωποι αυτοί, είτε μικροκαλλιεργητές, είτε παράκτιοι αλιείς, είτε κτηνοτρόφοι, είναι οι πρώτοι που υφίστανται τα αποτελέσματα της ανεξέλεγκτης χρήσης των φυσικών πόρων. Έτσι, παρά την έμφυτη δυσπιστία απέναντι σε οποιονδήποτε περιορισμό, διαθέτουμε ήδη παραδείγματα περιοχών στις οποίες η τοπική κοινωνία αποζητά κάποιες ρυθμίσεις προκειμένου να αντιμετωπιστεί η οικονομική ύφεση που βιώνει.

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.9. • Καταφύγιο ψαριών για την εξασφάλιση των ψαράδων

Το 1999 οι επαγγελματίες ψαράδες και ο Δήμος Μεγίστης στο Καστελόριζο ζήτησαν τη συνεργασία του WWF Ελλάς, προκειμένου να βρεθεί ένας τρόπος να προστατευθεί η περιοχή τους από την υπεραλίευση. Το WWF πρότεινε ως πλέον κατάλληλο εργαλείο τη δημιουργία ενός καταφυγίου ψαριών σε επιλεγμένη περιοχή που είχε μεγάλη σημασία για πολλά είδη ψαριών με εμπορική αξία. Στο καταφύγιο αυτό θα απαγορευόταν οποιασδήποτε μορφής (επαγγελματική ή ερασιτεχνική) αλιεία. Καθώς η περιοχή χρησιμοποιείται και από τους ψαράδες άλλων νησιών, το WWF Ελλάς σε συνεργασία με τους ψαράδες επεδίωξε τη θεσμική κατοχύρωση του καταφυγίου. Παράλληλα, οργάνωσε ένα σύστημα παρακολούθησης προκειμένου να καταγραφεί με ακρίβεια η υφιστάμενη κατάσταση και να καταστεί δυνατή η αντικειμενική εκτίμηση της πορείας του μέτρου.

Καταφύγια ψαριών έχουν ιδρυθεί σε περισσότερες από 1000 περιοχές διεθνώς (33 στις μεσογειακές χώρες της ΕΕ, εκτός από την Ελλάδα). Όπως έχει αποδειχθεί, στις περιοχές αυτές

- ▶ αυξάνεται το σωματικό βάρος των ψαριών και διευκολύνεται η αναπαραγωγή τους,
- ▶ ανακάμπτουν τα αλιευτικά αποθέματα, ιδιαίτερα των πιο εμπορικών ειδών, που υφίστανται και τη μεγαλύτερη πίεση, και
- ▶ αυξάνεται η αλιευτική παραγωγή και, άρα, το εισόδημα των ψαράδων, λόγω της αύξησης του αριθμού και του βάρους των ψαριών.

Δυστυχώς, παρά την υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας των ψαράδων του νησιού, η προσπάθεια αυτή δεν ολοκληρώθηκε, μια και δε στάθηκε δυνατό να ξεπεραστούν τα γραφειοκρατικά προβλήματα των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Γεωργίας.

ΠΛΑΙΣΙΟ 10 • Κριτήρια αξιολόγησης και επιλογής δραστηριοτήτων σε μια προστατευόμενη περιοχή¹¹

Τον Ιούνιο του 2001 το WWF Ελλάς οργάνωσε μια συνάντηση εργασίας με θέμα τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Στα θέματα της συνάντησης περιλαμβάνονταν και οι ανθρώπινες δραστηριότητες στις προστατευόμενες περιοχές. Η ομάδα εργασίας, την οποία αποτελούσαν ειδικοί που ασχολούνται στην πράξη με τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών, κάτοικοι, σχετικοί με τη διαχείριση, πανεπιστημιακοί και εκπρόσωποι ΜΚΟ, πρότεινε τα παρακάτω κριτήρια αξιολόγησης δραστηριοτήτων. Σημειώνουμε ότι ο κατάλογος αυτός είναι ενδεικτικός και όχι εξαντλητικός καθώς και ότι τα κριτήρια παρατίθενται με τυχαία σειρά. Προκειμένου λοιπόν να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις αλλά και η δυναμική μιας δραστηριότητας, προτείνεται να εξετάζεται:

- ▶ Η συμβατότητα με το διαχειριστικό στόχο
- ▶ Η φέρουσα ικανότητα της περιοχής
- ▶ Ο βαθμός έντασής της στο χώρο και στο χρόνο

¹¹ Γιαννάκου, Ρ. (2001).

- ▶ Η συμπληρωματικότητα με άλλες ισχύουσες δραστηριότητες
- ▶ Ο συντονισμένος συνδυασμός δράσεων
- ▶ Η αρχή της προφύλαξης
- ▶ Η (μακροπρόθεσμη) οικονομική βιωσιμότητα
- ▶ Η συμβολή της στην ποιοτική αναβάθμιση της περιοχής
- ▶ Η συμβατότητα με την εξέλιξη της τοπικής κοινωνίας
- ▶ Ο καινοτόμος χαρακτήρας
- ▶ Η συμβατότητα με ευρύτερες πολιτικές διαχείρισης
- ▶ Η συμβολή της στην ανάδειξη της τοπικής ιδιαιτερότητας
- ▶ Η δυνατότητα ελέγχου και παρακολούθησης

2.6.

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΤΟΠΩΝ

Η ευρεία αυτή προσέγγιση διαχείρισης εκφράζεται και στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω των Οδηγιών για τα άγρια πουλιά (79/409/ΕΟΚ) και για τους Οικοτόπους (92/43/ΕΟΚ), καθώς και της φιλοσοφίας του οικολογικού δικτύου Natura 2000. Οι περιοχές του δικτύου επιλέχθηκαν με επιστημονικά κριτήρια και φιλοξενούν τους διαφορετικούς τύπους οικοτόπων και ειδών που αναγνωρίστηκαν ως σημαντικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι διατάξεις της Οδηγίας για τους Οικοτόπους προϋποθέτουν ότι τα κράτη-μέλη θα θεσπίσουν τα απαραίτητα μέτρα προστασίας και διαχείρισης, έτσι ώστε να διατηρήσουν ή να αποκαταστήσουν τους φυσικούς τύπους οικοτόπων και ειδών σε μια ικανοποιητική κατάσταση (άρθρο 6.1) και ώστε να αποφευχθεί η υποβάθμιση των οικοτόπων και η σημαντική όχληση των ειδών για την προστασία των οποίων χαρακτηρίστηκαν οι συγκεκριμένες περιοχές (άρθρο 6.2, βλ. και κεφ. 1 και Πλαίσιο 1.1). Η ανάγκη ρύθμισης χρήσεων γης ώστε να είναι συμβατές με την προστασία της φύσης αποτελεί κεντρικό σημείο και στην Οδηγία των Οικοτόπων (άρθρο 6). Ο στόχος σε αυτές τις περιοχές δεν είναι να εγκαθιδρυθεί ένα γενικό και αόριστο καθεστώς προστασίας, αλλά να επιλεγούν τα συγκεκριμένα μέτρα που θα εστιάζουν στα είδη και στους οικοτόπους για τα οποία η περιοχή ορίστηκε ως προστατευόμενη. Επιδιώκεται, δηλαδή, να εξασφαλίζεται η «καλή κατάσταση διατήρησης» του προστατευτέου αντικειμένου. Σύμφωνα με την Οδηγία, τα μέτρα προστασίας θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τις επιπτώσεις υφιστάμενων και νέων δραστηριοτήτων. Ισχύουν επίσης και για χρήσεις γης που ενδεχομένως κανονικά να μην απαιτούν ειδική άδεια, όπως συμβαίνει με τη γεωργία.

Η Οδηγία δεν απαγορεύει κατ' αρχήν τις δραστηριότητες σε μια προστατευόμενη περιοχή, αντίθετα αναγνωρίζει ότι η προστασία μιας περιοχής μπορεί να εξαρτάται άμεσα από τη συνέχιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Άλλωστε, σε μια ήπειρο στην οποία

επιβιώνει πολύ μικρό ποσοστό παρθένας φύσης, η ανθρώπινη παρέμβαση έχει διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό το μωσαϊκό των διάφορων τύπων οικοτόπων που σήμερα προσπαθούμε να προστατεύσουμε. Πολλοί από τους οικοτόπους κοινοτικής σημασίας έχουν συντηρηθεί μέχρι σήμερα ακριβώς λόγω κάποιων ανθρώπινων δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα η μη εντατική κτηνοτροφία στα υγρά λιβάδια.

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.11. • Ανθρώπινες δραστηριότητες και δίκτυο Natura 2000

Το 15% των τύπων οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Οδηγίας των Οικοτόπων θα απειλούνταν σοβαρά σε περίπτωση που εγκαταλείπονταν οι μικρές έντασης ανθρώπινες δραστηριότητες που τους συντηρούν αυτή τη στιγμή. Από την άλλη μεριά βέβαια, 65 τύποι οικοτόπων, δηλαδή το 1/3 του συνόλου, θα μπορούσαν να επηρεαστούν ανεπανόρθωτα από την πιθανή εντατικοποίηση αγροτικών δραστηριοτήτων.

Η Οδηγία των Οικοτόπων ξεκινά από την προστασία της φύσης και θέτει τις βάσεις για αειφόρο ανάπτυξη σε όλη την επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν και προφανώς θα υπάρχουν κάποιοι πυρήνες προστασίας, η μελλοντική διαχείριση αυτών των περιοχών θα πρέπει να είναι οικολογικά, οικονομικά και κοινωνικά βιώσιμη.

¹² Ο όρος «έργο» περιλαμβάνει κατασκευαστικές εργασίες αήθρα και άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον. Ο όρος «σχέδιο» αναφέρεται στα σχέδια χρήσεων γης και στα τομεακά σχέδια ή προγράμματα.

Όσον αφορά σε νέα σχέδια ή έργα¹² που μπορεί να επηρεάσουν μια περιοχή του δικτύου, ορίζεται μια διαδικασία κατά την οποία εξετάζεται αν αυτά αναμένεται να επηρεάσουν την ακεραιότητα της περιοχής. Εάν η αξιολόγηση είναι αρνητική αλλά δεν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις, η υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών μπορεί να επιτραπεί μόνο για «επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος υψηλής σημασίας» (άρθρα 6.3, 6.4). Η ίδια λογική θα πρέπει να εφαρμόζεται και όταν εξετάζονται προγράμματα και σχέδια που δε σχετίζονται άμεσα με τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής, αλλά που ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντικές επιπτώσεις σε αυτή. Στις περιοχές που φιλοξενούνται είδη προτεραιότητας οι έλεγχοι είναι ακόμη πιο αυστηροί. Τα κράτη-μέλη πρέπει να θεσπίσουν τα κατάλληλα μέτρα για τις περιοχές του δικτύου Natura 2000, τα οποία ενδεχομένως θα συμπεριλαμβάνουν την εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων και τη θέσπιση νομοθετικών μέτρων.

Ένα σημαντικό σημείο, κρίσιμο για την επιτυχία της προστασίας σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, είναι η **ενσωμάτωση μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος και στις άλλες τομεακές πολιτικές**. Στην Οδηγία των Οικοτόπων το θέμα καλύπτεται στα άρθρα 6 και 10, που σχετίζονται με το χωροταξικό σχεδιασμό χρήσεων γης και την αναπτυξιακή πολιτική, αντίστοιχα. Το θέμα της «ενσωμάτωσης» καλύπτεται ευρέως στην Επικοινωνία της Επιτροπής για τα Σχέδια Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, όπου δηλώνεται: «Είναι... υψίστης σημασίας να ενσωματωθούν οι ανάγκες της βιοποικιλότητας στην ανάπτυξη και εφαρμογή των σχετικών τομεακών πολιτικών.» Η σημασία της ενσωμάτωσης αναγνωρίζεται επίσης σαφώς στο άρθρο 6 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Απαιτείται λοιπόν η ύπαρξη μιας «οριζόντιας» περιβαλλοντικής παραμέτρου κατά το σχεδιασμό κάθε οικονομικής δραστηριότητας. Με τον τρόπο αυτό θα οδηγηθούμε σε χρήσεις γης και πόρων που θα εμφανίζουν συμβατότητα με την προστασία και θα ελαχιστοποιηθούν οι εκ των υστέρων συγκρούσεις.

2.7.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Αν και το μοντέλο (ή οι κατηγορίες) προστασίας που επιτρέπει και ανθρώπινες δραστηριότητες μέσα σε μια προστατευόμενη περιοχή αποτελεί πλέον κοινό τόπο, διατηρούνται ακόμη αρκετές επιφυλάξεις για το αν με αυτό τον τρόπο μπορεί τελικά να επιτευχθεί η μακροχρόνια προστασία και διατήρηση της βιολογικής αξίας μιας προστατευόμενης περιοχής. Πράγματι, σε πολλές περιοχές της νότιας και ανατολικής Ευρώπης η εντατικοποίηση των αγροτικών δραστηριοτήτων και του τουρισμού αποτελεί σοβαρή απειλή για το φυσικό περιβάλλον και πολλά είδη. Παράλληλα όμως η παρουσία του ανθρώπου, μέσα από τις παραδοσιακές του δραστηριότητες, έχει παίξει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση του φυσικού πλούτου και της βιοποικιλότητας. Ιδιαίτερα το ελληνικό τοπίο έχει σε μεγάλο βαθμό συνδιαμορφωθεί από τον άνθρωπο, μέσα από δραστηριότητες όπως η μικρής κλίμακας και χαμηλών εισροών γεωργία ή η εποχιακή βόσκηση. Για παράδειγμα, στο δάσος της Δαδιάς η συνέχιση της υλοτομίας, ακόμη και στους πυρήνες, θεωρείται απαραίτητη προκειμένου να διατηρηθούν τα φυσικά ανοίγματα του δάσους όπου κυνηγούν τα αρπακτικά πουλιά. Η εγκατάλειψη της υπαίθρου και των παραδοσιακών χρήσεων γης, ιδιαίτερα σε ορεινές ή/και απομακρυσμένες περιοχές, απειλεί πλέον με αφανισμό σημαντικούς τύπους οικοτόπων, όπως τα λιβάδια. Η διατήρηση, συνεπώς, αυτής της αλληλεπίδρασης αποδεικνύεται ζωτικής σημασίας για την προστασία, διατήρηση και εξέλιξη της συγκεκριμένης περιοχής.

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.12. • Τα υγρά λιβάδια της Πρέσπας ¹³

Στη Πρέσπα, τα υγρά λιβάδια και οι καλαμιώνες ήταν στοιχεία άμεσα συνδεδεμένα με πολλή από τις δραστηριότητες των κατοίκων. Τα καλάμια χρησιμοποιούνταν ως ζωοτροφή το χειμώνα, αλλά και για να κατασκευαστούν στέγες και ταβάνια. Ο τρόπος όμως με τον οποίο κόβονταν τα καλάμια και η εποχή πραγματοποίησης αυτής της διαδικασίας, η διαχείριση δηλαδή της παρόχθιας βλάστησης, συνδέονταν άμεσα με τις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων της Πρέσπας: Οι ψαράδες ενδιαφέρονταν να διατηρούν τις ρηχές παραλίμνιες περιοχές καθαρές από ψηλά ελόφυτα (καλάμια, ψαθιά κ.λπ.), έτσι ώστε να μπορούν να ψαρεύουν με τις παραδοσιακές μεθόδους οι οποίες εφαρμόζονταν στα ρηχά νερά. Επιπλέον, προκειμένου να αυξηθούν οι περιοχές όπου το γριβάδι (*Cyprinus carpio*), το σημαντικότερο αλιεύμα της περιοχής, μπορούσε να αποθέσει τα αυγά του και να αναπαραχθεί, έκαιγαν κάθε χειμώνα μεγάλες εκτάσεις καλαμιώνων απογυμνώνοντας τις παραλίμνιες εκτάσεις και δημιουργώντας υγρά λιβάδια που παρέμεναν έτσι μέχρι το τέλος της επόμενης άνοιξης. Παράλληλα και μέχρι πριν από είκοσι χρόνια, αυτές οι πλημμυρισμένες και με χαμηλή βλάστηση εκτάσεις χρησιμοποιούνταν και ως βοσκότοποι για ανθεκτικά βοοειδή, κυρίως βουβάλια. Όλες αυτές οι δραστηριότητες στην παρόχθια ζώνη της λίμνης συντελούσαν ώστε να παραμένουν οι περιοχές αυτές ελεύθερες από ψηλά φυτά.

Η εκτροπή του ρέματος του Αγίου Γερμανού, η κατασκευή του αρδευτικού δικτύου και η αλλαγή στις παραδοσιακές δραστηριότητες των κατοίκων (για παράδειγμα, η κτηνοτροφία έχει σχεδόν εγκαταλειφθεί, ενώ και η αλιεία γίνεται πλέον σε βαθύτερα νερά) συντέλεσαν ώστε να σταματήσει η διαχείριση της παραλίμνιας βλάστησης. Καθοριστική σημασία υπήρξε βέβαια η πλήρης απαγόρευση (το 1976) του καψίματος των καλαμιών, με στόχο την προστασία των φωλιών των σπάνιων πουλιών (πελεκάνων και ερωδιών) που βρίσκονταν μέσα στους καλαμιώνες. Το μέτρο αυτό ωφέλησε μεν κάποια από τα πουλιά, αλλά τελικά μάλλον υποβάθμισε τη συνολική βιοποικιλότητα της περιοχής. Με τη συρρίκνωση των υγρών λιβαδιών μειώθηκαν οι χώροι διατροφής για τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν στην Πρέσπα (ανάμεσά τους και οι πελεκάνοι). Κάποια άλλα είδη πουλιών, όπως η χουλιανομούτα και η χαλκόκοτα, σταμάτησαν να φωλιάζουν στην Πρέσπα. Επίσης, ο πληθυσμός του γριβαδιού, αλλά

και άλλων φυτόφιλων ειδών ψαριών, μειώθηκε επειδή συρρικνώθηκαν οι διαθέσιμοι χώροι αναπαραγωγής.

Σήμερα αποδεικνύεται και αναγνωρίζεται η ζωτική σημασία των ανθρωπινων δραστηριοτήτων στην παραλίμνια ζώνη, με τον παραδοσιακό τρόπο άσκησής τους, για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας της Πρέσπας και της βιοποικιλότητάς της, σε επίπεδο τόσο ειδών όσο και τοπίου. Με δεδομένη δε τη μείωση της ενασχόλησης των κατοίκων με αυτές τις παραδοσιακές δραστηριότητες, κρίνεται απαραίτητη η εκπόνηση διαχειριστικού σχεδίου και η υλοποίηση μέτρων που θα συνδράμουν στην προστασία της πανίδας αλλά ταυτόχρονα θα συνδεθούν με την οικονομία και την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής (ενίσχυση αλιείας, κτηνοτροφίας και τουρισμού).

Όσον αφορά στην οικονομική διάσταση του θέματος, αξίζει να αναφέρουμε ότι στη Μεγάλη Βρετανία η διαχείριση των καλαμιώνων για περιβαλλοντικούς σκοπούς απαιτεί εργατικό δυναμικό ισοδύναμο με 90 θέσεις πλήρους απασχόλησης. Η εμπορική εκμετάλλευση των καλαμιών από αυτές τις περιοχές οδηγεί σε επιπλέον θέσεις εργασίας και οικονομικά οφέλη.

Ο παραδοσιακός πάντως χαρακτήρας μιας δραστηριότητας δε συνεπάγεται πάντα ότι αυτή συνάδει με τις ανάγκες του προστατευτέου αντικειμένου. Και σε αυτή την περίπτωση, ο φορέας διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής θα πρέπει να εκτιμήσει τις επιπτώσεις και να προτείνει, εφόσον χρειάζεται, τις κατάλληλες ρυθμίσεις.

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.13.

• Η βουβαλοτροφία στον υγρότοπο της Κερκίνης

Μέχρι πριν από 30 περίπου χρόνια τα βουβάδια αφθονούσαν σε όλους σχεδόν τους υγροτόπους της Μακεδονίας, της Θράκης και της Θεσσαλίας. Προσαρμοσμένα στη ζωή εκεί συντελούσαν στη ρύθμιση της βλάστησης (βλ. και παράδειγμα Πρεσπών). Η μείωση των υγροτόπων στις περιοχές αυτές και η συνεπακόλουθη μείωση των διαθέσιμων βοσκοτόπων, αλλά και η τάση του Υπουργείου Γεωργίας και των κατά τόπους Διευθύνσεων που ενθάρρυναν τους παραγωγούς να ασχοληθούν με νέες βεητιωμένες φυλές ζώων, οδήγησαν σε συρρίκνωση του αριθμού των βουβαλίων. Μόνο στην Κερκίνη διατηρήθηκαν λίγα ζώα από τις προσπάθειες των παραγωγών τους. Η κατάσταση άρχισε να αναστρέφεται όταν, εφαρμόζοντας τον Κανονισμό 2078/92, άρχισε η επιδότηση των βουβαλοτρόφων για να διατηρήσουν και να αυξήσουν τον αριθμό των ζώων τους.

Σήμερα ο πληθυσμός των βουβαλίων στην Κερκίνη αγγίζει τα 900 άτομα και φαίνεται ότι έχει ξεπεράσει το ανώτατο όριο των 500 ζώων που υπολογίζεται ότι μπορεί να συντηρήσει η περιοχή. Το πρόβλημα εντείνεται, αν συνυπολογίσουμε τα γελάδια και τα κοπάδια των αιγοπροβάτων που εισέρχονται στην περιοχή αργά το καλοκαίρι. Τελικά, η βόσκηση καταστρέφει την παρόχθια βλάστηση αντί να τη ρυθμίζει (βλ. παράδειγμα Πρεσπών), με αποτέλεσμα τα γριβάδια να μην βρίσκουν κατάλληλες περιοχές για να αποθέσουν τα αυγά τους. Η κατάσταση επιδεινώνεται με τη λαθραλιεία και την υπεραλίευση που παρατηρούνται.

Η μείωση του γριβαδιού δεν έχει μόνο περιβαλλοντική σημασία. Επηρεάζει άμεσα και τους ψαράδες, που βλέπουν το αλίευμα και το εισόδημά τους να περιορίζονται δραστικά.

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο 2...

Η σύγχρονη αντίληψη προστασίας πρεσβεύει ότι οι προστατευόμενες περιοχές είναι αφιερωμένες στην προστασία της βιοποικιλότητας αλλά και των τοπικών φυσικών και κοινωνικοπολιτικών χαρακτηριστικών, μέσω της ρύθμισης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων μέσα στα όριά τους και γύρω από αυτές.

Συμπερασματικά, θα θέλαμε να τονίσουμε τις παρακάτω βασικές διαπιστώσεις:

- ▶ Η πείρα αποδεικνύει ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες και η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος μπορούν να συνυπάρξουν προς όφελος και των δύο.
- ▶ Η προστασία της βιοποικιλότητας δε συνεπάγεται μόνο περιορισμούς και ρυθμίσεις. Μπορεί να μετατραπεί σε κινητήρια δύναμη για τη βιώσιμη ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών, που συνήθως απειλούνται από μαρασμό.
- ▶ Σε μια περιοχή ειδικής αξίας, όπως είναι μια προστατευόμενη περιοχή, όλες οι οικονομικές δραστηριότητες θα πρέπει να διέπονται από μια περιβαλλοντική διάσταση. Αυτό σημαίνει ότι επι-

βάλλεται να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται με τέτοιον τρόπο, ώστε να είναι συμβατές με την προστασία της περιοχής, τη διατήρηση των συγκεκριμένων αξιών που την χαρακτηρίζουν και την εξασφάλιση της καλής κατάστασης του προστατευτέου αντικειμένου.

- ▶ Οι όποιες οικονομικές δραστηριότητες αναπτύσσονται μέσα σε μια προστατευόμενη περιοχή ή γύρω από αυτή πρέπει να αποτελούν μέρος της διαχείρισής της, δηλαδή να ρυθμίζονται από το διαχειριστικό σχέδιο και άλλους κανόνες, όπως είναι οι ζωνώσεις και άλλοι ειδικοί όροι.
- ▶ Δεν υπάρχουν *a priori* καλές και κακές δραστηριότητες. Ακόμα και οι πιο «ήπιες» δραστηριότητες μπορούν να βλάψουν, αν πραγματοποιηθούν ανεξέλεγκτα και δεν έχει εξασφαλιστεί το ανάλογο διαχειριστικό πλαίσιο. Συχνά, το ερώτημα που τίθεται και πρέπει να απαντηθεί δεν είναι «τι επιτρέπεται να γίνει», αλλά «πώς πρέπει κάτι να γίνει» σε μια περιοχή.

Βιβλιογραφία:

Γιαννάκου, Ρ., «Ανθρώπινες δραστηριότητες στις προστατευόμενες περιοχές και βιωσιμότητα των φορέων διαχείρισης», στο *Διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα – δυνατότητες και δυσκολίες*, WWF Ελλάς: Αθήνα, 2001.

Καζόγλου, Ι., *Μελέτη για την αποκατάσταση και διαχείριση των υγρών λιβαδιών στη λίμνη Μικρή Πρέσπα*, Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας: Άγιος Γερμανός, 2001 [152 σελ. (τόμοι α' και β') + 9 χάρτες].

Jones, T., *Παραδείγματα ορθής εφαρμογής της ολοκληρωμένης διαχείρισης σε επίπεδο λεκάνης απορροής ποταμού*, WWF Ελλάς: Αθήνα 2001.

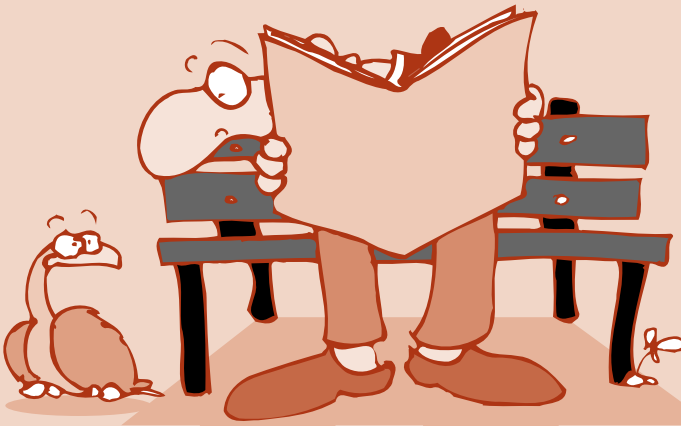
Raymond, M. and Dickie, I., *Conservation works ... for local communities in the UK*, RSPB, Sandy, UK, 2001.

WWF Ελλάς, *Προστατευόμενες περιοχές – πυρήνες ζωής για την ύπαιθρο*, WWF Ελλάς: Αθήνα, 2002.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Σύστημα επιστημονικής
(περιβαλλοντικής) παρακολούθησης
μιας προστατευόμενης περιοχής

Γ. ΚΑΤΣΑΔΩΡΑΚΗΣ

3.1.

ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ;

Η επιστημονική παρακολούθηση (εφεξής: συστηματική παρακολούθηση ή απλώς παρακολούθηση) είναι η περιοδική, ανά τακτά συνήθως χρονικά διαστήματα, παρακολούθηση των διακυμάνσεων κάποιων παραμέτρων, με σκοπό να εξακριβωθεί είτε ο βαθμός συμφωνίας με κάποια προκαθορισμένη διακύμανση είτε ο βαθμός απόκλισης από έναν αναμενόμενο τρόπο διακύμανσης. Το ίδιο ισχύει και για την περιβαλλοντική επιστημονική παρακολούθηση.

Στην πράξη, μεταξύ επιστημονικής παρακολούθησης και μακρόχρονης επιστημονικής έρευνας δεν υπάρχουν πολύ ουσιαστικές διαφορές. Απλώς αποτελούν ελαφρά διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης, στην προσπάθεια του ανθρώπου να κατανοήσει την ουσία και τις μεταβολές του φυσικού κόσμου γύρω του, τόσο «στιγμιαία» όσο και σε βάθος χρόνου.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.1. • Παραδείγματα παρακολούθησης

1. Η παρακολούθηση της αρτηριακής πίεσης στο ανθρώπινο σώμα, σε σχέση με την ώρα της ημέρας ή σε σχέση με το είδος διατροφής ή τη σωματική κόπωση, για να διαπιστώσουμε με ποιον τρόπο διακυμαίνεται ή ότι δεν βγαίνει εκτός του πεδίου των 7-12.
2. Η παρακολούθηση των απωλειών θερμότητας από το σπίτι μας, σε σχέση με την ένταση και την κατεύθυνση του ανέμου, την ώρα της μέρας και τη θερμοκρασία του αέρα, ώστε να μην ξεπερνάμε το 15%.
3. Η παρακολούθηση της αναπαραγωγικής επιτυχίας των χρυσαετών σε μια περιοχή, σε σχέση με διάφορους παράγοντες που την επηρεάζουν, για να διαπιστώσουμε με ποιον τρόπο διακυμαίνεται και ότι δεν πέφτει κάτω από το 75%.
4. Η παρακολούθηση του βαθμού όχλησης από επισκέπτες σε ευαίσθητες θέσεις μιας προστατευόμενης περιοχής, ώστε να μην ξεπερνιούνται κάποια συγκεκριμένα όρια.

3.2.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ (ΣΕΠ) ΜΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ;

Ένας αθλητής στίβου λέμε ότι βρίσκεται σε καλή κατάσταση, αν είναι υγιής, οι μύες του είναι καλογυμνασμένοι και ο συντονισμός των κινήσεών τους γίνεται σε αρμονία με τις ανάγκες του αθλήματος. Σε μια προστατευόμενη περιοχή επιδιώκουμε να διατηρούμε ορισμένα στοιχεία σε κατάσταση υγιούς λειτουργίας και ο συνδυασμός τους με όλες τις υπόλοιπες παραμέτρους που τη συναποτελούν να είναι όσο το δυνατόν αρμονικότερος

Η διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής παρουσιάζει πολλές αναλογίες με όλα εκείνα που πρέπει να κάνει ένας προπονητής για να διατηρήσει τον αθλητή του σε καλή κατάσταση. Για να ξέρει όμως ο προπονητής ποια είναι η κατάσταση του αθλητή του, οφείλει να έχει συνεχώς αντίληψη για τις διάφορες παραμέτρους της υγείας του, της φυσικής του κατάστασης και των επιδόσεών του, αλλά, φυσικά, και για το είδος της εξωαθλητικής του ζωής, τις προσωπικές και οικογενειακές του σχέσεις κ.λπ., στοιχεία που τον επηρεάζουν σωματικά και ψυχολογικά.

Οι προστατευόμενες περιοχές θεσπίζονται για να διατηρήσουν συγκεκριμένα πολύτιμα στοιχεία. *Τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής συγκροτούν όλες εκείνες οι δράσεις, ενέργειες, τροποποιήσεις και διακανονισμοί που πρέπει να γίνονται, ώστε να διασφαλίζεται πως ό,τι συμβαίνει μέσα στα όριά της (γεωργία, κτηνοτροφία, υλοτομία, αλιεία, οικιστική ανάπτυξη, τουρισμός, κνήγι κ.λπ.) πραγματοποιείται με τρόπο που εξασφαλίζει τη διατήρηση των πολύτιμων στοιχείων της.*

Για παράδειγμα, ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Βορείων Σποράδων, και μάλιστα το πολυτιμότερο, είναι ο πληθυσμός της μεσογειακής φώκιας *Monachus monachus* που φιλοξενείται εκεί. Δεν είναι όμως εμφανές ανά πάσα στιγμή αν

οι φώκιες έχουν αυξηθεί ή μειωθεί. Για να διαπιστώσουμε αν ο αριθμός των μακρόβιων αυτών ζώων εμφανίζει τάση μείωσης, πρέπει να τον παρακολουθούμε και να τον καταγράφουμε για μεγάλα χρονικά διαστήματα και κατόπιν, για να καταλάβουμε τις αιτίες της μείωσης ώστε να δράσουμε, πρέπει να έχουμε παρακολουθήσει για πολύ καιρό και όλους εκείνους τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάζουν τον αριθμό των θηλαστικών (χαμηλή γεννητικότητα ή αυξημένη φυσική θνησιμότητα από ατυχήματα και δολοφονίες, έλλειψη τροφής, ασθένειες, επιζωώτιες, δηλητηριάσεις, καιρικές συνθήκες κ.λπ). Τι από όλα αυτά ισχύει και οδηγεί σε φθίνουσα πορεία τον πληθυσμό της *Monachus monachus*;

Το σύνολο, λοιπόν, των διακριτών παρακολούθησεων που αναφέρονται σε μια σειρά παραμέτρων, όπως οι παραπάνω, τα αποτελέσματα των οποίων συνδυαζόμενα παρέχουν μια «πλήρη» εικόνα της κατάστασης του περιβάλλοντος μιας προστατευόμενης περιοχής, έτσι ώστε να μπορούν να λαμβάνονται διαχειριστικά μέτρα για τη διαφύλαξη όλων των πολύτιμων στοιχείων της, ονομάζεται Σύστημα Επιστημονικής Περιβαλλοντικής Παρακολούθησης (ΣΕΠ) μιας προστατευόμενης περιοχής.

Είναι κρισιμότητα, βέβαια, να μην ξεχνά κανείς ότι στις περισσότερες προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας που είναι κατοικημένες, εκτός από τη διατήρηση των περιβαλλοντικά πολύτιμων στοιχείων τους, υφίσταται και η απαίτηση για κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική πρόοδο, η οποία, προκειμένου να πραγματοποιηθεί, επιβάλλεται να συνδυάζεται πάντοτε άριστα με το σεβασμό των περιβαλλοντικών αξιών. Η λεπτή –και δύσκολη– αυτή ισορροπία μεταξύ εκπλήρωσης αναγκών των τοπικών κοινωνιών και διατήρησης των οικουμενικών περιβαλλοντικών αξιών, όταν επιτυγχάνεται, αποτελεί ισχυρότατο μέσο ανάπτυξης και εγγύηση μακρόχρονης ευημερίας.

Η επιλογή των παραμέτρων (από τις χιλιάδες που υπάρχουν), οι οποίες αποτελούν κάθε φορά αντικείμενο της παρακολούθησης, η διατύπωση των σχετικών ερωτημάτων (τι ακριβώς θέλουμε να παρακολουθήσουμε και κάτω από ποιες συνθήκες), η επιλογή των μεθόδων παρακολούθησης (με ποια τεχνική θα μετράμε αυτά που θέλουμε να

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.2. • Παράμετροι προς παρακολούθηση στο Εθνικό Πάρκο Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου

Ένας από τους λόγους για τους οποίους δημιουργήθηκε το Εθνικό Πάρκο Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου ήταν η επιδίωξη διατήρησης των αρπακτικών και των πτωματοφάγων πουλιών. Για να αποκτήσουμε μια σχετικά πλήρη εικόνα της κατάστασης του περιβάλλοντός του, πρέπει να παρακολουθούμε, το λιγότερο, τις εξής παραμέτρους: Πληθυσμοί και αναπαραγωγική επιτυχία αρπακτικών πουλιών και γυπών, αφθονία, διαθεσιμότητα και ποιότητα της τροφής των αρπακτικών πουλιών, αριθμοί και είδη κτηνοτροφικών ζώων και τόποι βοσκής και σταβλισμού, αριθμός επισκεπτών σε διάφορα κομβικά σημεία συγκέντρωσης, χρήση δρόμων από τα οχήματα, είδη και εκτάσεις καλλιιεργειών, ποσότητες χρησιμοποιούμενων χημικών ουσιών, αφθονία και ποιότητα επιφανειακών και υπόγειων νερών, τύπος, θέση και έκταση υλοτομιών, μετεωρολογικά δεδομένα.

Γιατί μας ενδιαφέρουν όλες αυτές οι παράμετροι; Επειδή όλες συνδέονται μεταξύ τους στενά και αλληλοεπηρεάζονται, άρα δεν έχει νόημα να παρακολουθείς τη μια χωρίς να παρακολουθείς τις άλλες.

μετράμε), καθώς και η επιλογή της διαδικασίας σύνθεσης και ερμηνείας των στοιχείων με σκοπό την τροφοδότηση του προγράμματος διαχείρισης, είναι θέματα που εμπίπτουν στο σχεδιασμό ενός Συστήματος Περιβαλλοντικής Παρακολούθησης (ΣΕΠ). Στην Ελλάδα, μέχρι σήμερα, μόνο σε τέσσερις¹⁴ προστατευόμενες περιοχές υπάρχουν και εφαρμόζονται ΣΕΠ.

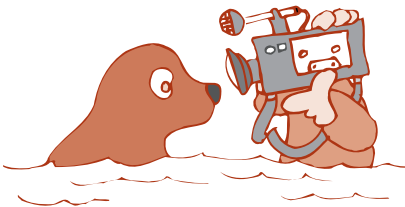
Το σίγουρο είναι πάντως ότι ένα ΣΕΠ συνδέεται εξ ορισμού με την εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων και, για το λόγο αυτό, βασική προϋπόθεση σχεδιασμού αποτελεσματικών ΣΕΠ είναι ο εξαρχής σωστός και σαφής καθορισμός στόχων.

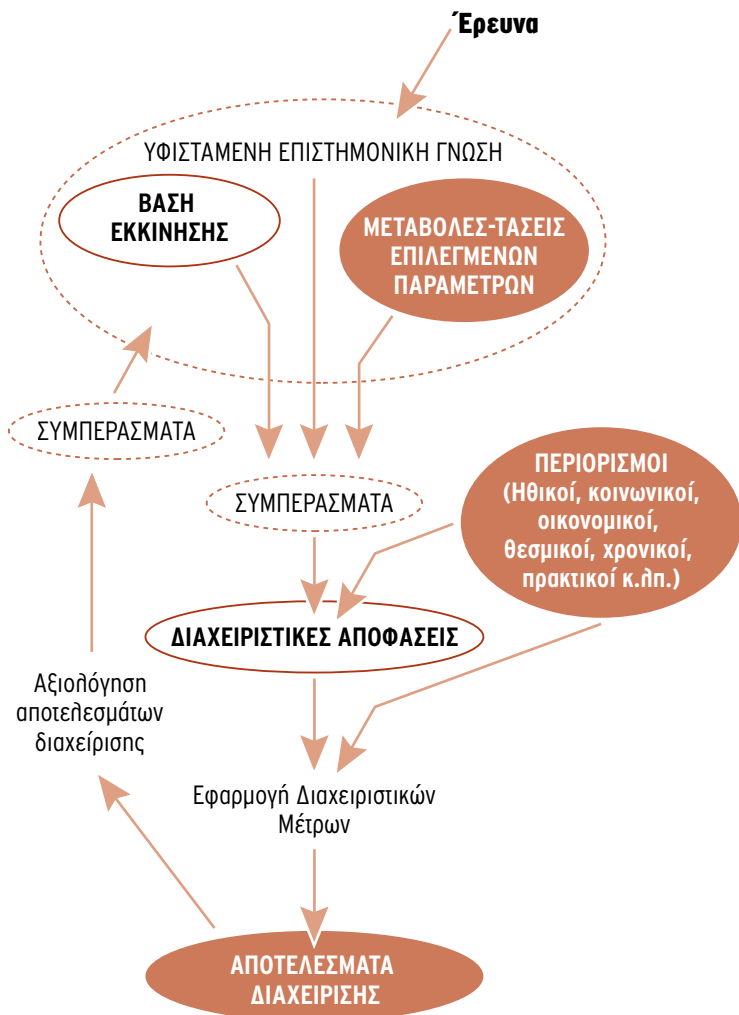
Μια ενδεικτική σειρά θεμελιωδών παραμέτρων¹⁵ οι οποίες πρέπει να παρακολουθούνται σχεδόν σε κάθε προστατευόμενη περιοχή περιλαμβάνεται στις σελίδες 96-101 του τεύχους «Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα»¹⁶.

¹⁴ Δαδιά, Κερκίνη, Πρέσπα, Σεκάνια (Ζάκυνθος).

¹⁵ Μια αντίστοιχη σειρά παραμέτρων που αναφέρονται σε υδροτοπικά συστήματα δίνεται επίσης στο: Αναγνωστοπούλου, Α., (2001). Λεπτομερής ανάλυση του συστήματος παρακολούθησης μιας μεσογειακής δασικής περιοχής δίνεται στο: Ποίραζίδης, Κ. κ.ά. (2000), ενώ του οικοσυστήματος μιας τεχνητής λίμνης στο: Δημησάκης, Α. (2003).

¹⁶ WWF Ελλάς, (2001).

Διάγραμμα 3.1. • Σχηματικό διάγραμμα αλληλεπιδράσεων και σχέσεων μεταξύ παρακολούθησης και διαχείρισης σε μια προστατευόμενη περιοχή. Οι σκιασμένες παράμετροι είναι εκείνες που καθίστανται γνωστές μέσω παρακολούθησης.

3.3.

ΓΙΑΤΙ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΣΕΠ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ;

Καθίσταται αμέσως σαφές, αν παρατηρήσει κανείς το Διάγραμμα 3.1, ότι διαχείριση χωρίς ΣΕΠ είναι αδύνατο να νοηθεί. Η διαχείριση βασίζεται στο ΣΕΠ. Τα δεδομένα της παρακολούθησης χρησιμεύουν για την έγκαιρη αναγνώριση περιβαλλοντικών αλλαγών, για να επιτρέπουν ερμηνείες για τα αίτια των αλλαγών αυτών και, γενικά, για να τροφοδοτούν τους φορείς διαχείρισης με τα απαραίτητα δεδομένα για τη λήψη αποφάσεων.

Κάθε απόφαση που παίρνουμε και –κατ’ επέκταση– οτιδήποτε κάνουμε, είτε ως άτομα είτε ως οικογένεια είτε ως σύνολο ανθρώπων, εξαρτάται από δεδομένα που προμηθευόμαστε από συστήματα παρακολούθησης. Οι απλούστερες και συνθετότερες λειτουργίες, όπως το περπάτημα, το ξεπέραςμα φυσικών εμποδίων, η οικονομική διαχείριση, η εξασφάλιση υγείας σε μας και τους οικείους μας, η επιχειρηματική και κοινωνική δραστηριότητα, όλα συνδέονται με συστήματα παρακολούθησης και, στη συνέχεια, προσαρμογής αυτού που κάνουμε σε επιθυμίες, ανάγκες, περιορισμούς κ.λπ. Για παράδειγμα, περπατούμε, κινούμαστε και ξεπερνούμε φυσικά εμπόδια με βάση οπτικά ερεθίσματα που φτάνουν στα μάτια μας και από κει στον εγκέφαλό μας, ο οποίος δίνει διαταγές, δηλαδή διαχειρίζεται τους μυς μας. Διαχειριζόμαστε τα οικονομικά μας με βάση την παρακολούθηση των αναγκών μας σε τροφή, ρουχισμό και άλλες βιοτικές ανάγκες, αλλά και με βάση το εισόδημά μας. Τροφοδοτούμε συνεχώς τον εγκέφαλό μας με πληροφορίες για την πορεία αυτών των διαδικασιών και διαρκώς προσαρμοζόμαστε σε μια εξωτερική πραγματικότητα.

Ένα πρόγραμμα ΣΕΠ προστατευόμενης περιοχής μπορεί να έχει έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω στόχους¹⁷

¹⁷ Fancy 1999 στο: Δημοπέης, Α. (2003)

- ▶ Αναγνώριση του βαθμού διατήρησης και των τάσεων εξέλιξης των οικοσυστημάτων της περιοχής.

- ▶ Καθορισμό των επιπέδων φυσιολογικής διακύμανσης των παραμέτρων των οικοσυστημάτων.
- ▶ Παροχή έγκαιρης προειδοποίησης για καταστάσεις στις οποίες απαιτείται λήψη μέτρων πρόληψης ή αντιμετώπισης.
- ▶ Διατύπωση τεκμηριωμένων προτάσεων αντιμετώπισης προβλημάτων και καθορισμό των αναγκαίων ερευνητικών εργασιών που απαιτούνται για την υλοποίησή τους.
- ▶ Εκτίμηση του βαθμού συμμόρφωσης της υφιστάμενης διαχείρισης με τις απαιτήσεις της σχετικής νομοθεσίας.

¹⁸ Fancy 1999 στο:
Δημαδένης, Α. (2003)

Ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα παρακολούθησης πρέπει να διαθέτει τα παρακάτω χαρακτηριστικά¹⁸:

- ▶ Να βελτιώνει την αποτελεσματικότητα λήψης αποφάσεων από τους διαχειριστές της περιοχής, μέσω της παροχής τεκμηριωμένης επιστημονικής πληροφορίας.
- ▶ Να παρέχει έγκαιρη προειδοποίηση στους διαχειριστές για καταστάσεις που απαιτούν τη λήψη μέτρων, διευκολύνοντας έτσι την αντιμετώπισή τους σε πρώιμο στάδιο (πληροφόρηση εντός του πάρκου για ζητήματα του πάρκου).
- ▶ Να παρέχει δεδομένα ικανά να πείσουν άλλους φορείς και την κοινή γνώμη, προκειμένου να λάβουν μέτρα ωφέλιμα για την περιοχή (πληροφόρηση έξω από το πάρκο για το πάρκο).
- ▶ Να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της σχετικής νομοθεσίας.

Η επιτυχής διαχείριση δεν προκύπτει στην τύχη. Χρειάζεται μια στοιχειώδης αντικειμενική γνώση και όχι «υποκειμενικές» γνώμες, απόψεις του «καφενείου» και προσωπικές προτιμήσεις και γνώμες βασισμένες σε ιδεοληψίες.

Επιπλέον, στην περίπτωση προστατευόμενων περιοχών ή ειδών, τα ΣΕΠ είναι απαραίτητα και για την απλή εκτίμηση της κατάστασης διατήρησης ειδών και οικοτόπων, ώστε να υπάρχει τεκμηριωμένη εκτίμηση του βαθμού συμμόρφωσης με τις προβλέψεις της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας.

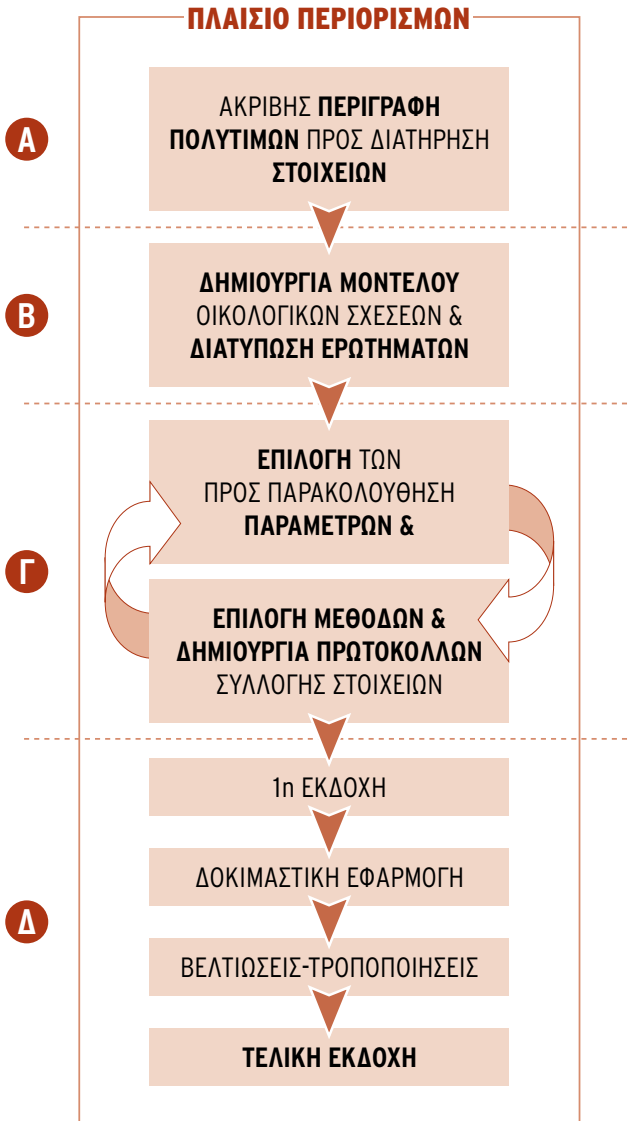
3.4.

ΓΙΑ ΠΟΣΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΕΝΑ ΣΕΠ;

Ένα ΣΕΠ δεν έχει ημερομηνία λήξης, οφείλει να ισχύει και να λειτουργεί για όσα χρόνια υπάρχει και η προστατευόμενη περιοχή, διότι είναι τόσο αναγκαίο για τη λειτουργία της όσο και ο πίνακας των οργάνων για το αυτοκίνητο. Αν δεν λειτουργούν τα όργανα ενδείξεων, μπορεί το αυτοκίνητο να δουλεύει και να συνεχίσει να δουλεύει, μπορεί και όχι. Πάντως, ούτως ή άλλως, ανά πάσα στιγμή μπορεί να συμβεί ατύχημα, να επέλθει η καταστροφή της μηχανής ή κατάρρευση.

Παρόλα αυτά, το ΣΕΠ, επειδή η φύση δεν είναι αυτοκίνητο αλλά ζωντανός οργανισμός που αλλάζει συνεχώς, επιβάλλεται να αναθεωρείται κάθε λίγα χρόνια, ώστε να προσαρμόζεται άριστα στις αλλαγές που θα έχουν σίγουρα προκύψει στο μεσοδιάστημα. Κι επειδή στη φύση κάποια πράγματα μπορεί να μεταβάλλονται πολύ γρήγορα, π.χ. μέσα σε ένα χρόνο, τα περισσότερα όμως χρειάζονται αρκετά περισσότερο, οφείλουμε κάθε φορά να οργανώνουμε ένα ΣΕΠ με χρονικό ορίζοντα λειτουργίας 10 ετών τουλάχιστον. Βέβαια, κάθε 3-6 χρόνια, ανάλογα με την κατάσταση, είναι καλό να αξιολογούμε το ΣΕΠ και να εξετάζουμε αν επιδρά αποτελεσματικά ή όχι, ώστε να το αναπροσαρμόζουμε στην πραγματικότητα. Πάντα όμως πρέπει να έχουμε ένα ΣΕΠ σε λειτουργία.

Διάγραμμα 3.2. • Τα τέσσερα βασικά στάδια σχεδιασμού και ετοιμασίας ενός ΣΕΠ.

3.5.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΝΟΣ ΣΕΠ;

Τέσσερα είναι τα βασικά βήματα για να σχεδιαστεί ένα ΣΕΠ:

1. Η ακριβής περιγραφή των πολύτιμων προς διατήρηση στοιχείων (αν δεν έχει γίνει με επαρκή ακρίβεια).
2. Η οργάνωση στοιχειώδους μοντέλου των βασικών αλληλεξαρτήσεων του συστήματος, δηλαδή ανάπτυξη του πλέγματος των παραμέτρων που επηρεάζουν ή μπορεί να επηρεάσουν τα παραπάνω πολύτιμα στοιχεία και διατύπωση των βασικών ερωτημάτων της παρακολούθησης.
3. Η επιλογή των μεθόδων που θα χρησιμοποιήσουμε, ο καθορισμός των προς παρακολούθηση παραμέτρων και δεικτών και η δημιουργία των πρωτοκόλλων συλλογής δεδομένων.
4. Η δοκιμαστική εφαρμογή της 1^{ης} εκδοχής του ΣΕΠ και η διαμόρφωση της τελικής εκδοχής ύστερα από βελτιώσεις και τροποποιήσεις.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των τεσσάρων αυτών βημάτων, πρέπει να τονίσουμε ότι είναι ανάγκη όλα να συντελεστούν μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, το οποίο χρειάζεται να προσδιορίσουμε εξαρχής και το οποίο αποτελείται από τους περιορισμούς που θέτουν οι εξής παράμετροι: κονδύλια, προσωπικό, ειδικότητες, υποδομές, θεσμοί και χρόνος.

Ξεκινάμε λοιπόν την ανάλυση των παραπάνω θεμάτων από αυτό το πλαίσιο των περιορισμών, που είναι και το πιο βασικό, καθώς σε αυτό στηρίζονται όλα τα υπόλοιπα βήματα.

3.5.1. Πλαίσιο περιορισμών

Όπως πάντα, πριν ξεκινήσουμε να αγοράσουμε ή να κατασκευάσουμε κάτι, π.χ. ένα αυτοκίνητο ή ένα σπίτι, γνωρίζουμε από την αρχή το

ανώτατο ποσό χρημάτων που μπορούμε να διαθέσουμε για αυτό το συγκεκριμένο σκοπό. Έτσι συμβαίνει και με το ΣΕΠ. Πριν ξεκινήσουμε να οργανώσουμε ένα ΣΕΠ, οφείλουμε να γνωρίζουμε πόσο μπορεί να είναι το μέγιστο κόστος της ετήσιας λειτουργίας του, πόσο προσωπικό, ειδικό και αποκλειστικό ή μη, υπάρχει δυνατότητα να απασχοληθεί στην εφαρμογή του, ποιες υποδομές (π.χ. αυτοκίνητα, εργαλεία, όργανα) μπορούν να λειτουργήσουν και για πόσο χρόνο ή αν χρησιμοποιούνται και από άλλους, αλλά και για πόσο χρόνο το σχεδιάζουμε. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο χρονικός ορίζοντας ενός ΣΕΠ πρέπει να είναι 10 χρόνια.

Επειδή στη φύση όλα συνδέονται, η διαδικασία σχεδιασμού ενός ΣΕΠ είναι αλυσιδωτή και, όσο προσπαθούμε να καλύψουμε με παρακολούθηση όλες τις δυνατές αλληλεξαρτήσεις, επιπλέον αντικείμενα για παρακολούθηση εμφανίζονται συνεχώς σαν τα κεφάλια της Λερναίας Ύδρας. Έτσι, είναι πολύ σημαντικό, όταν σχεδιάζουμε ένα ΣΕΠ, να μπορούμε να θέτουμε ένα όριο.

Το όριο αυτό προκύπτει πάντα από μια ισορροπία: από τη μια, μας δίνεται από τους οικονομικούς και άλλους περιορισμούς και, από την άλλη, από την αδήριτη αναγκαιότητα όλα τα θεμελιώδη πολύτιμα χαρακτηριστικά της περιοχής να παρακολουθούνται με σχετική επάρκεια ώστε να λαμβάνονται και οι κατάλληλες αποφάσεις.

Προσοχή όμως: Ποτέ δεν πρόκειται να είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τα πάντα πριν από τη λήψη αποφάσεων. Αν εμπλακούμε στην παγίδα αυτή, να θέλουμε δηλαδή πρώτα όλες τις απαντήσεις για να δράσουμε μετά, τότε το μόνο που θα πετύχουμε είναι μια ατέλειωτη στρατολόγηση επιστημόνων που συνεχώς θα εκπονούν μελέτες επί μελετών. Πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας ότι αυτό που επιζητούμε είναι «ο άριστος βαθμός άγνοιας». Αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται να αγνοούμε τόσα στοιχεία, ώστε αυτά που γνωρίζουμε να μας επιτρέπουν να δράσουμε, με κάποιο βαθμό σιγουριάς, προς τη σωστή κατεύθυνση.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.3.

• Περιορισμοί για την κατάρτιση ενός ΣΕΠ

Παραδείγματα ερωτήσεων των οποίων οι απαντήσεις διαμορφώνουν το πλαίσιο των καθοδηγητικών περιορισμών :

Ποιος είναι ο προϋπολογισμός του ΣΕΠ;

Πόσους ανθρώπους μπορούμε να προσλάβουμε ή να απασχολήσουμε από άλλους τομείς;

Υπάρχουν στην περιοχή μας κατάλληλες ειδικότητες ή θα χρειαστεί να φέρουμε από αλλού;

Διαθέτουμε σε επάρκεια την κατάλληλη υποδομή και τον απαραίτητο εξοπλισμό (π.χ. εργαστήρια, αυτοκίνητα, βάρκες, μηχανήματα, όργανα);

Σε ποιο πλαίσιο τίθεται το ΣΕΠ μέσα στη διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής (αυτόνομο με ειδική υπηρεσία, μερικής απασχόλησης εργαζόμενοι κ.λπ.);

Καταρτίζουμε ΣΕΠ για 5, 10 ή 20 χρόνια;

Οργανώνουμε ΣΕΠ για ολόκληρη την περιοχή ή για κάποια τμήματά της;

3.5.2. Πρώτο στάδιο: Ακριβής προσδιορισμός πολύτιμων στοιχείων

Κάθε προστατευόμενη περιοχή (Εθνικό Πάρκο, Περιοχή Απόλυτης Προστασίας Της Φύσης, Περιοχή Προστασίας της Φύσης, Περιοχή Οικοανάπτυξης) έχει, σύμφωνα με την Ειδική Περιβαλλοντική της Μελέτη (Νόμος 1650/86), κηρυχτεί προστατευόμενη, με σκοπό να συμβάλει στη διατήρηση συγκεκριμένων πολύτιμων στοιχείων (πληθυσμοί ζώων ή φυτών, οικότοποι, οικοσυστήματα, τοπία, τοποθεσίες κ.λπ.). Η διατήρηση αυτών των πολύτιμων στοιχείων είναι και ο πρωταρχικός στόχος της διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, η σημασία της και το επίκεντρο του ενδιαφέροντος του κοινού και των διαχειριστών.

Στις σχετικές μελέτες, τα προεδρικά διατάγματα και τις κοινές υπουργικές αποφάσεις, τα χαρακτηριστικά αυτά καθορίζονται με τρόπο λιγότερο ή περισσότερο σαφή, στο χώρο και στο χρόνο. Η παρακολούθηση αυτών των γνωρισμάτων αποτελεί και το επίκεντρο του ΣΕΠ μιας προστατευόμενης περιοχής.

Στο φαινομενικά απλό αυτό σημείο συχνά κρύβονται διάφορα προβλήματα, τα οποία περιγράφουμε παρακάτω :

- ▶ Συμβαίνει, ιδιαίτερα συχνά στις προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας, τα πολύτιμα προστατευτέα στοιχεία, εκείνα για τα οποία χαρακτηρίστηκε προστατευόμενη η περιοχή, να μην είναι προσδιορισμένα με επαρκή σαφήνεια.
- ▶ Τα πολύτιμα χαρακτηριστικά μιας προστατευόμενης περιοχής είναι συνήθως παραπάνω από ένα και –επειδή όλα στη φύση συνδέονται– δεν είναι ίσως ευρέως αντιληπτό ότι συχνά η υπερβολική προστασία ενός πολύτιμου στοιχείου πέρα από ένα όριο, μπορεί να επηρεάζει αρνητικά κάποιο άλλο.
- ▶ Ακόμη, οι περισσότερες προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα συνήθως είναι κατοικημένες και, φυσικά, όλοι επιθυμούν τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων τους. Τη βελτίωση αυτή οι κοινωνίες έχουν, βέβαια, το δικαίωμα να την επιδιώκουν, αλλά όχι με τρόπους που αυτό να αποβαίνει υπερβολικά σε βάρος κάποιων

άλλων πολύτιμων γνωρισμάτων. Η ανάγκη του μέτρου λοιπόν είναι δεδομένη. Και για να υπάρξει μέτρο πρέπει να επιδιωχθεί και να εξασφαλιστεί ακρίβεια προσδιορισμού.

Φαίνεται, από τα λίγα παραπάνω, ότι η διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής δεν είναι καθόλου απλό θέμα. Πρόκειται μάλλον για μια συνεχή προσπάθεια εύρεσης χρυσών τομών και ισορροπιών, ώστε να επιτυγχάνονται ταυτόχρονα πολλαπλοί στόχοι. Έτσι λοιπόν η περιγραφή των ίδιων των πολύτιμων στοιχείων που θέλουμε κάθε φορά να διατηρήσουμε σε μια προστατευόμενη περιοχή πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν λεπτομερέστερα, αλλιώς η ισορροπία που όλοι επιθυμούν είναι δύσκολο έως αδύνατο να προσδιοριστεί και να επιτευχθεί.

Αν, επομένως, δεν υπάρχουν με αρκετή σαφήνεια και ακρίβεια προσδιορισμένα τα πολύτιμα και προς διατήρηση στοιχεία μιας προστατευόμενης περιοχής, δηλαδή το αντικείμενο της διαχείρισης, τότε οφείλουμε να φροντίσουμε αυτό να γίνει. Ο ακριβέστερος, στο μέτρο του εφικτού, ποσοτικός προσδιορισμός των στοιχείων που επιδιώκουμε να διατηρήσουμε είναι ο βασικός μας γνώμονας, επειδή αυτός είναι που θα μας επιτρέψει να γνωρίζουμε πότε πρέπει να ανησυχούμε και πότε όχι, πότε πρέπει να λάβουμε μέτρα και πότε όχι και, φυσικά, με πόση ακρίβεια θέλουμε να μας δίνει τα αποτελέσματα το ΣΕΠ που σχεδιάζουμε.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.4.

• Ορθός προσδιορισμός πολύτιμων γνωρισμάτων

Παράδειγμα 1^ο:

Πολύτιμα προς προστασία γνωρίσματα Εθνικού Πάρκου Πρεσπών: οι πελεκάνοι, τα ενδημικά είδη ψαριών.

Λανθασμένη διατύπωση! Θα συνεχίσουμε συνεχώς να προστατεύουμε τους πελεκάνους, έστω και αν ξεπεράσουν τα 3.000 ζευγάρια; Αν οι πελεκάνοι προστατεύονται συνεχώς, ελλοχεύει ο κίνδυνος να αφανίσουν κάποια είδη ενδημικών ψαριών με τα οποία τρέφονται και τα οποία αλιεύουν και οι τοπικοί ψαράδες. Άρα, αυτό που θέλουμε είναι και πελεκάνους να έχουμε αρκετούς, και ψάρια σε ικανοποιητικούς πληθυσμούς και ψαράδες που θα αποκομίζουν καλό εισόδημα από την αλιεία. Τα τρία αυτά στοιχεία φαίνεται να έρχονται σε αντίθεση, αλλά κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Μέτρο χρειάζεται και γνώση. Είναι δύσκολο να επιτευχθεί η ισορροπία, αλλά αυτό ακριβώς είναι το ζητούμενο της διαχείρισης, προκειμένου να μην προκύψουν απώλειες.

Παράδειγμα 2^ο:

Πολύτιμα προς προστασία γνωρίσματα Εθνικού Πάρκου Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου: οι μαυρόγυπες, η ποικιλία των αρπακτικών, το μωσαϊκό των δασών.

Επίσης ανεπαρκής διατύπωση. Το οικοσύστημα της Δαδιάς, όπως και κάθε οικοσύστημα, έχει τα όριά του. Δεν μπορεί να συντηρήσει κάτω από ομαλές συνθήκες πιο πολλούς θηρευτές και πτωματοφάγα περισσότερα από ένα ορισμένο όριο. Στη Δαδιά, οι μαυρόγυπες φωλιάζουν σε μεγάλα δέντρα και σε απρόσιτες πλαγιές ώριμων δασών, κάποια είδη αρπακτικών πουλιών φωλιάζουν στο αραιό δάσος, ενώ κάποια άλλα φωλιάζουν στο πυκνό δάσος και τρέφονται στο αραιό, άρα αυτό που πρέπει να διατηρηθεί είναι ένα μωσαϊκό πυκνών και αραιών δασών και ανοιγμάτων χωρίς δέντρα. Και, φυσικά, και οι υλοτόμοι πρέπει να μη χάσουν τη δουλειά τους και να εξασφαλίζουν ένα υψηλό εισόδημα από το δάσος. Ακούγεται πολύπλοκο, αλλά είναι θέμα οργάνωσης: κάπου οι υλοτόμοι θα μπορούν να κόβουν δέντρα, ώστε να αραιώνει το δάσος, αλλά όχι στη μικρή σχετικά περιοχή,

εκεί που φωλιάζουν οι μαυρόγυπες, και όχι ακριβώς την εποχή που φωλιάζουν. Πάλη μια ισορροπία επιδιώκουμε, όλοι να ζουν και όλοι να κερδίζουν. Πρόκειται για έργο δύσκολο, αλλά όχι ακατόρθωτο.

Οι σωστές διατυπώσεις θα ήταν, για παράδειγμα :

- A.** 160-200 ζεύγη πελεκάνων· ενδημικά είδη ψαριών σε τέτοιους πληθυσμούς, ώστε να μπορούν να αποτελούν το 20% των συνολικών αλιευμάτων των ψαράδων.
- B.** 30 ζεύγη μαυρογυπών ή 100 άτομα, είδη και πληθυσμοί αρπακτικών όπως περιγράφονται στη μελέτη του 1979.

Με αυτήν τη διατύπωση, όταν οι πελεκάνοι ξεπεράσουν, π.χ., τα 200 ή 250 ζεύγη, μειώνουμε σταδιακά τα διαχειριστικά μέτρα που είχαμε πάρει για να το πετύχουμε αυτό και δίνουμε προτεραιότητα σε κάποιο άλλο ζήτημα. Ή, κατ' αναλογία, όταν οι μαυρόγυπες ξεπεράσουν τους 100, χαλαρώνουμε κάποια μέτρα περιορισμού, ίσως των υλοτομιών και της προσέγγισης επισκεπτών σε κάποιες περιοχές, και δίνουμε προτεραιότητα κονδυλίων διαχείρισης σε κάποια άλλα θέματα.

Άρα, η διατύπωση των πολύτιμων προς προστασία στοιχείων πρέπει να γίνεται με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια. Και εδώ, βέβαια, ανακύπτει συχνά ένα πρόβλημα. Για να περιγράψουμε με ποσοτικούς όρους ένα πολύτιμο χαρακτηριστικό, πρέπει να έχει προηγηθεί τουλάχιστον μία περιγραφική επιστημονική μελέτη με σχετικό θέμα. Πολύ συχνά όμως τέτοιες μελέτες δεν έχουν προϋπάρξει. Τι γίνεται τότε; Εμφανίζεται η ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε αυτό που λέγεται βάση αναφοράς ή βάση εκκίνησης. Αυτό είναι η πιο καλή προσέγγιση που διαθέτουμε για να περιγράψουμε, όσο γίνεται πιο συγκεκριμένα, το μέτρο στο οποίο θέλουμε να διατηρήσουμε κάποιο ή κάποια πολύτιμα στοιχεία. Σχεδόν πάντα ο χωροχρονικός αυτός προσδιορισμός αναφέρεται σε κάποια παρελθούσα φάση. Αλλά συχνά, αν δεν έχουν υπάρξει μελέτες ή άλλα στοιχεία στα οποία βασιζόμαστε για την ποσοτική περιγραφή, αναγκαζόμαστε να θεωρήσουμε ως διατηρητέα κατάσταση την παρούσα, την οποία φυσικά και μπορούμε να μετρήσουμε και να περιγράψουμε πλήρως.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.5. • Πολύτιμα γνωρίσματα: η σημασία της ακριβέστερης δυνατής διατύπωσης

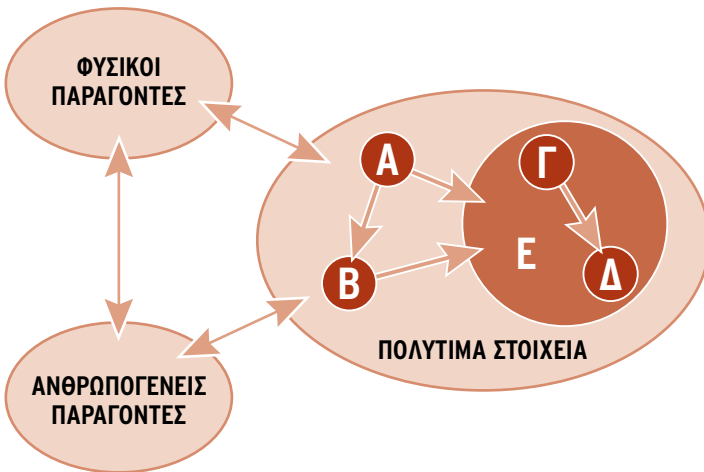
Το μωσαϊκό δασών του Εθνικού Πάρκου Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου: Ποιο ακριβώς μωσαϊκό θέλουμε να διατηρήσουμε; Ξέρουμε από διάφορες πηγές ότι κατά τη δεκαετία του '60 το μωσαϊκό των δασών που υπήρχε τότε συντηρούσε μια μεγάλη ποικιλία και πληθυσμούς αρπακτικών πουλιών. Άρα, μπορούμε να το θεωρήσουμε ως άριστο μέτρο. Και επειδή υπάρχουν διαθέσιμες από εκείνη την εποχή αεροφωτογραφίες, για να δούμε πώς ακριβώς ήταν το συγκεκριμένο μωσαϊκό, μπορούμε να διατυπώσουμε την προς διατήρηση αξία ως: «Μωσαϊκό δασών παρόμοιο με εκείνο της δεκαετίας του '60». Αν όμως δεν υπήρχαν διαθέσιμες αεροφωτογραφίες από παλιά, ίσως θα έπρεπε να αρκεστούμε στην εξής διατύπωση: «Το σημερινό μωσαϊκό δασών να μην αφηθεί να ομογενοποιηθεί περαιτέρω».

3.5.3. Δεύτερο στάδιο: Δημιουργία πλέγματος βασικών οικολογικών σχέσεων και διατύπωση βασικών ερωτημάτων

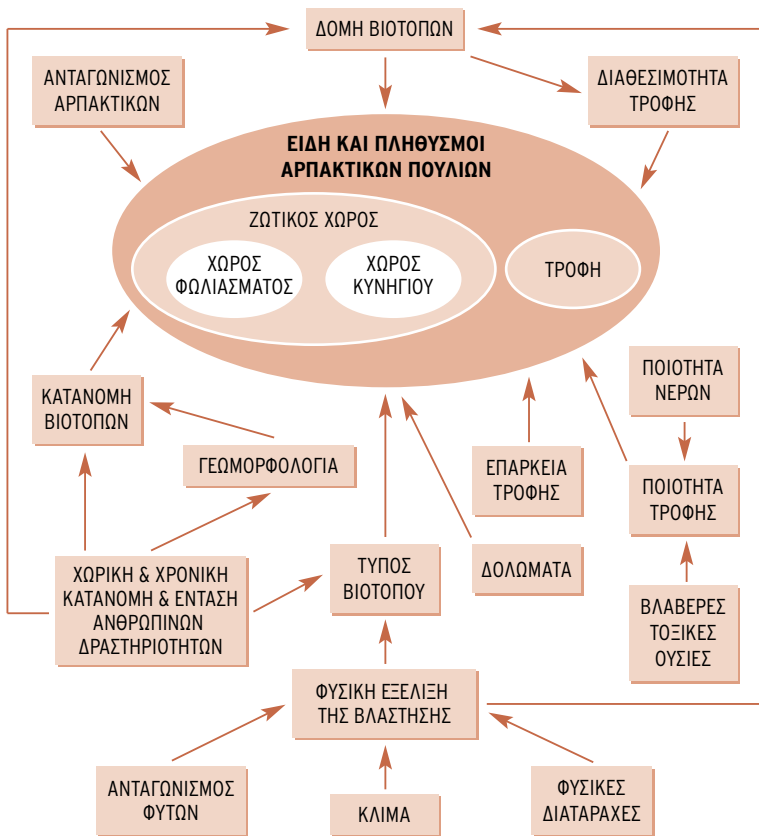
Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3.3, κάθε φυσικό στοιχείο, αλλά και κάθε σύνολο πολύτιμων στοιχείων, επηρεάζεται από δύο ομάδες παραγόντων που φυσικά αλληλεπιδρούν και μεταξύ τους: φυσικούς και ανθρωπογενείς παράγοντες. Οι φυσικοί παράγοντες περιλαμβάνουν: κλίμα, απρόβλεπτα μετεωρολογικά φαινόμενα, φυσικούς ρυθμούς εξέλιξης και αλλαγής μιας φυσικής οντότητας (π.χ. ωρίμανση και γήρανση), γεωλογικό υπόστρωμα, ανάγλυφο, ανταγωνισμό μεταξύ των ειδών κ.λπ.

Οι ανθρωπογενείς παράγοντες περιλαμβάνουν: τις ανθρώπινες δραστηριότητες (όπως είναι η γεωργία –χώροι και τρόποι με τους οποίους εξασκείται– η κτηνοτροφία, η υλοτομία, η αλιεία), την πληθυσμιακή εξέλιξη, την οικιστική δραστηριότητα, τη ρύπανση, τα ατυχήματα, τους δρόμους και τα δίκτυα επικοινωνιών, τις ηθικές, φιλοσοφικές και πολιτιστικές αξίες, την παράδοση, τα ήθη και έθιμα κ.λπ.

Διάγραμμα 3.3. • Σχηματικό διάγραμμα αλληλεξαρτήσεων των πολύτιμων στοιχείων μιας προστατευόμενης περιοχής με τους φυσικούς και ανθρωπογενείς παράγοντες που τα επηρεάζουν.

Η κατασκευή του πλέγματος-μοντέλου των κυριότερων έστω αλληλεξαρτήσεων μεταξύ πολύτιμων στοιχείων και φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων που τα επηρεάζουν, μας δίνει ένα μέτρο και μια εικόνα των βασικών προτύπων λειτουργίας τής εν λόγω προστατευόμενης περιοχής, βάσει των οποίων κατευθύνουμε τις επιλογές και τις προτεραιότητές μας.

Διάγραμμα 3.4. • Παράδειγμα στοιχειώδους περιγραφικού μοντέλου οικολογικών σχέσεων που επηρεάζουν τα είδη και τους πληθυσμούς των αρπακτικών πουλιών στο Εθνικό Πάρκο Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου. Η χωρική και χρονική κατανομή και η ένταση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων πρέπει να αναλυθούν σε ένα επίσης πολύπλοκο πλέγμα σχέσεων.

Το παραπάνω μοντέλο μας επιτρέπει να ανιχνεύσουμε τις πολύπλοκες αλληλεξαρτήσεις που διέπουν τα πολύτιμα στοιχεία της προστατευόμενης περιοχής και να διατυπώσουμε μια σειρά ερωτήσεων για καθένα από τα επιλεγμένα θέματα παρακολούθησης, χωρίς να παραβλέπουμε ή να παραλείπουμε κάποιον από τους παράγοντες που τα επηρεάζουν, οι οποίοι με τη σειρά τους χρήζουν παρακολούθησης. Δεν πρέπει φυσικά να παραβλέπουμε το γεγονός ότι, σχεδόν πάντα, μια παρακολούθηση δεν πραγματοποιείται ανεξάρτητα από τη γνώση, αλλά με δεδομένη τη συσσωρευμένη επιστημονική εμπειρία.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.6. • Πλέγμα οικολογικών σχέσεων: το παράδειγμα της Δαδιάς

Δεν παρακολουθούμε γενικά και αόριστα τον αριθμό των αναπαραγόμενων ζευγαριών και την αναπαραγωγική επιτυχία των μαυρόγυπων της Δαδιάς. Γνωρίζουμε από την орνιθολογική έρευνα ότι ο αριθμός των αναπαραγόμενων ζευγών σχετίζεται με το συνολικό αριθμό των ατόμων, τον ανταγωνισμό για θέσεις φωλιάς και τροφή, τη διαθέσιμη τροφή και την ποιότητά της, τις μετεωρολογικές συνθήκες κάθε χρονιάς κ.λπ. Εφόσον π.χ. στη συγκεκριμένη περίπτωση της Δαδιάς γνωρίζουμε ότι η ποιότητα της τροφής είναι καλή, προσπαθούμε να καταλάβουμε αν οι μεταβολές του αριθμού των αναπαραγόμενων ζευγαριών σχετίζονται με την επάρκεια της τροφής, τις διαθέσιμες θέσεις φωλιεοποίησης ή με τον ανταγωνισμό.

Παραδείγματα ερωτήσεων: Μειώνεται, αυξάνεται ή παραμένει σταθερός ο αριθμός αναπαραγόμενων ζευγών μαυρόγυπων στη Δαδιά; Ανιχνεύεται κάποια σχέση μεταξύ της διακύμανσης του αριθμού των αναπαραγόμενων ζευγών μαυρόγυπων και των διαθέσιμων κατάλληλων θέσεων φωλιάσματος; Μήπως ο ανταγωνισμός για έναν περιορισμένο αριθμό φωλιών μειώνει τον αριθμό των αναπαραγόμενων ζευγών; Μήπως δεν έχουν ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην τροφή όλα τα άτομα και άρα δεν μπορούν να φτάσουν όλα στην κατάλληλη σωματική φυσική κατάσταση για να αναπαραχθούν; Υπάρχουν αρκετές θέσεις φωλιάσματος ή αποτελεί ο παράγοντας αυτός περιοριστική παράμετρο για τους γύπες; Πώς επιδρά η ανθρωπογενής ενόχληση στην επιλογή φωλιάς από τους μαυρόγυπες; κ.λπ.

3.5.4. Τρίτο στάδιο: Επιλογή των μεθόδων και των προς παρακολούθηση παραμέτρων και δεικτών

Το ότι αποφασίσαμε να παρακολουθήσουμε ένα συγκεκριμένο θέμα και να το αντιμετωπίσουμε μέσα από μια ορισμένη οπτική δεν σημαίνει αυτόματα πως μπορούμε να προχωρήσουμε απρόσκοπτα. Κι αυτό γιατί πάντα ανακύπτουν μεθοδολογικά προβλήματα που πρέπει να ξεπεράσουμε. Εδώ, δηλαδή, υπεισέρχεται πάλι το θέμα του κατά πόσο τίθενται διάφοροι περιορισμοί (πρακτικοί, χρονικοί, οικονομικοί, γνωστικοί κ.λπ.) σε αυτό που επιδιώκουμε να επιτύχουμε.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.7. • Επιλογή της κατάλληλης μεθόδου: το παράδειγμα της Δαδιάς

Για να μετρήσει κανείς τα αναπαραγόμενα ζευγάρια των γυιών της Δαδιάς ή κάποιου άλλου είδους αρπακτικού, πρέπει να αφιερωθούν ατέλειωτες ώρες αναζήτησης σε αχανείς περιοχές για να εντοπιστούν όλες οι φωλιές. Κάτι τέτοιο απαιτεί χρόνο, προσωπικό, μέσα και χρήμα. Υπάρχουν όλα αυτά; Μήπως αυτό δεν είναι δυνατό να εφαρμοστεί στην περιοχή μας; Μήπως θα πρέπει να περιοριστούμε στην καταγραφή της αναπαραγωγικής επιτυχίας; Και αυτό όμως δεν θα μπορεί να γίνει σε κάθε φωλιά, αφού είναι σχεδόν αδύνατο να βρούμε όλες τις φωλιές, άρα αναπόφευκτα θα γίνει μόνο σε ένα δείγμα φωλιών. Μας αρκεί αυτό ή θα μας οδηγήσει σε εσφαλμένα συμπεράσματα; Αλλά, και αν ακόμη το αποφασίσουμε, πώς θα έχουμε πρόσβαση στις φωλιές, που είναι φτιαγμένες σε ψηλά δέντρα; Μπορούμε; Υπάρχουν τεχνικά μέσα; Θα υπάρχει η δυνατότητα να το κάνουμε γρήγορα και να φύγουμε χωρίς να τρομάξουμε πολύ τα πουλιά, ώστε να μην εξαναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη φωλιά τους;

Σε κάθε θέμα με το οποίο καταπιανόμαστε εμφανίζονται πάντα μεθοδολογικές δυσκολίες που πρέπει να υπερβαίνουμε. Συνήθως, καμιά από τις μεθόδους αντιμετώπισης που θα έχουμε στο οπλοστάσιό μας δεν είναι η τέλεια. Καθεμιά έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της. Είναι στο χέρι μας να διαλέξουμε εκείνη που ταιριάζει καλύτερα στους σκοπούς μας και να δεχτούμε τις ατέλειές της.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν είναι εφικτό να μετρήσουμε απευθείας την παράμετρο που μας ενδιαφέρει και αναγκαζόμαστε να παρακολουθήσουμε, αντί γι' αυτή, κάποια άλλη στενά σχετιζόμενη που όμως διακυμαίνεται με εντελώς ανάλογο τρόπο. Οι παράμετροι αυτής της δεύτερης κατηγορίας ονομάζονται δείκτες. Και τους δείκτες μας, βέβαια, πρέπει να τους επιλέξουμε ανάμεσα σε πολλούς υποψήφιους με μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα.

Η επιλογή δεικτών μπορεί να γίνει, εάν εφαρμοσθεί μια σειρά γενικών κριτηρίων, που περιγράφουν τις ιδιότητες που πρέπει να χαρακτηρίζουν έναν οικολογικό δείκτη¹⁹:

¹⁹ Δημησέλης, Α. (2003).

- ▶ Η μεταβολή του αντανακλά τη μεταβολή μιας σημαντικής συνιστώσας του οικοσυστήματος.
- ▶ Εμφανίζει γρήγορη, αλλά σταθερή και αξιόπιστη, απόκριση στη μεταβολή της κατάστασης του οικοσυστήματος.
- ▶ Η απόκρισή του μπορεί να εκτιμηθεί με ακρίβεια και αξιοπιστία.
- ▶ Η πιθανότητα ανίχνευσης μεταβολής στην τιμή του, ως αποτέλεσμα αλλαγής της κατάστασης του οικοσυστήματος, είναι υψηλή.
- ▶ Το κόστος της μέτρησής του δεν είναι απαγορευτικό.

Το στάδιο της επιλογής των προς παρακολούθηση δεικτών θεωρείται αποφασιστικής σημασίας για τη συνολική επιτυχία του προγράμματος. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να καταβάλλεται κάθε προσπάθεια για τη βελτίωση της διαδικασίας επιλογής, με τη συμπερίληψη αναλυτικότερων κριτηρίων, τον έλεγχο της απόκρισης των υποψήφιων δεικτών, τη βιβλιογραφική αναζήτηση, την ανταλλαγή απόψεων με ειδικούς επιστήμονες κ.λπ.

Το τελευταίο βήμα του σταδίου αυτού, αφού αποφασιστούν οι μέθοδοι και οι προς παρακολούθηση παράμετροι, είναι η δημιουργία λεπτομερών και τυποποιημένων πρωτοκόλλων συλλογής στοιχείων (περιβαλλοντικών, κοινωνικών, στατιστικών κ.λπ.), έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ότι ο τρόπος με τον οποίο συλλέγονται τα δεδομένα και ο τρόπος με τον οποίο γίνονται οι δειγματοληψίες θα παραμένει σταθερός ανεξάρτητα από τα πρόσωπα που διενεργούν τη συλλογή των στοιχείων.

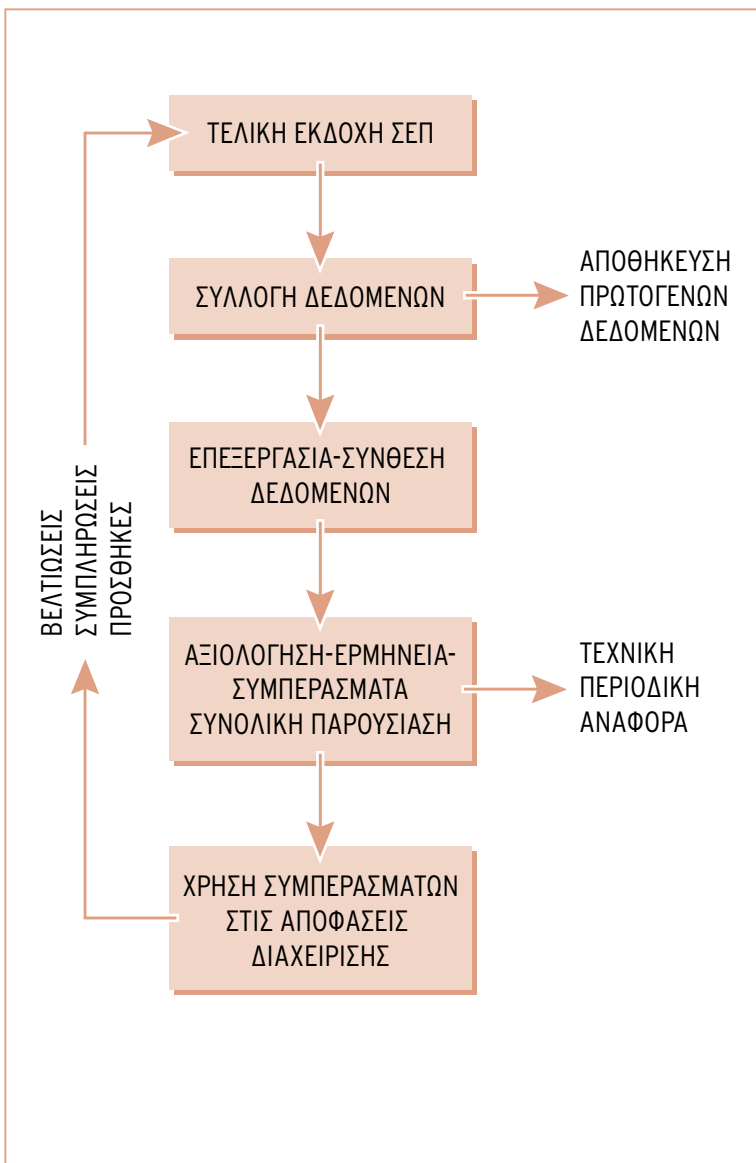
3.5.5. Τέταρτο στάδιο: Δοκιμαστική εφαρμογή και δημιουργία τελικής εκδοχής

Μετά την ολοκλήρωση της πρώτης εκδοχής του ΣΕΠ, πρέπει πάντα να ακολουθεί ένα στάδιο δοκιμαστικής εφαρμογής του σε πραγματικές συνθήκες, συνήθως διάρκειας ενός ετήσιου κύκλου. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων αλλά και όλων των πρακτικών δυσκολιών που εντοπίστηκαν κατά την εφαρμογή επιτρέπει τη βελτίωση του ΣΕΠ σε όλα τα σημεία που τη χρειάζονται με την ενσωμάτωση των αλλαγών αυτών προκύπτει η τελική εκδοχή του ΣΕΠ.

Για να καταστούν τα πρωτογενή δεδομένα που αποδίδει ένα ΣΕΠ χρήσιμα στο διαχειριστή και στη λήψη αποφάσεων, πρέπει να υφίστανται μια πρώτη επεξεργασία και μετατροπή σε μορφή που θα επιτρέπει την εύκολη αξιολόγησή τους. Μέσα στο ίδιο στάδιο επεξεργασίας πρέπει να θεωρείται ότι εμπίπτει και η σύνθεση των διαφόρων τμημάτων του ΣΕΠ, ώστε να συνάγονται γενικότερα συμπεράσματα για την προς παρακολούθηση περιοχή και τις τάσεις των ποικίλων στοιχείων που τη συνθέτουν. Σε κάθε στάδιο επεξεργασίας, φυσικά, εντάσσεται και η συσχέτιση και συναξιολόγηση με τα διαθέσιμα επιστημονικά και ερευνητικά δεδομένα, είτε εκείνα που αφορούν στην ίδια την περιοχή είτε ευρύτερα.

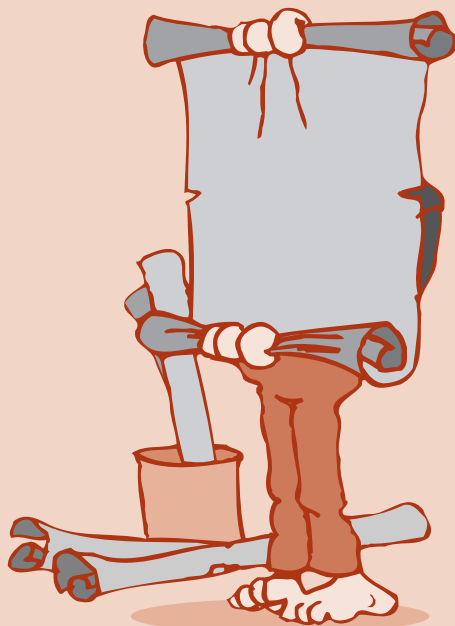

Διάγραμμα 3.5. • Η διασύνδεση του Συστήματος Επιστημονικής Παρακολούθησης με τη διαχείριση σε διάφορα στάδια από καθαρά «τεχνική» άποψη.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.8. • Αναγκαιότητα μετατροπής πρωτογενών δεδομένων σε επεξεργασμένη μορφή

Ο συνολικός αριθμός των φιδαιτών της Δαδιάς μπορεί να παραμείνει ο ίδιος. Σε κάποιο σημείο της περιοχής ενδέχεται όμως οι φιδαιτοί να μειώνονται πολύ και σε κάποια άλλα να αυξάνονται. Στον διαχειριστή θα ήταν λοιπόν σχεδόν άχρηστο να γνωρίζει με αριθμούς τη διακύμανση του συνολικού αριθμού των φιδαιτών· είναι, πολύ περισσότερο, αναγκαίος ένας χάρτης με την κατανομή των φιδαιτών, ώστε να ληφθούν μέτρα στις περιοχές που αυτοί μειώνονται. Ο ζητούμενος αυτός χάρτης κατανομών των φωλιών των φιδαιτών στο χώρο της προστατευόμενης περιοχής Δαδιάς πρέπει να προκύψει από μια επεξεργασία των πρωτογενών στοιχείων παρακολούθησης.

3.6.

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ, ΑΦΟΥ ΕΙΝΑΙ ΣΧΕΔΟΝ ΣΙΓΟΥΡΟ ΟΤΙ ΤΟ ΣΕΠ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΦΙΚΤΟ ΝΑ ΔΙΝΕΙ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΘΕΛΟΥΜΕ;

Έχουμε ήδη αναφέρει ότι, λόγω πρακτικών κυρίως αλλά και τεχνολογικών και άλλων περιορισμών, ένα ΣΕΠ δεν μπορεί να είναι τόσο διευρυμένο ώστε να δίνει όλες τις απαντήσεις που θα επιθυμούσε ένας διαχειριστής και, μάλιστα, με την απαιτούμενη λεπτομέρεια.

Έτσι, οφείλουμε να μάθουμε να συμβιβάζομαστε με τα εξής δεδομένα :

- ▶ Η διαχείριση γίνεται με τον βέλτιστο βαθμό άγνοιας. Ας εξασφαλίσουμε, δηλαδή, πρώτα απ' όλα, ότι διαθέτουμε τις ΒΑΣΙΚΕΣ απαντήσεις.
- ▶ Ας προσπαθούμε συνεχώς να βελτιώνουμε τη διαθέσιμη γνώση, βελτιώνοντας και επεκτείνοντας το ΣΕΠ και, κυρίως, προσαρμόζοντάς το στις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες και καταστάσεις.
- ▶ Ας αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες που παρέχει για ειδικά θέματα σε κάθε προστατευόμενη περιοχή η επιστημονική έρευνα, η οποία συμπληρώνει τις αδυναμίες του ΣΕΠ, έστω και για μικρότερα χρονικά διαστήματα. Δυνατότητες εστιασμένης επιστημονικής έρευνας υπάρχουν σε συνεργασίες με πανεπιστήμια, ερευνητικά ιδρύματα και ανεξάρτητους ερευνητές.

3.7.

ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΣΧΕΔΙΑΣΟΥΜΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟ ΣΕΠ Η ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΥΠΑΡΞΕΙ ΕΝΑ ΓΕΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ, ΚΑΤΑΛΛΗΛΟ ΝΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΖΕΤΑΙ ΣΕ ΚΑΘΕ ΠΕΡΙΟΧΗ;

Μολονότι οι αρχές σχεδιασμού των ΣΕΠ είναι, σε γενικές γραμμές, κοινές, πρέπει να έχει γίνει ήδη σαφές ότι είναι σχεδόν αδύνατο να συνταχθεί ένα συνταγολόγιο ετοιμασίας και σχεδιασμού ΣΕΠ, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις περιπτώσεις. Και αυτό συμβαίνει γιατί κάθε προστατευόμενη περιοχή έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες και συνθήκες, οι οποίες είναι κάθε φορά τόσο ξεχωριστές, ώστε πρέπει κάποιος να τις προσαρμόσει κατάλληλα και να τις εντάξει σε ένα εντελώς εξειδικευμένο σύστημα αντιμετώπισης. Σε αυτό το εγχειρίδιο προσπαθούμε να δώσουμε τις βασικές αρχές προετοιμασίας των ΣΕΠ, αλλά –αν και πολύ θα το θέλαμε– δεν είναι εφικτό να φθάσουμε σε τόσο βάθος, ώστε η «συνταγή» να είναι εύκολα και άμεσα αξιοποιήσιμη από τον κάθε ενδιαφερόμενο, σε κάθε προστατευόμενη περιοχή.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, το ΣΕΠ μιας προστατευόμενης περιοχής μπορεί να σχεδιαστεί από μια ομάδα ειδικών επιστημόνων με όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα εξειδικεύσεων, ώστε να καλύπτει όλες τις πλευρές μιας προστατευόμενης περιοχής (οικολογική, κοινωνική, οργανωτική, οικονομική, πολιτιστική). Απαραίτητη κρίνεται η στενή συνεργασία, για ορισμένα πρακτικά κυρίως θέματα, με διάφορους αρμόδιους φορείς που, ούτως ή άλλως, ασχολούνται –για το αντικείμενό του ο καθένας– με παρακολούθηση (Διεύθυνση Δασών, Μετεωρολογική Υπηρεσία, Πολεοδομία, Διεύθυνση Γεωργίας, Αλιείας, Διεύθυνση Προγραμματισμού Νομαρχίας, Διεύθυνση Τουρισμού, ΕΟΤ, Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, ΙΓΜΕ κ.ά.).

3.8.

ΠΟΣΟ ΚΟΣΤΙΖΕΙ Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΕΝΟΣ ΣΕΠ;

Το κόστος ετοιμασίας ενός ΣΕΠ εξαρτάται από την έκταση, το εύρος και το βάθος που θα θελήσουν να προσδώσουν σε αυτό οι διαχειριστές και από τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, αλλά και από την προεργασία που έχει λάβει χώρα εκεί, όσον αφορά σε γνώση, έρευνα και διαθέσιμα δεδομένα.

Επίσης, το κόστος εφαρμογής ενός ΣΕΠ εξαρτάται από το εύρος και το βάθος του σχεδίου, το πλήθος και τη δυσκολία των μεθόδων, τις ιδιαιτερότητες της περιοχής και, φυσικά, από τα χαρακτηριστικά του οργανισμού που το εφαρμόζει.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3.9. • Το κόστος ενός ΣΕΠ

Αν σε μια περιοχή προϋπάρχει μια στοιχειώδης υποδομή μέσω (αυτοκίνητα, κιάλια, όργανα μετρήσεων κ.λπ.) ή έχουν ήδη δημιουργηθεί ψηφιακοί γεωμορφολογικοί χάρτες ή ένα συνολικό σύστημα αξιοποίησης της γεωγραφικής (χωρικής) πληροφορίας, τότε το κόστος τέτοιων αναγκαίων στο ΣΕΠ συστημάτων αφαιρείται από το συνολικό κόστος ετοιμασίας του, καθιστώντας το τελικό του κόστος πολύ χαμηλότερο σε σχέση με εκείνο που θα προέκυπτε αν επρόκειτο να αγοραστούν ή να δημιουργηθούν από την αρχή ανάλογα μέσα.

3.9.

ΠΩΣ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΟΥΜΕ ΟΤΙ ΕΝΑ ΣΕΠ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΑ;

Η αξιολόγηση του ΣΕΠ, που, όπως αναφέρθηκε, είναι ένα εργαλείο για τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής, μπορεί να πραγματοποιείται από τους χρήστες του, δηλαδή από τους διαχειριστές. Στην Ελλάδα, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών αποτελεί κυρίως αρμοδιότητα των υφιστάμενων κρατικών υπηρεσιών. Ο συντονισμός της διαχείρισης περνάει μέσα από το κύριο συντονιστικό και συμβουλευτικό όργανο, που, σύμφωνα με τους νόμους 1650/86 και 2742/99, είναι οι Φορείς Διαχείρισης. Στις υποχρεώσεις του Φορέα Διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής συγκαταλέγεται και το να αξιολογεί κάθε έτος κατά πόσο τα προερχόμενα από το ΣΕΠ δεδομένα και συμπεράσματα υπήρξαν επαρκή και κάλυπταν τις ανάγκες επιστημονικής γνώσης για τη λήψη αποφάσεων.

Εκτός από τη χρήση της κοινής λογικής για την αξιολόγηση ενός ΣΕΠ, μπορούν να εφαρμοστούν και πιο τεχνικές μέθοδοι με αντικειμενική αξιολόγηση. Τέτοιες μέθοδοι αξιολόγησης της αποδοτικότητας και της καταλληλότητας ενός ΣΕΠ αποτελούν αντικείμενο ειδικά σχεδιασμένης μελέτης και η περιγραφή τους ξεφεύγει από τα όρια του παρόντος πονήματος. Σε αυτήν τη φάση της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, η αξιολόγηση των ΣΕΠ που θα δημιουργηθούν ενδείκνυται να γίνεται με χρήση κοινής λογικής ύστερα από συζήτηση και συναξιολόγηση όλων των δεδομένων από τους χρήστες –τον φορέα διαχείρισης δηλαδή– και τους επιστήμονες που το σχεδίασαν.

Βιβλιογραφία:

Επειδή το παρόν κείμενο είναι εισαγωγικό στο ευρύτατο θέμα της περιβαλλοντικής παρακολούθησης, καταβλήθηκε προσπάθεια να αναφερθούν μόνο ελληνικές πηγές. Στην πολύ εκτεταμένη διεθνή βιβλιογραφία μπορεί να οδηγηθεί ο ενδιαφερόμενος μέσω των ελληνικών αυτών πηγών.

Αναγνωστοπούλου, Μ. (συντ. έκδοσης), *Οδηγός παρακολούθησης περιοχών του δικτύου «Natura 2000»*, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας-Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων: Θέρμη, 1996 (163 σελ.).

Αναγνωστοπούλου, Μ., *Κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό προγραμμάτων παρακολούθησης υγροτόπων*, Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων: Θεσσαλονίκη, 2001 (40 σελ.).

WWF Ελλάς, «Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα. Δυνατότητες και Δυσκολίες», *Πρακτικά Συνάντησης Εργασίας, 11-13 Ιουνίου 2001, Μονοδέντρι Ζαγορίου*, WWF Ελλάς: Αθήνα, 2001 (129 σελ.).

Δημαλέξης, Α. (επιμ.), *Διαχειριστικό Σχέδιο Υγροτόπου Λίμνης Κερκίνης*, WWF Ελλάς: Αθήνα, 2003.

Ποϊραζίδης, Κ., Σκαρτσή, Δ. και Κατσαδωράκης, Γ., *Σχέδιο Συστηματικής Παρακολούθησης της Προστατευόμενης Περιοχής του Δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου*, WWF Ελλάς: Δαδιά, 2000 (126 σελ.).

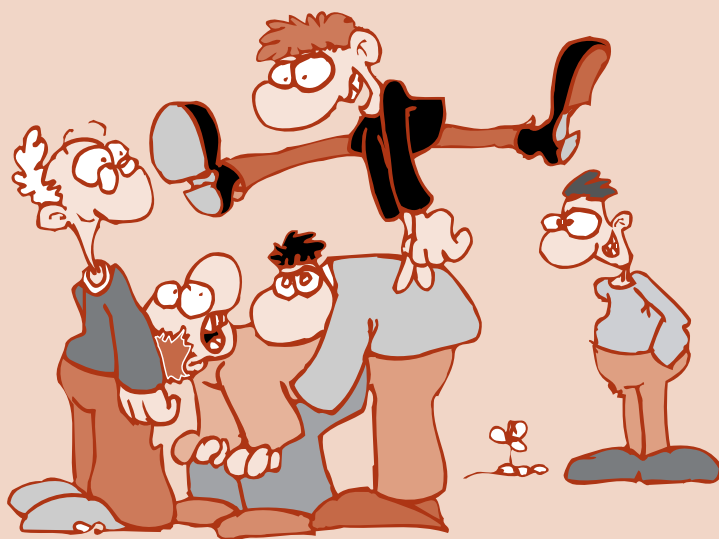

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι συμμετοχικές διαδικασίες στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών

Ε. ΣΒΟΡΩΝΟΥ

4.1.

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

4.1.1. Συμμετοχή του κοινού στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών: εμπόδιο ή ευκαιρία για τις διαχειριστικές αρχές του τόπου;

Στα προηγούμενα κεφάλαια τονίστηκε επανειλημμένα η σημασία της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Αναφέρθηκε, μάλιστα, ότι, ειδικά για τη σύνταξη των Διαχειριστικών Σχεδίων των Εθνικών Πάρκων, προβλέπεται η συμμετοχή του κοινού από το νόμο. Ανάλογες προβλέψεις επίσης υπάρχουν για τη διαδικασία εκπόνησης των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ). Ωστόσο, η εμπειρία δείχνει ότι οι νομικές προβλέψεις δεν αρκούν πάντα για να εξασφαλίσουν την ορθή εφαρμογή τους και, τελικά, την επιθυμητή ενημέρωση, συναίνεση και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Άλλωστε, δεν προβλέπεται για όλες τις προστατευόμενες περιοχές η σύνταξη ΕΠΜ και Διαχειριστικών Σχεδίων.

Είναι γνωστό ότι οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας (π.χ. η αντίληψη ότι η ιδιοκτησία γης συνεπάγεται αυτόματα και το δικαίωμα οικοδόμησης, η απουσία «κοινωνίας των πολιτών» κ.λπ.) δυσχεραίνουν την εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών. Επιπλέον δυσκολίες προέρχονται από την πολυαρχία και τη συναρμοδιότητα διοικητικών αρχών για τη χάραξη πολιτικής και στρατηγικής στη διαχείριση των φυσικών πόρων. Η πολυαρχία αυτή και η διάσπαση των αρμοδιοτήτων καθιστούν, για τα διοικητικά στελέχη, το «κοινό» μία ακόμη φωνή που πρέπει να εκφράσει γνώμη, με αποτέλεσμα να καθυστερούν ακόμη περισσότερο οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων. «Αυτά τα πράγματα (οι συμμετοχικές διαδικασίες) δεν είναι για την Ελλάδα...» είναι μια αντίληψη που εκφράζεται συχνά. Αποτελεί όμως πράγματι μια ανεπιθύμητη υποχρέωση η συμμετοχή του κοινού στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών; Και πόσο εφικτή είναι;

Δεν αποτελούν υποχρέωση οι συμμετοχικές διαδικασίες. Αντίθετα, προβάλλουν ως μια ευκαιρία δημιουργίας σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα στον πολίτη και στις αρχές διαχείρισης (γενικά) ή στις αρχές διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών (ειδικότερα). Στις μέρες μας ο πολίτης των δυτικών κοινωνιών αισθάνεται ολοένα και περισσότερο ανίσχυρος και ανίκανος να επηρεάσει τις επιλογές της κεντρικής εξουσίας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Στην Ελλάδα, ειδικά στην ύπαιθρο, αισθάνεται ότι «έρχεται η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι «Αθηναίοι» να του υποδείξουν πώς πρέπει να ζήσει και να διαχειριστεί τη φύση του τόπου του». Σε αυτό προστίθεται και μια διάχυτη δυσπιστία για την εντιμότητα και το ήθος στη διαχείριση του δημόσιου πλούτου. Οπωσδήποτε έχουν και οι ίδιοι οι πολίτες μερίδιο ευθύνης γι' αυτή την αποξένωση από τους αντιπροσώπους τους και τις διοικητικές αρχές, καθώς συχνά επιλέγουν να ιδιωτεύσουν αντί να δράσουν συλλογικά και συγκροτημένα. Η πραγμάτωση της «κοινωνίας των πολιτών» και η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και επαφής των δημοκρατικά εκλεγμένων αντιπροσώπων και διαχειριστικών αρχών με τους πολίτες αποτελούν ζητούμενα στις σύγχρονες κοινωνίες του ανεπτυγμένου κόσμου.

Η διαχείριση του περιβάλλοντος, ως προς το αντικείμενο, και το τοπικό επίπεδο, ως προς την κλίμακα δημόσιας διοίκησης, φαίνεται να συνθέτουν το προσφορότερο πλαίσιο για την πραγμάτωση της κοινωνίας των πολιτών και τη διαμόρφωση σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ αρχόντων και αρχομένων. Το περιβάλλον και η διαχείρισή του εξαρτώνται άμεσα από τις τοπικές κοινωνίες. «Σκέψου παγκόσμια, δράσε τοπικά», έλεγε ένα κλασικό σύνθημα του περιβαλλοντικού κινήματος, που παραμένει επίκαιρο. Η εφαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, κατά συνέπεια, προβάλλουν ως ευκαιρία τόσο για τους τοπικούς και κρατικούς άρχοντες όσο και για τους ίδιους τους πολίτες. Είναι, επίσης, η μοναδική οδός για την αποτελεσματική προστασία της φύσης.

Ποια είναι όμως τα όρια της συμμετοχής του κοινού στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών; Τα όρια είναι σαφή και τα θέτει η

ίδια η Οδηγία 92/43, η οποία αφενός ενθαρρύνει τη συμμετοχή αφετέρου, όμως, επιβάλλει την αποτελεσματική προστασία των 110 Ζωνών Ειδικής Προστασίας (βλ. κεφ. 1, σ. 26) του δικτύου Natura. Οι ευρωπαίοι πολίτες, διά των εκπροσώπων τους, έλαβαν αυτή την απόφαση. **Η υποχρέωση προστασίας των περιοχών του δικτύου είναι πλέον ελλημμένη και αδιαπραγμάτευτη. Η συμμετοχή του κοινού αφορά στον καθορισμό των μέτρων και του ακριβούς τρόπου διαχείρισης των περιοχών αυτών, ώστε να εξασφαλιστεί η προστασία.**

Η συμμετοχή του κοινού, άρα, αποτελεί ευκαιρία αλλά και υποχρέωση των διαχειριστικών αρχών και μπορεί να διαβαθμίζεται ως προς το εύρος της συμμετοχής, αλλά δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θέτει υπό αμφισβήτηση την προτεραιότητα που έχει δοθεί στη διατήρηση των πολύτιμων φυσικών γνωρισμάτων των περιοχών Natura.

4.1.2. Η στάση των τοπικών κοινωνιών απέναντι στο καθεστώς των προστατευόμενων περιοχών

Οι τοπικές κοινωνίες δεν έχουν μια *a priori* αρνητική ή θετική στάση απέναντι στην προστασία του περιβάλλοντος. Άλλες φορές υπεραμύνονται της προστασίας και αντιτίθενται σε αναπτυξιακά έργα που υποβαθμίζουν το περιβάλλον, ιδιαίτερα μάλιστα όταν αυτά θεωρείται ότι θέτουν σε κίνδυνο την υγεία τους (όπως π.χ. εγκαταστάσεις κεραιών για τις τηλεπικοινωνίες), και άλλοτε αντιστέκονται στα προτεινόμενα μέτρα προστασίας (όπως π.χ. σε περιορισμούς στους όρους δόμησης). Το τοπίο δεν είναι ενιαίο. Άλλοτε βρίσκεται η πολιτεία στη θέση του υπερασπιστή του περιβάλλοντος και άλλοτε η τοπική κοινωνία. Πολύ πιο σύνθετη διαγράφεται η εικόνα, εφόσον ούτε η τοπική κοινωνία είναι ενιαία. Διαφορετικές ομάδες εκφράζουν διαφορετικές απόψεις και στάσεις, όπως φαίνεται στις περιπτώσεις που αναφέρονται στα πλαίσια.

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.1. • Το παράδειγμα του Καστελόριζου

Το 1999 ήταν οι ίδιοι οι επαγγελματίες ψαράδες και ο Δήμος Μεγίστης στο Καστελόριζο που ζήτησαν τη συνεργασία του WWF Ελλάς, προκειμένου να βρεθεί ένας τρόπος να προστατευθεί η περιοχή τους από την υπεραλίευση. Σε αυτή την περίπτωση, το αίτημα της προστασίας προήλθε από την ίδια την τοπική κοινωνία, που διαπίστωσε ότι η αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων έχει επιπτώσεις στο εισόδημά της (βλ. και Πλαίσιο 2.9., κεφ. 2).

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.2. • Το παράδειγμα της Ικαρίας

Στην Ικαρία η ένταξη στο δίκτυο Natura φαίνεται να αντιμετωπίζεται ως εγγύηση προστασίας του περιβάλλοντος. Εκδηλώνεται, από την πλευρά της τοπικής κοινωνίας, έντονη η επιθυμία να επεκταθούν τα όρια της προστατευόμενης περιοχής για να συμπεριλάβει το σύνολο του δάσους του Ράντη (δάσος αριάς). Η παρούσα οριοθέτηση κρίνεται ότι αφήνει εκτός προστασίας σημαντικό τμήμα του δάσους. Η περίπτωση είναι ενδεικτική μιας θετικής στάσης της τοπικής κοινωνίας απέναντι στην προστασία – η τοπική κοινωνία, μάλιστα, ξεπερνά το επίπεδο της αποδοχής και περνά στην ενεργό διεκδίκηση ένταξης.

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.3. • Το παράδειγμα της Εύβοιας

Από τις εντονότερες αντιδράσεις που σημειώθηκαν στην Ελλάδα κατά του δικτύου Natura 2000 ήταν αυτές στην Εύβοια, στην περιοχή της Καρύστου. Η ένταξη της περιοχής στο δίκτυο θεωρήθηκε απειλή για την τοπική οικονομία. Σύμφωνα με την άποψη που επικράτησε σε τμήμα της τοπική κοινωνίας, το καθεστώς προστασίας θα έπληττε τους αγρότες του κάμπου και θα ανέστειλλε τη λειτουργία των λατομείων και των αιολικών πάρκων. Οι ομάδες που θεώρησαν ότι θίγονται συγκρότησαν αυτόνομο σύλλογο κατά της ένταξης της περιοχής στο δίκτυο Natura (τον Σύλλογο Θιγόμενων Ιδιοκτητών) και εκδήλωσαν με ένταση την αντίθεσή τους. Ήταν η έλλειψη πληροφόρησης, διαβουλεύσεων και συμμετοχικών διαδικασιών η κύρια αιτία επικράτησης ενός κλίματος δυσπιστίας απέναντι στο καθεστώς προστασίας. Βασικό σφάλμα, επίσης, στις περιστασιακές προσπάθειες πληροφόρησης του κοινού ήταν ότι ο λόγος στρεφόταν γύρω από το φυσικό περιβάλλον μόνο αγνοώντας εντελώς την παράμετρο «άνθρωπος».

Συνοψίζοντας το υποκεφάλαιο 4.1., η ενεργός συμμετοχή στη διαχείριση του περιβάλλοντος μπορεί να αποτελέσει μια ελπιδοφόρο απάντηση στο αίσθημα αδυναμίας των πολιτών να επηρεάσουν τα κοινά, καθώς και να συμβάλει στη διαμόρφωση **σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα σ' αυτούς και στην εξουσία**. Οι συμμετοχικές διαδικασίες συνιστούν **ευκαιρία και όχι απειλή** για τους τοπικούς άρχοντες και τις διαχειριστικές αρχές μια προστατευόμενης περιοχής. Η προτεραιότητα, όμως, της διατήρησης των φυσικών πολύτιμων χαρακτηριστικών, στα πλαίσια της διαχείρισης των περιοχών Natura, **δεν είναι δυνατό να τεθεί στην κρίση του κοινού**. Αποτελεί ειλημμένη απόφαση των ευρωπαϊκών πολιτών. **Η συμμετοχή απαιτείται για το πώς, όχι για το αν θα προστατευτεί η περιοχή**. Η στάση των τοπικών κοινωνιών απέναντι στην προστασία ποικίλλει από περίπτωση σε περίπτωση. Η επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών που θα αρμόζουν στη νοοτροπία των Ελλήνων και στις τοπικές ιδιαιτερότητες είναι το κλειδί της επιτυχίας. Αυτά τα εργαλεία θα συζητηθούν στα επόμενα υποκεφάλαια του τελευταίου αυτού κεφαλαίου του παρόντος εγχειριδίου²⁰.

Πλαίσιο 4.4. • Η αναγνώριση της σημασίας των συμμετοχικών διαδικασιών στο ευρωπαϊκό δίκαιο, στη διεθνή έρευνα και στον επιχειρηματικό κόσμο

*Οι συμμετοχικές διαδικασίες σε θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος αναδεικνύονται πλέον σε ουσιαστικό δικαίωμα του πολίτη και σε υποχρέωση του κράτους στα πλαίσια της ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Σταθμό αποτέλεσε η υπογραφή της **σύμβασης του Άρχους**²¹, που αναγνώρισε το δικαίωμα του πολίτη στην πληροφόρηση και στη διατύπωση άποψης για επικείμενα σχέδια, μέτρα και προγράμματα που αφορούν στο περιβάλλον. Ως συνέχεια της σύμβασης του Άρχους εκδόθηκε νέα **Οδηγία για την πρόσβαση του πολίτη στην πληροφόρηση για περιβαλλοντικά ζητήματα**²², που πρέπει να ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία των κρατών*

²⁰ Διευκρινίζεται ότι στο κεφάλαιο αυτό δεν αναλύεται τόσο η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας μέσω της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης όσο η διαδικασία ενημέρωσης, εκφοράς άποψης και συμμετοχής στη διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής.

²¹ Οικονομική Επιτροπή Ηνωμένων Εθνών, Σύμβαση για την πρόσβαση στην πληροφόρηση, συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και πρόσβαση στη δικαιοσύνη για ζητήματα που αφορούν στο περιβάλλον, Άρχους, Δανία, 25 Ιουνίου 1998.

²² Οδηγία 2003/4/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 28 Ιανουαρίου 2003.

²³ Οδηγία 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 23 Οκτωβρίου 2000.

μελών ως το 2005. Στην ίδια κατεύθυνση, η **Οδηγία-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το νερό**²³ αφιερώνει ειδικό άρθρο στη συμμετοχή του κοινού.

Οι συμμετοχικές διαδικασίες αποτελούν πλέον αντικείμενο εκτενέστατης έρευνας, μεταπτυχιακών σπουδών και διδακτορικών διατριβών. Αποτελούν, επίσης, τομέα εξειδίκευσης ειδικών συμβούλων που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε φορείς του δημόσιου, ιδιωτικού και εθελοντικού τομέα οι οποίοι θέλουν να εμπλέξουν το κοινό και να εξασφαλίσουν την αποδοχή συγκεκριμένων παρεμβάσεων. Είναι ενδιαφέρον ότι μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες χρησιμοποιούν συμμετοχικές διαδικασίες για να εξασφαλίσουν τη συναίνεση της τοπικής κοινωνίας. Παίρνουν την άποψη του πολίτη στα σοβαρά και φτάνουν στο σημείο να αναλάβουν το κόστος του επανασχεδιασμού των κτιρίων ή άλλων κατασκευαστικών έργων που έχουν αναλάβει, με βάση τις απόψεις που εξέφρασε το κοινό. Μια απλή αναζήτηση στο διαδίκτυο για το θέμα, αρκεί για να τεκμηριώσει τη σημασία που έχει αποδοθεί στις συμμετοχικές διαδικασίες και τη σοβαρή εμπειρία που έχει αποκτηθεί.

4.2.

ΤΑ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Έχει ήδη καταδειχθεί από τα παραπάνω ότι οι συμμετοχικές διαδικασίες είναι απαραίτητες για την εφαρμογή οποιουδήποτε σχεδίου διαχείρισης προστατευόμενης περιοχής και υπηρετούν, τελικά, την ιδέα της δημοκρατίας. Υπάρχουν όμως και άλλα οφέλη που μπορεί να αναμένει ο φορέας που θα αποφασίσει να τις εφαρμόσει στις προστατευόμενες περιοχές. Αυτά είναι τα ακόλουθα:

- ▶ Αξιοποιούνται πλήρως οι γνώσεις και η εμπειρία που έχουν οι ντόπιοι για τα πολύτιμα χαρακτηριστικά της περιοχής αλλά και για τα προβλήματα και τους τρόπους επίλυσής τους.

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.5. • Ο καταλυτικός ρόλος στελεχών της τοπικής κοινωνίας που γνωρίζουν καλά το φυσικό περιβάλλον

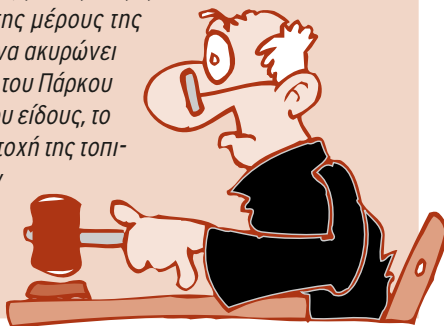
Στην περίπτωση της Δαδιάς, οι κκ. Κώστας Πιστόλας και Πέτρος Μπαμπάκας, κάτοικοι του χωριού και γνώστες του δάσους, αποδείχθηκαν πολύτιμοι αρωγοί στο έργο της επιστημονικής παρακολούθησης του οικοσυστήματος που εφάρμοσε το WWF Ελλάς από το 1991. Καθώς εργάστηκαν στο πρόγραμμα προστασίας της περιοχής, λειτούργησαν ως πολλαπλασιαστές του μηνύματος για την αξία του οικοσυστήματος και την ανάγκη προστασίας του.

- ▶ Εξασφαλίζεται η βιωσιμότητα των μέτρων προστασίας και διαχείρισης και εξοικονομούνται οι πόροι που μπορεί να ξοδεύονταν αλόγιστα εξαιτίας της μη εφαρμογής τους.

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.6. • Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου

*Στην περίπτωση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου της Ζακύνθου, η ελληνική πολιτεία καταδικάστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τη μη εφαρμογή των απαραίτητων μέτρων προστασίας του βιοτόπου της χελώνας *Caretta caretta*. Μία από τις αιτίες για τη μη εφαρμογή ήταν η έλλειψη συναίνεσης μέρους της τοπικής κοινωνίας. Χωρίς αυτό να ακυρώνει τη συνολική θετική συνεισφορά του Πάρκου της Ζακύνθου στην προστασία του είδους, το παράδειγμα δείχνει ότι η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην τήρηση των όρων λειτουργίας μιας προστατευόμενης περιοχής είναι σημαντική.*

- ▶ Ελαχιστοποιούνται ή αποφεύγονται οι ενδεχόμενες συγκρούσεις μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών, αφού τα επίμαχα θέματα έχουν εντοπιστεί και συζητηθεί εξαρχής.
- ▶ Εξασφαλίζεται η συνέχεια και συνέπεια στο έργο της προστασίας, αφού η τοπική κοινωνία αποδέχεται και αναλαμβάνει να τηρήσει μια στρατηγική διαχείρισης που δεν μεταβάλλεται με τις εκάστοτε αλλαγές προσώπων στην τοπική αυτοδιοίκηση.
- ▶ Εξασφαλίζεται η επαφή και η σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ «ξένων» (π.χ. των επιστημόνων ή των μελών ενός νεοσύστατου φορέα διαχείρισης) και των ντόπιων, εφόσον από κοινού καταθέτουν τη γνώση τους, σχεδιάζουν και υλοποιούν.
- ▶ Καλλιεργείται η «κουλτούρα» των συμμετοχικών διαδικασιών (βλ. και κεφ. 2, σελ. 55, και κεφ. 4.1., και Πλαίσιο 4.7.).

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.7.

• Σύσταση τοπικών συλλογικών οργάνων

Όταν οι φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών προωθούν τις συμμετοχικές διαδικασίες, ενθαρρύνεται και η ίδρυση τοπικών συλλογικών οργάνων που αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στη διαχείριση της περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σύσταση της Κοινοτικής, όταν ιδρύθηκε το 1993, και Δημοτικής, σήμερα, Επιχείρησης Δαδιάς (Δ.Ε.Δ.). Η Δ.Ε.Δ. ανέλαβε τη λειτουργία του Οικοτουριστικού Ξενώνα αλλά και του συνόλου, σχεδόν, των δράσεων οικοτουρισμού στην περιοχή της Δαδιάς. Πρόκειται για ένα επιτυχημένο παράδειγμα ενεργού συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας και άμεσου ελέγχου, μέσω συγκροτημένου οργάνου, ενός τομέα διαχείρισης -του οικοτουρισμού- στην προστατευόμενη περιοχή. Οι παράγοντες που συντέλεσαν στην επιτυχία αυτή είναι οι ακόλουθοι:

- ▶ Η ομάδα ειδικών που εργαζόταν τοπικά στην επιστημονική παρακολούθηση του βιοτόπου (του WWF Ελλάς) υποστήριξε ενεργά τη σύσταση και ενίσχυσε τη λειτουργία της Δ.Ε.Δ. (με την παροχή τεχνογνωσίας και οικονομικής ενίσχυσης, όταν χρειάστηκε).

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ Η ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑ

- ▶ Η τοπική κοινωνία ήταν «ώριμη» να προχωρήσει σε αυτό το βήμα.
- ▶ Ο τομέας δράσης της Δ.Ε.Δ., ο οικουρισμός, αποφέρει οικονομικά οφέλη, οπότε αποτελεί ελκυστικό πεδίο δράσης.

Στο ίδιο κλίμα ηθικής ενίσχυσης και παροχής τεχνογνωσίας εκ μέρους της τοπικής ομάδας επιστημόνων μπορεί να αποδοθεί, εν μέρει, και η ίδρυση του γυναικείου συνεταιρισμού «Γερακίνα» στη Δαδιά.

Το σημαντικότερο δίδαγμα από την περίπτωση αυτή είναι ότι οι φορείς διαχείρισης πρέπει να καλλιεργήσουν το κλίμα και να ενθαρρύνουν παρόμοιες πρωτοβουλίες της τοπικής κοινωνίας για την ίδρυση συλλογικών οργάνων και να αναλάβουν δράση. Οφείλουν να πιστεύουν στην ενδυνάμωση της τοπικής κοινωνίας, ώστε αυτή να καταστεί συμμετέχων στη διαχείριση.

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο 4.2., οι συμμετοχικές διαδικασίες εξασφαλίζουν πολλαπλά οφέλη στους φορείς που έχουν αναλάβει τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Πολύ σημαντική ωφέλεια είναι η εξασφάλιση σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στους ντόπιους, από τη μία πλευρά, και τους «ξένους» (τα μέλη φορέων διαχείρισης που δεν είναι ντόπιοι) ή τα νεοσυσταθέντα όργανα διαχείρισης, από την άλλη. Οι φορείς διαχείρισης οφείλουν να ενθαρρύνουν και να ενισχύσουν τη συγκρότηση τοπικών συλλογικών οργάνων που θα αναλάβουν επιμέρους τομείς στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.

4.3.

ΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι αλήθεια ότι πολλές χώρες του δυτικού κόσμου διαθέτουν ισχυρότερη παράδοση στις συμμετοχικές διαδικασίες από ό,τι η Ελλάδα, με αποτέλεσμα να έχουν διαμορφώσει μια διαφορετική κουλτούρα, πρακτική και γλώσσα πάνω στο θέμα. Καλούνται, κατά συνέπεια, οι φορείς διαχείρισης²⁴ προστατευόμενων περιοχών να αξιοποιήσουν τη διεθνή εμπειρία προσαρμόζοντάς τη στα δεδομένα του τόπου μας.

Σε τι συνίσταται όμως ακριβώς αυτή η διαφοροποίηση στην κουλτούρα των συμμετοχικών διαδικασιών ανάμεσα σε άλλες δυτικές δημοκρατίες και στη δική μας; Το ακόλουθο στιγμιότυπο μπορεί να απαντήσει στο ερώτημα. Σ' ένα χωριό της Σκωτίας ή της Γαλλίας ένας κύριος μέσης ηλικίας στέκεται μπροστά στο δημαρχείο και διαβάζει μια ανακοίνωση που τον προσκαλεί σε συνέλευση για την τύχη ενός ιστορικού κτιρίου. Υπάρχει ισχυρή πιθανότητα ο κύριος αυτός να ανταποκριθεί στην πρόσκληση. Είναι επίσης πιθανό ότι αφιερώνει κάποια από τα κυριακάτικα πρωινά του εργαζόμενος εθελοντικά για την αποκατάσταση ενός μνημείου ή ενός κοινοτικού χώρου πρασίνου.

Στη χώρα μας συναντάται σπανιότερα μια τέτοια στάση ενεργού ενδιαφέροντος για τα κοινά σε τοπικό επίπεδο. Θα ήταν πιο ακριβές να ειπωθεί ότι ενδιαφέρον υπάρχει, λείπει όμως η κουλτούρα των οργανωμένων συμμετοχικών διαδικασιών, η συνήθεια να ενημερώνεται ο πολίτης, να ανταποκρίνεται σε προσκλήσεις για συζητήσεις και διαβουλεύσεις, να διατυπώνει υπεύθυνα την άποψή του και, αν χρειαστεί, να αναλαμβάνει ευθύνες. Είναι χαρακτηριστική η μαρτυρία στελέχους τοπικής περιβαλλοντικής οργάνωσης από νησί του Β. Αιγαίου:

«Καλέσαμε σε ανοιχτή συζήτηση όλους τους δημότες για τη χωροθέτηση του νέου ΧΥΤΑ. Στείλαμε προσωπικές επιστολές, αναρτήσαμε ανακοινώσεις, το είπαμε προφορικά. Δεν ήρθαν παρά ελάχιστοι. Την επόμενη μέρα πολλοί διαμαρτυρήθηκαν γιατί δεν τους ενημερώσαμε!»

²⁴ Με τον όρο «φορέας» ή «φορείς» διαχείρισης στο κεφάλαιο αυτό νοούνται όχι μόνο οι Φορείς Διαχείρισης των Εθνικών Πάρκων, αλλά και γενικότερα οι αρμόδιες αρχές για τη διαφύλαξη όλων των προστατευτέων περιοχών.

Αυτή η στάση των δημοτών δεν οφείλεται σε αδιαφορία. Κάθε άλλο! Οι έντονες αντιπαραθέσεις και οι υψηλοί τόνοι με τους οποίους διεξάγονται συνήθως οι δημόσιες συζητήσεις καταδεικνύουν το αντίθετο. Απλώς η διατύπωση των απόψεων γίνεται μέσα από άλλες διαδικασίες και με άλλους τρόπους, που εξασφαλίζουν θαυμάσια ζύμωση ιδεών (π.χ. συζητήσεις στο καφενείο, στους χώρους εργασίας και ψυχαγωγίας κ.λπ.), αλλά δεν οδηγούν σε σύνθεση απόψεων και εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα που απασχολούν τον τόπο, όπως συμβαίνει με τις περισσότερες από τις διαδικασίες που προτείνονται ως εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών (βλ. Παράρτημα II, «Εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών»).

Πολλές φορές η αποδοχή του εποικοδομητικού διαλόγου μέσα από τέτοιες διαδικασίες είναι απλώς θέμα χρόνου. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ορεινής περιοχής της χώρας που έχει χαρακτηριστεί Natura και Εθνικό Πάρκο και στην οποία εκδηλώθηκε έντονη αντίδραση από ομάδα που θεώρησε ότι θίγονται καίρια τα συμφέροντά της από τα προτεινόμενα μέτρα προστασίας. Ενώ στην αρχή εξέφραζε την αντίθεσή της μόνο εκτός επίσημων συναντήσεων, τελικά δέχθηκε να παραστεί σε δημόσια συζήτηση, να διατυπώσει τις απόψεις της και να ακούσει τις αντίθετες γνώμες. Τι ήταν αυτό που συντέλεσε σε αυτήν τη μεταστροφή;

- ▶ **Η συνέπεια και η συνέχεια των αρμόδιων αρχών** στην προσπάθεια διεξαγωγής διαλόγου, η επένδυση, δηλαδή, σε μια διαδικασία που μπορεί να αποδειχθεί μακροχρόνια.
- ▶ **Η ειλικρινής ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας** για τους διαπραγματέυτους όρους που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Ενδέχεται ο ενδιαφερόμενος φορέας να επιλέξει να αναλάβει πρωτοβουλίες που στόχο έχουν κυρίως την «εκπαίδευση» της τοπικής κοινωνίας σε συμμετοχικές διαδικασίες και λιγότερο την έκφραση απόψεων και τη συμμετοχή. Τέτοιες πρωτοβουλίες θα μπορούσαν να είναι προγράμματα εθελοντικής εργασίας, διαγωνισμοί ιδεών, σχολικοί διαγωνισμοί, προσκλήσεις για καλλιτεχνική δημιουργία και άλλες παρόμοιες δράσεις ελεύθερης κατάθεσης ιδεών, με την προϋπόθεση

ότι θα είναι εστιασμένες σε ζωτικά περιβαλλοντικά ζητήματα του τόπου.

Πώς θα επιλέξω τα σωστά εργαλεία για την ενημέρωση και την εξασφάλιση συμμετοχής;

Η επιτυχημένη επιλογή εργαλείων και μεθόδων συμμετοχικών διαδικασιών προϋποθέτει τη γνώση της τοπικής κοινωνίας και της στάσης της απέναντι στο καθεστώς προστασίας. Πρέπει, επίσης, να προκύπτει ύστερα από ορθή εκτίμηση της τοπικής κουλτούρας και των συνθηκών σε σχέση με τη συμμετοχή στα κοινά. Ενδεικτικές ερωτήσεις που θα κατευθύνουν την επιλογή:

- ▶ Υπάρχουν ομάδες με ισχυρές αντιδράσεις στο καθεστώς προστασίας;
- ▶ Αν ναι, εκπροσωπούνται μέσα από ένα συλλογικό σχήμα;
- ▶ Διαπιστώνεται διάθεση εκφοράς οργανωμένου λόγου σε μια δημόσια συζήτηση;
- ▶ Μήπως είναι πιο αποτελεσματική η ενημέρωση και συζήτηση στους χώρους καθημερινής εργασίας και ψυχαγωγίας, ώσπου να ωριμάσουν οι συνθήκες για δημόσιο διάλογο;
- ▶ Εκδηλώνεται καχυποψία που οφείλεται στην έλλειψη ενημέρωσης; (Οπότε πρέπει να γίνει αρχή από τη συστηματική ενημέρωση.)
- ▶ Υφίστανται άλλα συλλογικά σχήματα με τα οποία μπορεί να διεξαχθεί οργανωμένα διάλογοι (οργανώσεις, σύλλογοι, συνεταιρισμοί κ.λπ.);
- ▶ Τι ποσοστό της τοπικής κοινωνίας είναι αντίθετο, τι ποσοστό εμφανίζεται αδιάφορο και τι ποσοστό διάκειται θετικά απέναντι στην προστασία; (Οργανώνουμε το διάλογο έτσι ώστε να εκφραστεί αποτελεσματικά και η θετική άποψη, μια και συνήθως εκφράζεται έντονα η αρνητική.)
- ▶ Υπάρχει γενικότερο αίσθημα απομόνωσης και αποκλεισμού από την αναπτυξιακή πολιτική της χώρας, στοιχείο που μπορεί να γεννά πικρίες και αντιδράσεις που δεν σχετίζονται απαραίτητα με το καθεστώς προστασίας και τους όρους ανάπτυξης που θα επιφέρει; (Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να είμαστε έτοιμοι να δεχτούμε την έκφραση της γενικής αυτής δυσσάρεσκειας και σιγά σιγά να εξηγήσουμε με ειλικρίνεια τι σημαίνει, για την αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής, το καθεστώς προστασίας. Υποχρεούμαστε, επίσης, να διαχωρίσουμε τα όρια αρμοδιότητας του συγκεκριμένου φορέα που εκπροσωπούμε.)

- ▶ Σε ποιο βαθμό οι κάτοικοι έχουν αναπτύξει συλλογικές πρωτοβουλίες ή, αντίθετα, ενεργούν ατομικά; (Ανάλογα με την απάντηση, προσαρμόζουμε τα εργαλεία μας, είτε εκμεταλλευόμενοι τις μεθόδους που έχουν ήδη εφαρμοστεί από την ίδια την κοινωνία είτε καλλιιεργώντας σταδιακά την κουλτούρα του δημόσιου διαλόγου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.)

Σε συνάρτηση με τις απαντήσεις που θα δοθούν σε τέτοια ερωτήματα, θα επιλέξει ο ενδιαφερόμενος φορέας από πού και πώς πρέπει να αρχίσει την εφαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών. Όσο πιο αρνητική ή ανενεργή είναι μια κοινωνία, τόσο περισσότερη έμφαση πρέπει να δοθεί αρχικά στην ενημέρωση. Όσο πιο ώριμη, θετική και ενημερωμένη εμφανίζεται απέναντι στο καθεστώς προστασίας, τόσο περισσότερο μπορεί να προχωρήσει κανείς σε συμμετοχικά εργαλεία που εξασφαλίζουν συν-σχεδιασμό και συν-διαχείριση.

(Χρήσιμα διδάγματα αντιλούνται και από το Παράρτημα IV, «Μαρτυρίες από το πεδίο».)

Πόσο γρήγορα εξασφαλίζεται η συμμετοχή;

Η «κουλτούρα» των συμμετοχικών διαδικασιών καλλιεργείται. Συχνά, είναι θέμα χρόνου η αποδοχή του εποικοδομητικού δημόσιου διαλόγου.

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο 4.3., η κουλτούρα των συμμετοχικών διαδικασιών στη χώρα μας διαφέρει από αυτή των δυτικών χωρών που γνώρισαν μια αδιάσπαστη πορεία εγκαθίδρυσης και λειτουργίας της σύγχρονης δημοκρατίας. Η εμπειρία αυτών των χωρών πρέπει να αξιοποιηθεί αλλά, ταυτόχρονα, να προσαρμοστεί στα δεδομένα της κάθε προστατευόμενης περιοχής της ελληνικής επικράτειας. Χρειάζεται κριτικό πνεύμα και γνώση της τοπικής κοινωνίας για την εφαρμογή της κατάλληλης μεθοδολογίας. Απαιτείται, επίσης, επίγνωση ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η εξασφάλιση της διάθεσης της τοπικής κοινωνίας να συμμετάσχει σε εποικοδομητικό διάλογο, όταν είναι αντίθετη στο καθεστώς προστασίας, **μπορεί να χρειαστεί χρόνο**. Η συνέπεια και συνέχεια της προσπάθειας και η **ειλικρινής ενημέρωση για τα όρια της διαπραγμάτευσης** συνιστούν βασικές παραμέτρους επιτυχίας.

4.4.

ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ «ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ», «ΚΟΙΝΟ» ΚΑΙ «ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ». ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΩΝ

Συχνά, οι **συμμετοχικές διαδικασίες ταυτίζονται, λανθασμένα, με την ενημέρωση του κοινού**. Η ενημέρωση του κοινού, όπως φαίνεται και από τον σχετικό πίνακα (βλ. Παράρτημα Ι, «Φάσμα συμμετοχικών διαδικασιών») είναι ο πρώτος βαθμός των συμμετοχικών διαδικασιών. Αν νοηθεί ως γραμμική μετάδοση πληροφορίας από τον γνώστη/φορέα διαχείρισης στον αποδέκτη/μέλος τοπικής κοινωνίας, στην καλύτερη περίπτωση εξασφαλίζει συναίνεση για την εφαρμογή μιας απόφασης. Το κοινό λειτουργεί ως παθητικός δέκτης ή εκφράζει άποψη, που όμως δεν είναι δεδομένο ότι θα εισακουστεί. Είναι διαφορετική η περίπτωση κατά την οποία η ενημέρωση νοείται ως μια αμφίδρομη επικοινωνία, που επιτρέπει τόσο τη μετάδοση πληροφοριών όσο και τη σφυγμομέτρηση της κοινής γνώμης για ένα συγκεκριμένο θέμα (βλ. κεφ. 4.6, Στάδιο 2). Αν όμως η ενημέρωση εξαντλείται στη μονόδρομη επικοινωνία πομπού-δέκτη, τότε ταυτίζεται με τον πρώτο βαθμό συμμετοχικών διαδικασιών.

Στο «Φάσμα των συμμετοχικών διαδικασιών», μετά την ενημέρωση, οι άλλοι βαθμοί διαδικασιών αναθέτουν στο κοινό το ρόλο του συμβούλου, του συν-σχεδιαστή εναλλακτικών προτάσεων και λύσεων, του συνεργάτη στην τελική επιλογή λύσεων και του συν-διαχειριστή της προστατευόμενης περιοχής. Οι βαθμοί αυτοί εκφράζουν τις πιο δύσκολες, αλλά και πιο ουσιαστικές, πτυχές των συμμετοχικών διαδικασιών.

Η συμμετοχή του κοινού δεν εξαντλείται στην ενημέρωση

Οι συμμετοχικές διαδικασίες δεν εξαντλούνται στην ενημέρωση του κοινού και δεν αποσκοπούν μόνο στην εξασφάλιση συναίνεσης σε ήδη αποφασισμένα μέτρα διαχείρισης. Αντίθετα, αποσκοπούν, στην πληρέστερη μορφή τους, στο συν-σχεδιασμό και στη συν-διαχείριση με το κοινό.

Οι έννοιες του κοινού και της τοπικής κοινωνίας διακρίνονται, και αυτές, από ασάφεια και χρησιμοποιούνται με διαφορετικό κάθε φορά περιεχόμενο. Πρέπει να ορίζεται κάθε φορά ποιο νοείται ως κοινό/τοπική κοινωνία, που καλείται να εκφράσει άποψη και να συμμετάσχει ενεργά στη διαχείριση του περιβάλλοντος. Σε ένα πλήρες πρόγραμμα συμμετοχικών διαδικασιών, οι επιμέρους δράσεις είναι αναγκαίο να απευθύνονται σε επιλεγμένες κατηγορίες κοινού, ανάλογα με το θέμα που συζητείται (βλ. Πλαίσιο 4.8.).

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.8. • Υποθετικό παράδειγμα προσδιορισμού του κοινού και των εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών σε μια προστατευόμενη περιοχή

Το πρόβλημα: Ανεπάρκεια και κακή ποιότητα υδάτινων πόρων λόγω (1) ανεξέλεγκτης χρήσης από τα νοικοκυριά, (2) απότομης αύξησης της ζήτησης λόγω τουρισμού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, (3) παράνομων γεωτρήσεων και υδροβόρων μεθόδων άρδευσης.

Ομάδες κοινού και προτεινόμενα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών:

(1) Ευρύ κοινό:

- ▶ *Ενημέρωση για εξοικονόμηση νερού στην καθημερινή ζωή με φυλλάδιο που αποστέλλεται μαζί με το λογαριασμό του νερού.*
- ▶ *Ανοιχτή συγκέντρωση και ενημέρωση με τρόπο που να αναδεικνύει το πρόβλημα καθαρά και πειστικά (τα μέσα που μπορεί να χρησιμοποιηθούν είναι: διαφάνειες, βίντεο, παρουσιάσεις σε Powerpoint κ.λπ.). Εδώ πρέπει να επιστρατευτούν οι τεχνικές παρουσίασης που δίνουν ζωντάνια στο λόγο και συγκινούν τον ακροατή. Επίσης, μπορεί να προηγηθεί της παρουσίασης ανοιχτή ερώτηση στο κοινό, με την οποία θα καλείται να καταθέσει την εντύπωση που έχει για τα αποθέματα νερού του τόπου και τις πιθανές αιτίες του προβλήματος. Με τον τρόπο αυτό, η παρουσίαση της πραγματικότητας θα κάνει βαθύτερη εντύπωση, ειδικά εάν απέχει από τις απόψεις που διατυπώθηκαν.*

(2α) Επιχειρηματίες του τουρισμού (ξενοδοχοί κ.λπ.): *Σειρά ανοιχτών συναντήσεων και συνεδριάσεων μιας τεχνικής επιτροπής, με λογική σειρά όπως η ακόλουθη:*

- ▶ Πληροφόρηση για το πρόβλημα με συγκεκριμένα στοιχεία.
- ▶ Καταγραφή απόψεων και στάσεων απέναντι στο πρόβλημα.
- ▶ Σχεδιασμός μέτρων εξοικονόμησης νερού που μπορούν να εφαρμοσθούν οι επιχειρήσεις (από τεχνική επιτροπή που λαμβάνει υπόψη και τις γνώμες που έχουν καταγραφεί στο προηγούμενο στάδιο).
- ▶ Παρουσίαση των προτεινόμενων μέτρων με κοστολόγηση και πρόβλεψη του αποτελέσματος σε εξοικονόμηση νερού.
- ▶ Συζήτηση, αντιπροτάσεις.
- ▶ Νέα επεξεργασία των προτεινόμενων μέτρων από την τεχνική επιτροπή (αν χρειαστεί).
- ▶ Τελική επιλογή σχεδίου δράσης.
- ▶ Ανάληψη συγκεκριμένων ευθυνών από τους επιχειρηματίες.

(2β) Τουρίστες:

- ▶ Ενημερωτικά φυλλάδια στα ξενοδοχεία και στα καταλύματα για τρόπους εξοικονόμησης νερού.
- ▶ Αφίσες σε χώρους συγκέντρωσης τουριστών.
- ▶ Μικρή κινητή έκθεση σε μουσείο ή άλλο χώρο προσέλευσης τουριστών.

(3) Αγρότες:

- ▶ Συνεντεύξεις στους χώρους εργασίας για καταγραφή στάσεων και απόψεων.
- ▶ Συνάντηση για ενημέρωση και τεκμηρίωση του προβλήματος.
- ▶ Τεχνική επιτροπή για σύνταξη σχεδίου αντικατάστασης των υδροβόρων μεθόδων άρδευσης.
- ▶ Συνάντηση για παρουσίαση σχεδίου με κοστολόγηση έργων και προτάσεις για εξεύρεση των απαραίτητων πόρων. Αντιπροτάσεις.
- ▶ Τεχνική επιτροπή για επεξεργασία προτάσεων και εξεύρεση-διατύπωση εναλλακτικών λύσεων.
- ▶ Συνάντηση για επιλογή τελικής λύσης. Δέσμευση των ενδιαφερόμενων ομάδων και φορέων για δράση.

Σημ.: Για τις παράνομες γεωτρήσεις παύουν να εφαρμόζονται οι συμμετοχικές διαδικασίες (εφόσον έχει γίνει προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης) και γίνονται καταγγελλίες στις αρμόδιες αρχές.

Για ποιο «κοινό» και για ποια «τοπική κοινωνία» γίνεται λόγος;

Οι έννοιες «κοινό» και «τοπική κοινωνία» είναι ασαφείς, γι' αυτό συνιστάται να εξειδικεύονται κάθε φορά. Πρέπει να προσδιορίζονται οι διαφορετικές ομάδες της τοπικής κοινωνίας, να εξετάζονται διεξοδικά οι στάσεις και απόψεις τους στα συγκεκριμένα περιβαλλοντικά θέματα που συζητούνται και να σχεδιάζονται οι κατάλληλες, για την κάθε ομάδα, δράσεις συμμετοχικών διαδικασιών.

Σχεδιασμός των συμμετοχικών διαδικασιών

Ο σχεδιασμός των συμμετοχικών διαδικασιών πρέπει:

- ▶ Να καθορίζει έναν σαφή στόχο.

1^ο παράδειγμα διατύπωσης στόχου συμμετοχικών διαδικασιών:

«Να συνταχθεί το σχέδιο διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής».

2^ο παράδειγμα: «Η επίλυση του προβλήματος της ρύπανσης του υγροτόπου Χ».

3^ο παράδειγμα: «Η διαμόρφωση στρατηγικής για τον οικουρισμό στην προστατευόμενη περιοχή».

- ▶ Να αναλύεται σε επιμέρους δράσεις που απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινό (βλ. Πλαίσιο 4.8.)
- ▶ Να έχει χρονοδιάγραμμα και προϋπολογισμό.

Θα χρειαστούν «ειδικόι» για τις συμμετοχικές διαδικασίες;

Η εφαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών μπορεί να υποστηριχθεί τόσο από ομάδες ειδικών που καταγράφουν το πρόβλημα με επιστημονικά δεδομένα και προτείνουν λύσεις (τεχνικές επιτροπές), όσο και από ειδικούς που κατέχουν την τέχνη και την τεχνική του συγκεκριμένου εργαλείου. Για τις συναντήσεις εργασίας μπορεί να χρειαστεί συντονιστής που ξέρει να συνθέτει απόψεις και να οδηγεί την ομάδα σε συμπεράσματα. Για τη σύνταξη ερωτηματολογίων, τη διεξαγωγή συνεντεύξεων και την επεξεργασία των δεδομένων μπορεί να χρειαστεί ειδικός από το χώρο των κοινωνικών επιστημών. Τα περισσότερα εργαλεία των συμμετοχικών διαδικασιών βασίζονται σε μεθοδολογίες των κοινωνικών ερευνών και ερευνών αγοράς.

Άνθρωποι με εμπειρία σε αυτά τα πεδία είναι πολύτιμοι για το σχεδιασμό των συμμετοχικών διαδικασιών. **Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει ότι χωρίς τους «ειδικούς» δεν εφαρμόζονται οι συμμετοχικές διαδικασίες! Με κοινή λογική και καλή θέληση, όλα τα εργαλεία μπορούν να προσαρμοστούν και να εφαρμοστούν στα πλαίσια των δυνατοτήτων του κάθε φορέα.**

Οπωσδήποτε όμως θα πρέπει να εξασφαλιστεί η τεχνογνωσία σε θέματα προστασίας και διαχείρισης. Δεν μπορεί, π.χ., μια απόφαση για ένα ζήτημα χωροταξίας να μην εμπλέκει ειδικούς σε θέματα χωροταξίας, προστασίας της φύσης και ανάπτυξης της συγκεκριμένης περιοχής. Η συγκρότηση τεχνικών επιτροπών εξασφαλίζει τη διεξαγωγή διαλόγου μεταξύ της κοινής γνώμης και της γνώμης των ειδικών. **Τα όρια και οι περιορισμοί που υπαγορεύονται από την επιστήμη και από την αποστολή της προστασίας της φύσης θα πρέπει να έχουν καθοριστεί με σαφήνεια εξαρχής.**

Πώς οργανώνεται μια αποτελεσματική συνάντηση;

Όταν συντονίζετε μια συνάντηση για ενημέρωση, ανταλλαγή απόψεων ή εξεύρεση λύσης, προσπαθήστε...:

- ▶ Να αφιερώσετε χρόνο στην **οργάνωσή** της (στοχοθέτηση, ημερήσια διάταξη, τήρηση χρόνων, κλείσιμο της συνάντησης με πλάνο δράσης κ.λπ).
- ▶ Να επιλέξετε προσεκτικά τον **αριθμό των συμμετεχόντων**, ο οποίος συνεπάγεται έναν ορισμένο τύπο συνάντησης. Με έως 20 άτομα μπορεί να γίνει συνάντηση εργασίας, με αρκετή συζήτηση, ανταλλαγή απόψεων και συναγωγή συμπερασμάτων. Όταν περιλαμβάνει από 20 άτομα και πάνω, η συνάντηση μπορεί να πετύχει λιγότερα ως προς το διάλογο που αναπτύσσεται και περισσότερο ως προς την ενημέρωση που επιτυγχάνεται και την καταγραφή τάσεων και απόψεων. Γενικά, αν θέλετε να καταλήξετε σε συμπεράσματα, κρατήστε τη συνάντηση σε στενό κύκλο. Αν θέλετε αμφίδρομη ενημέρωση και καταγραφή τάσεων και απόψεων, ανοίξτε τη σε πιο διευρυμένο κοινό.
- ▶ **Να γνωρίζετε** καλά το προς συζήτηση θέμα και κυρίως **τις απόψεις που έχουν εκφράσει οι ομάδες κοινού που έχετε καλέσει** (ώστε να είστε προϊδεασμένοι, όχι προκατειλημμένοι).

- ▶ Να έχετε ξεκαθαρίσει οι ίδιοι, και να το **κοινοποιήσετε** ευκρινώς στους καλεσμένους, **τον βαθμό συμμετοχής που ζητάτε**. (Θα ενημερώσετε και θα ακούσετε απλώς απόψεις; Θα ζητήσετε απόψεις για σχέδια και αποφάσεις που θα λάβετε υπόψη για μια αναθεώρηση της πρότασής σας κ.ο.κ.; Εξασφαλίστε, δηλαδή, ότι το κοινό δε θα έχει τις λανθασμένες προσδοκίες από τη συνάντηση.)
- ▶ Να ξεκινήσετε τη συνάντηση **θέτοντας με σαφήνεια το θέμα της συζήτησης** για να αποφύγετε παρεκκλίσεις. Γράψτε το σε έναν πίνακα ή χαρτί με μεγάλα γράμματα ώστε να φαίνεται. Συχνά χάνεται χρόνος με παρεμβολές άσχετες με το θέμα. Όταν υπάρχουν τέτοιες παρεμβολές, σημειώστε το ζήτημα που τίθεται και, εφόσον είναι στην αρμοδιότητά σας, πείτε πού και πότε μπορεί να συζητηθεί δημόσια ή κατ' ιδίαν.
- ▶ Στο ξεκίνημα επίσης της συνάντησης **διατρέξτε την ημερήσια διάταξη** (ποιοι ομιλητές θα παρουσιάσουν τις απόψεις τους, για ποιο θέμα, χρόνοι που πρέπει να τηρηθούν, πότε πρέπει να τεθούν διευκρινιστικές ερωτήσεις, πότε να ανοίξει ο διάλογος κ.λπ.). Ζητήστε να γίνουν σεβαστοί οι χρόνοι και οι κανόνες από όλους.

Εάν η συνάντηση δεν αποσκοπεί μόνο σε ενημέρωση, αλλά ζητάτε καταγραφή τάσεων και απόψεων...:

- ▶ Να θέσετε με σαφήνεια το συγκεκριμένο θέμα που επιθυμείτε να συζητηθεί και να **ακούσετε και να καταγράψετε τις απόψεις όλων** (χρησιμοποιήστε βοηθό γι' αυτό). Απλή καταγραφή σε χαρτί του μέτρου με λέξεις-κλειδιά και μεγάλα γράμματα, ώστε να διαβάζονται από όλους, αρκεί. Όσο σαφέστερη είναι η διατύπωση του ερωτήματος, τόσο σαφέστερες απαντήσεις θα λάβετε.
- ▶ Να **ομαδοποιήσετε τις απόψεις** σε αποκλίνουσες και συγκλίνουσες, ώστε να συγκεκριμενοποιήσετε τις όποιες διαφωνίες.

(Τα δύο προηγούμενα εφαρμόζονται ευκολότερα σε συνάντηση κάτω των 20 ατόμων. Σε πολυπληθέστερες συναντήσεις, ενδείκνυται να οργανώσετε τις ερωτήσεις που θα θέσετε στο κοινό έτσι ώστε να απαντιούνται είτε με Ναι/Όχι, είτε με το σύστημα πολλαπλών απαντήσεων, προκειμένου να διευκολυνθεί η καταγραφή απόψεων μεγάλης ομάδας.)

- ▶ Να **μην αφήνετε να μονοπωλούν τη συζήτηση οι πλέον ομιλητικοί** (που συχνά είναι οι «αντιρρησικές»).

- ▶ **Να ενθαρρύνετε τους λιγότερο ομιλητικούς** (που συνήθως έχουν θετική στάση).
- ▶ **Να προσπαθείτε να μετατρέπετε τις επιθετικές δηλώσεις που στρέφονται εναντίον ατόμων ή ομάδων σε εποικοδομητικές διατυπώσεις θέσεων.**

(Π.χ. σε μια διατύπωση «το μέτρο είναι απαράδεκτο και προτείνεται από ανθρώπους που δεν έχουν έρθει ποτέ στην περιοχή μας», μπορείτε να απαντήσετε ζητώντας διευκρινίσεις και προτάσεις: «Θα θέλατε να διευκρινίσετε περισσότερο τους λόγους για τους οποίους θεωρείτε το μέτρο απαράδεκτο;» Καταγράψτε τους στον πίνακα ή σε χαρτί μέτρου. Μετά την απαρίθμηση των λόγων δώστε εξηγήσεις, όπου νομίζετε ότι υπάρχει παρανόηση. Στη συνέχεια, ζητήστε να διατυπωθούν αντιπροτάσεις, αφού διευκρινίσετε τους απαράβατους όρους που θέτει το καθεστώς προστασίας. Εξηγήστε, επίσης, γιατί συμμετείχαν άνθρωποι εκτός περιοχής στην πρόταση του μέτρου και ότι η συνάντηση γίνεται ακριβώς για να διατυπωθεί η άποψη και να αξιοποιηθεί η γνώση της τοπικής κοινωνίας. Μην φοβηθείτε να παραδεχτείτε -εάν ισχύει- ότι οι προτάσεις για το χαρακτηρισμό της προστατευόμενης περιοχής έγιναν υπό πίεση χρόνου και πιθανόν δεν εξασφαλίστηκε ο διάλογος με την τοπική κοινωνία. Γι' αυτό τώρα εφαρμόζονται οι διαδικασίες αυτές. Ακόμα, διευκρινίστε ότι η επιλογή του καθεστώτος προστασίας έχει γίνει από τους ευρωπαίους πολίτες και δεν τίθεται σε διαπραγμάτευση.)

- ▶ **Να επιχειρήσετε να συνθέσετε τις απόψεις και να αναδείξετε το σημείο συναίνεσης** όλων. Πάντα υπάρχει ένα ελάχιστο σημείο συναίνεσης.
- ▶ Εάν υπάρχουν περιθώρια, χρονικά και συνεννόησης των μελών της συνάντησης, **εντοπίστε τα σημεία διαφωνίας και προσπαθήστε να βρείτε λύσεις όλοι μαζί ή ανά ομάδες.**
- ▶ **Καταγράψτε τις προτεινόμενες λύσεις και ψηφίστε.**
- ▶ Εάν δεν είναι δυνατή η εξεύρεση λύσης στη συνάντηση, αναδείξτε το σημείο συναίνεσης, συνοψίστε τις αντίθετες απόψεις που εκφράστηκαν και ορίστε τα **επόμενα στάδια για την εξεύρεση λύσης** (π.χ. σύσταση μικρής ομάδας εργασίας με εκπροσώπους από όλες τις ενδιαφερόμενες ομάδες κοινού για επεξεργασία των απόψεων, διατύπωση εναλλακτικών λύσεων και νέα συνάντηση για διεξαγωγή σχετικής συζήτησης.)

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο 4.4., οι συμμετοχικές διαδικασίες δεν ταυτίζονται με την ενημέρωση του κοινού. Η ενημέρωση αποτελεί την πρώτη βαθμίδα μιας διαδικασίας που πρέπει να οδηγεί στην ενεργό συμμετοχή και συν-διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής. Οι έννοιες «κοινό» και «τοπική κοινωνία» είναι αναγκαίο να εξειδικεύονται και να περιγράφονται πλήρως στα πλαίσια ενός ολοκληρωμένου σχεδίου με σαφή στόχο, διακριτά στάδια και μεθοδολογία. Οι ερευνητικές μέθοδοι των κοινωνικών επιστημών μπορούν να συμβάλουν στο σχεδιασμό των εργαλείων των συμμετοχικών διαδικασιών. Στην εφαρμογή των τελευταίων, χρήσιμη μπορεί να αποδειχθεί η συνδρομή ανθρώπων που κατέχουν την τεχνική τους, εφόσον υπάρχει δυνατότητα αξιοποίησής τους. Σε αντίθετη περίπτωση, η εμπειρική εφαρμογή τους είναι απολύτως θεμιτή και εφικτή. Όταν είναι σαφές γιατί και πώς οργανώνεται μια συμμετοχική διαδικασία, ο σχεδιασμός των εργαλείων γίνεται βάσει της κοινής λογικής. Η εξασφάλιση της γνώμης των ειδικών είναι απαραίτητη όταν απαιτείται επιστημονική γνώση και εμπειρία, προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις σε θέματα διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής. Οι όροι, μάλιστα, που θέτει η επιστήμη και η προτεραιότητα της προστασίας της φύσης χρειάζεται να τίθενται από την αρχή του διαλόγου. Η οργάνωση μιας αποτελεσματικής συνάντησης εξαρτάται από την επαρκή προετοιμασία της, τη στοχοθέτηση και την υιοθέτηση κάποιων τεχνικών επίλυσης διαφωνιών και σύνθεσης απόψεων.

4.5.

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

Εκτός από τις δυσκολίες που αναφέρθηκαν στην αρχή του κεφαλαίου και που σχετίζονται με τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας, υπάρχουν και άλλες που αφορούν τόσο στις τεχνικές προδιαγραφές όσο και στην ουσία τους. Όσο πιο προετοιμασμένος για τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει είναι ο φορέας που θα αναλάβει την πρωτοβουλία, τόσο πιο εύκολα θα αντεπεξέλθει σε αυτές.

- ▶ Οι συμμετοχικές διαδικασίες απαιτούν χρόνο, οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους και πολλές φορές αργούν να φέρουν αποτελέσματα. Ενδέχεται να μην είναι διαθέσιμοι οι απαραίτητοι πόροι.
- ▶ Η καθυστέρηση που επιφέρουν οι συμμετοχικές διαδικασίες στην εφαρμογή των μέτρων μπορεί να θέσει σε δοκιμασία την υπομονή των υπεύθυνων διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, του προσωπικού, αλλά και των ίδιων των ντόπιων.
- ▶ Ο επειγών χαρακτήρας κάποιων περιβαλλοντικών προβλημάτων ενδέχεται να επιβάλλει άμεσα μέτρα και να αποθαρρύνει την εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών.
- ▶ Οι συμμετοχικές διαδικασίες μπορεί να αναγκάσουν τους υπεύθυνους φορείς για την προστατευόμενη περιοχή να αλλάξουν λίγο τα σχέδια και τα μέτρα που προτείνουν ώστε να γίνουν αποδεκτά.
- ▶ Οι συμμετοχικές διαδικασίες απαιτούν συντονισμό από ειδικούς και σαφείς στόχους, προκειμένου να αποφευχθούν χαοτικές συναντήσεις καθώς και η απώλεια του ελέγχου της πρωτοβουλίας (βλ. κεφ. 4.4).

Για να αντεπεξέλθει στις δυσχέρειες αυτές ο φορέας ή οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για τη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής, πρέπει να επιδείξουν εφευρετικότητα, ευελιξία, φαντασία, υπομονή και πειθώ. Χρειάζεται κυρίως να έχουν πειστεί οι ίδιοι για τα μακροπρόθεσμα οφέλη των συμμετοχικών διαδικασιών για να τις υπερασπιστούν.

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.9. • Η εμπειρία του WWF Ελλάς από προγράμματα προστασίας μιας υγροτοπικής (Πρέσπα), μιας θαλάσσιας (Ζάκυνθος) και μιας δασικής περιοχής (Δαδιά)

Πραγματικά, η αποδοχή, στην αρχή, και η ενεργός συμμετοχή, στη συνέχεια, της τοπικής κοινωνίας σε μια νεοσύστατη προστατευόμενη περιοχή μπορεί να αποδειχθεί μια αργή διαδικασία. Αυτό όμως εξαρτάται από τα δεδομένα της κάθε περιοχής.

Στην Πρέσπα ήταν η γεωγραφική θέση, οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και η επί μακρό χρονικό διάστημα παραμέληση της περιοχής από την κεντρική αναπτυξιακή πολιτική που συνέβαλαν στη δημιουργία κλίματος εσωστρέφειας και δυσπιστίας απέναντι στους «ξένους» που εισηγούνται ένα καθεστώς προστασίας. Στο διάστημα των δέκα και πλέον χρόνων δράσης της Εταιρείας Προστασίας Πρεσπών (που υποστηρίζεται και από το WWF), η τοπική κοινωνία πέρασε σταδιακά από την καχυποψία στην εμπιστοσύνη και στην ενεργό συμμετοχή. Σήμερα νέοι της περιοχής εργάζονται στο έργο της προστασίας, προσφέροντας ανθρωπινό δυναμικό για τη στελέχωση του Κέντρου Πληροφόρησης, της Εταιρείας Προστασίας Πρεσπών, καθώς και υιοθετώντας περιβαλλοντικά ορθές πρακτικές (όπως αυτή της βιολογικής γεωργίας).

Στη Ζάκυνθο η προστατευόμενη περιοχή εντοπίστηκε στην πλέον τουριστική πλευρά του νησιού, γεγονός που αποτέλεσε μια εγγενή δυσκολία στην αποδοχή του καθεστώτος προστασίας. Η αξία της γης και της ελευθερίας του «επιχειρείν» σε μια τέτοια περιοχή είναι πολύ μεγάλη για να αντισταθμίσει τα (οικονομικά) οφέλη από ένα καθεστώς προστασίας. Παρά τις εύλογες αντιδράσεις τμήματος της τοπικής κοινωνίας και ύστερα από εκτεταμένες περιόδους τριβών και συγκρούσεων, σήμερα μπορεί να υποστηριχθεί ότι το καθεστώς προστασίας, που κατέληξε στη δημιουργία του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου, λειτούργησε και απέφερε θετικά αποτελέσματα για τη διατήρηση της θαλάσσιας χελώνας. Χωρίς την ανοχή και αποδοχή που εξασφαλίστηκε τελικά από την τοπική κοινωνία, και μάλιστα από τις ομάδες που πλήττονταν άμεσα, αυτό θα ήταν αδύνατο.

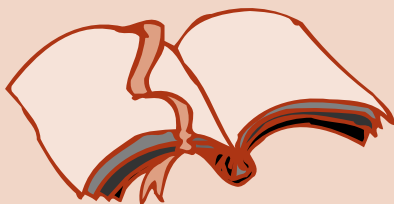
Στη Δαδιά οι αντίστοιχες τοπικές συνθήκες ήταν πιο ευνοϊκές για την αποδοχή του καθεστώτος προστασίας. Δεν υπήρχε η απομόνωση και η καθυστέρηση της περιοχής της Πρέσπας που συνέτεινε στο κλίμα δυσπιστίας,

ούτε η έντονη τουριστική ανάπτυξη που ανέβασε κατακόρυφα την αξία της γης και τα αντίστοιχα συμφέροντα στον κόλπο του Λαγανά στη Ζάκυνθο. Αντίθετα, το καθεστώς προστασίας ήρθε να λειτουργήσει ως συμπληρωματικό πλεονέκτημα σε μια περιοχή που, ως ένα βαθμό, ευημερούσε. Γι' αυτό και οι εξελίξεις στις συμμετοχικές διαδικασίες ήταν ταχύτερες και εντυπωσιακότερες. Η δημιουργία της Δ.Ε.Δ. (βλ. κεφ. 4.4.), που ανέλαβε ενεργό ρόλο στη διαχείριση του οικοτουρισμού, αλλά και η συμμετοχή των τοπικών αρχών (όπως Δασαρχείο, Νομαρχία, Περιφέρεια) και στελεχών της τοπικής κοινωνίας στο έργο της προστασίας, καταδεικνύουν τις δυνατότητες που εμφανίζονται όταν οι συνθήκες είναι ώριμες, όταν οι φορείς που αναλαμβάνουν τη διαχείριση υποστηρίζουν τα συμμετοχικά σχήματα και όταν υπάρχει πολιτική βούληση.

Διδάγματα από τις τρεις περιπτώσεις για τους φορείς διαχείρισης:

- ▶ Να σταθμίζουν τα δεδομένα της κάθε περιοχής και το χρόνο που θα απαιτηθεί για την εμπέδωση κλίματος συμμετοχής.
- ▶ Να έχουν διαρκή και σταθερή παρουσία (με τα στελέχη τους) στην περιοχή. Και στις τρεις περιπτώσεις ήταν η σταθερή παρουσία ανθρώπων και φορέων που εξασφάλισε την εμπιστοσύνη της τοπικής κοινωνίας. Η εξ αποστάσεως διαχείριση και η πολυαρχία προκαλούν τη δυσπιστία.
- ▶ Να είναι ειλικρινείς και να πιστεύουν στις αρχές που υπερασπίζονται. Όταν κυριαρχεί καχυποψία για την ειλικρίνεια των προθέσεων των φορέων που αναλαμβάνουν την προστασία της φύσης, η καλύτερη απάντηση είναι η ειλικρίνεια, η τιμιότητα και η ευθύτητα. Αποδίδουν πάντα, αργά ή γρήγορα.

(βλ. και χρήσιμα διδάγματα από το πεδίο στο Παράρτημα IV, «Μαρτυρίες από το πεδίο»)

Όσο νωρίτερα τόσο καλύτερα!

Όσο πιο γρήγορα ξεκινήσει ένα πρόγραμμα συμμετοχικών διαδικασιών σε μια προστατευόμενη περιοχή, τόσο καλύτερα.

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο 4.5., ο χρόνος που απαιτείται στην κάθε περιοχή για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας εξαρτάται από τα δεδομένα της περιοχής. Είναι πιθανόν ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, ο φορέας που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία οφείλει να δεχθεί ότι σπέρνει το σπόρο που θα βλαστήσει στο μέλλον. Απαιτείται επίσης σταθερή και διαρκής παρουσία των στελεχών των φορέων στην περιοχή, καθώς και ειλικρίνεια, τιμότητα και πίστη στο έργο της προστασίας και στην ιδεολογία που την υπαγορεύει. Αυτά πείθουν την τοπική κοινωνία, η οποία έχει αυξημένες απαιτήσεις από αυτούς που εργάζονται για την προστασία της φύσης.

4.6.

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΕΝΟΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 92/43

Από τις προηγούμενες παραγράφους καταδείχθηκε ότι οι συμμετοχικές διαδικασίες απαιτούν χρόνο και θα πρέπει να αποτελούν προϊόν σχεδιασμού. Δόθηκαν παραδείγματα και παρουσιάστηκαν εργαλεία που μπορούν να εφαρμοστούν ανεξάρτητα από το ακριβές καθεστώς προστασίας, από το αν πρόκειται, δηλαδή, για Εθνικό Πάρκο, περιοχή Natura κ.λπ. (βλ. κεφ. 4.4., Πλαίσιο 4.8., Υποθετικό παράδειγμα, οργάνωση αποτελεσματικής συνάντησης, Πλαίσιο 4.9., Παράρτημα IV για την εμπειρία από το πεδίο, καθώς και στο Πλαίσιο 4.12. το παράδειγμα της Ολλανδίας).

Στη συνέχεια, παρατίθεται ένα συνοπτικό διάγραμμα των σταδίων που ακολουθούνται στις συμμετοχικές διαδικασίες, στην περίπτωση ενός Εθνικού Πάρκου, βάσει της Οδηγίας 92/43. Το πρώτο στάδιο κανονικά θα έπρεπε να είναι η ενημέρωση κατά τη διαδικασία επιλογής και πριν από την τελική πρόταση για ένταξη της περιοχής στο δίκτυο Natura. Ανάλογη διαδικασία θα μπορούσε να είχε ακολουθηθεί για τη διαδικασία ανακήρυξης Εθνικού Πάρκου, την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος ή της Κοινής Υπουργικής Απόφασης (ΚΥΑ). Η συμμετοχή μάλιστα της τοπικής κοινωνίας, με κατάθεση γνώσεων για τα οικοσυστήματα και τις ανθρώπινες δραστηριότητες στην περιοχή, θα ήταν αποτελεσματική. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις η ευκαιρία αυτή έχει χαθεί. Το πρώτο στάδιο, κατά συνέπεια, ξεκινά από τα σημερινά δεδομένα της ένταξης περιοχών στο δίκτυο και της ανακήρυξής τους σε Πάρκα δίχως επαρκή ενημέρωση και συμμετοχή.

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.10. • Εμπειρία από το πεδίο

Σε ανοιχτή συζήτηση που πραγματοποιήθηκε με θέμα τις προστατευόμενες περιοχές και τον οικοτουρισμό σε νησί που διαθέτει δύο περιοχές Natura, διατυπώθηκε ερώτημα και διαμαρτυρία μαζί, από ντόπιους, σχετικά με τους λόγους για τους οποίους αγνοήθηκαν κατά την καταγραφή των πολύτιμων χαρακτηριστικών και δεν ενημερώθηκαν στο ελάχιστο για την πραγματοποίησή της. Αν είχαν εφαρμοστεί συμμετοχικές διαδικασίες σε αυτό το στάδιο, η τοπική κοινωνία θα ήταν ενήμερη και πιο ώριμη να αποδεχτεί το καθεστώς προστασίας.

Αν βρεθείτε μπροστά σε ανάλογη κατάσταση: **Δώστε έμφαση στην εκ των υστέρων ενημέρωση για την Οδηγία** και, πιο συγκεκριμένα, για τη σημασία της Οδηγίας **για τη συγκεκριμένη περιοχή**. Καταρτίστε ένα ρεαλιστικό **πρόγραμμα ενημέρωσης** και συμμετοχικών διαδικασιών με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα και **ανακοινώστε το**. Μην αρκεστείτε σε αποσπασματικές δράσεις ενημέρωσης.

4.6.1. Στάδιο 1: Ενημέρωση για την ένταξη στο δίκτυο Natura, την ανακήρυξη Εθνικού Πάρκου, τις προβλέψεις ενός Προεδρικού Διατάγματος, μιας ΕΠΜ ή μιας ΚΥΑ

Ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας για την έννοια της προστατευόμενης περιοχής, το δίκτυο Natura και τη σημασία του για τη συγκεκριμένη περιοχή. Ενημέρωση για το Εθνικό Πάρκο και τις εισηγμένες ως τώρα αποφάσεις για τους όρους διαχείρισής του.

Εργαλεία που ενδείκνυνται: Όλα (βλ. Παράρτημα Ι) ανάλογα με το κοινό. Δεν πραγματοποιείται μόνο ενημέρωση από τον φορέα στην τοπική κοινωνία, αλλά καταγράφονται και οι στάσεις του κοινού για την ένταξη και τα μέτρα διαχείρισης.

Σημείο-κλειδί: Η συνηθέστερη πλάνη στην οποία οφείλονται οι αντιδράσεις είναι η αντίληψη ότι το καθεστώς προστασίας σημαίνει αποκλειστικά απαγορεύσεις. **Πρέπει να καταδειχθεί η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και να αναδειχθούν τα οφέλη από το καθεστώς προστασίας** (βλ. κεφ. 2), μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα που θα αναφέρονται στην περιοχή ή σε άλλες περιοχές της χώρας.

Πλαισιο 4.11. • Οραματισμός για το μέλλον

Αν ο φορέας το επιθυμεί, σε αυτό το στάδιο μπορεί να χρησιμοποιήσει συμμετοχική διαδικασία που εμπλέκει το σύνολο της τοπικής κοινωνίας και όχι μόνο τις ενδιαφερόμενες ομάδες. Στόχος είναι η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, του «οράματος» που έχει η τοπική κοινωνία για το μέλλον, των προβλημάτων που ανακύπτουν για την πραγμάτωσή του και της στρατηγικής προσέγγισης αυτού του οράματος. Τα εργαλεία που ενδείκνυνται για μια τέτοια ανοιχτή διαδικασία είναι πολλά (π.χ. τρισδιάστατα μοντέλα της περιοχής και άσκηση «επί χάρτου» με εναλλακτικές χωροθετήσεις υποδομών και χρήσεων γης, τεχνική καθοδηγούμενης οπτικοποίησης της μελλοντικής εικόνας του τόπου [guided imagery] κ.ά.) Τα εργαλεία αυτά δεν έχουν συμπεριληφθεί στο αντίστοιχο Παράρτημα, γιατί είναι λιγότερο εξοικειωμένη η ελληνική κοινωνία με τη χρήση τους. Ωστόσο,

η μελέτη τους μπορεί να δώσει ιδέες για προσαρμογές στα δεδομένα του τύπου μας. Αυτά τα εργαλεία που εμπλέκουν κάποια μορφή τέχνης (αφήγηση, εικαστική αναπαράσταση κ.λπ.) προϋποθέτουν τη συνδρομή ανθρώπου με το αντίστοιχο ταλέντο. Τέτοια εργαλεία μπορεί να έχουν ιδιαίτερη απήχηση στο κοινό, εφόσον εφαρμοστούν σωστά, γιατί αποφεύγουν την τεχνική γλώσσα, δεν προϋποθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις για τη διατύπωση άποψης και απευθύνονται στη φαντασία και στη δημιουργική ικανότητα του ανθρώπου.

4.6.2. Στάδιο 2: Σύνταξη Διαχειριστικού Σχεδίου

Ενημέρωση, καταγραφή απόψεων, οριστικοποίηση και παρουσίαση της τελικής μελέτης στην τοπική κοινωνία.

Η τεχνική επιτροπή ή εταιρεία που εκπονεί το Διαχειριστικό Σχέδιο θα πρέπει να έχει λάβει υπόψη της τις γνώμες που έχουν καταγραφεί στο προηγούμενο στάδιο. Γίνεται η παρουσίαση, καταγράφονται οι απόψεις, η τεχνική επιτροπή συντάσσει νέα παραλλαγή, συνεκτιμώντας τις παρατηρήσεις, και αποφασίζεται η τελική μορφή του Διαχειριστικού Σχεδίου.

Εργαλεία που ενδείκνυνται: Όλα ανάλογα με την περίπτωση. Επίσης, μπορεί να εφαρμοστεί μια διαδικασία όπως αυτή που αναφέρεται στο πλαίσιο 4.8. ή μια σειρά συναντήσεων βάσει της μεθόδου που περιγράφεται στο κεφ. 4.4.

Σημείο-κλειδί: Να καταστούν σαφείς οι αδιαπραγμάτευτες προβλέψεις του Προεδρικού Διατάγματος και της ΕΠΙΜ, καθώς και να αρχίσει η συζήτηση με ευδιάκριτα τα όρια διαπραγμάτευσης για τη σύνταξη του Διαχειριστικού Σχεδίου.

Αν αρχικά τους ρωτήσετε, μετά ενημερώστε τους για τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιήθηκαν οι απόψεις τους

Το κοινό στο οποίο έχουν απευθυνθεί οι συμμετοχικές διαδικασίες πρέπει να γνωρίζει κάθε φορά με ποιον τρόπο χρησιμοποιήθηκαν οι απόψεις που διατυπώθηκαν και πώς συνέβαλαν στη διαμόρφωση των τελικών επιλογών στο Σχέδια Διαχείρισης.

4.6.3. Στάδιο 3: Εφαρμογή του Σχεδίου Διαχείρισης με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας

Η τοπική κοινωνία αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στο σύνολο ή σε επιμέρους τομείς της διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.

Το στάδιο αυτό προϋποθέτει την ολοκλήρωση των προηγούμενων σταδίων.

Εργαλεία που ενδείκνυνται: Το πιο πρόσφορο εργαλείο είναι η συμμετοχή διά των εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας στον Φορέα Διαχείρισης. Αλλά...

...Η συμμετοχή του κοινού δεν εξαντλείται στην ενημέρωση ούτε και στη διά των εκπροσώπων συμμετοχή σε συλλογικά όργανα

*Συχνά ταυτίζεται η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας με τη συμμετοχή εκλεγμένων αντιπροσώπων της σε συλλογικά σχήματα διαχείρισης. Π.χ. η εκπροσώπηση της τοπικής κοινωνίας σε έναν Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου γίνεται διαμέσου του εκλεγμένου άρχοντα που συμμετέχει στον Φορέα. Πρόκειται για απολύτως αναγκαίο και θεμιτό τρόπο συμμετοχής. Ωστόσο, πρέπει να υπάρχουν και **διαδικασίες που εμπλέκουν τα ευρύτερα στρώματα της τοπικής κοινωνίας** με ανοιχτές συναντήσεις και καταθέσεις απόψεων μέσω των άλλων συμμετοχικών εργαλείων. Κι αυτό γιατί είναι φυσικό*

και σύνηθες οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι (πολιτικοί, συλλογικά σχήματα κ.λπ.) να χάνουν κάποτε την επαφή με το κοινό που εκπροσωπούν. Οι συμμετοχικές διαδικασίες επιβάλλεται να λειτουργούν ως ένα «παιχνίδι», μια εναλλαγή, ανάμεσα στη διά των αντιπροσώπων συμμετοχή και στην άμεση συμμετοχή, για να διασφαλίζεται ο συντονισμός με την κοινή γνώμη.

Σημείο-κλειδί: Εκτός από τη συμμετοχή εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας στη γενική διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής, μπορούν συγκεκριμένοι σύλλογοι και τοπικοί φορείς να αναλάβουν την εφαρμογή και αξιολόγηση συγκεκριμένων μέτρων.

Επίλυση διαφωνιών και χειρισμός συγκρούσεων!

Όταν η σύγκρουση απόψεων για ένα ζήτημα είναι πολύ έντονη, πρέπει να προωθηθεί ειδικός χειρισμός. Μια τεχνική επίλυσης συγκρούσεων παρατίθεται στο Παράρτημα III, «Επίλυση διαφωνιών». Υπάρχει όμως πλούσια βιβλιογραφία, έντυπη και ηλεκτρονική (αναζήτηση με τον όρο "conflict management" ή "conflict resolution").

ΠΛΑΙΣΙΟ 4.12. • Παράδειγμα ολοκληρωμένου προγράμματος συμμετοχικών διαδικασιών

Η περίπτωση της διαχείρισης των λιμνών Veluwe στην Ολλανδία.

Ευδιάκριτα στάδια, το κλειδί ενός καλοσχεδιασμένου προγράμματος συμμετοχικών διαδικασιών...

Στόχος: Η διαχείριση των λιμνών υπαγόταν στην αρμοδιότητα 20 φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης (ΦΤΑ), ο καθένας από τους οποίους εφάρμοζε διαφορετική πολιτική και μέσα διαχείρισης και είχε διαφορετικές βλέψεις και συμφέροντα. Άποψη για τη διαχείριση των λιμνών εξέφραζαν επίσης κάποιες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχουν πολλά και αλληλοσυγκρουόμενα σχέδια (για την προστασία της φύσης, την αναψυχή, την αλιεία, τις μεταφορές κ.λπ.). Το Υπουργείο Δημοσίων Έργων ξεκίνησε το 1996 μια προσπάθεια σύνταξης ενιαίου διαχειριστικού σχεδίου με συμμετοχικές διαδικασίες. Φιλοδοξία του ήταν η

κατάρτιση ενός σχεδίου διαχείρισης υψηλής ποιότητας που θα είναι ρεαλιστικό και ευρέως αποδεκτό.

Διάρκεια: 1996-2001

Ποιοι και πώς συμμετείχαν: Υιοθετήθηκε η πολιτική της ισότιμης συνεργασίας των τοπικών αρχών, των ΜΚΟ και των άλλων ενδιαφερόμενων ομάδων. Η αλληλεπίδραση αυτών των ομάδων επιτεύχθηκε μέσω των ακόλουθων συμμετοχικών σχημάτων:

- ▶ Συντονιστική Επιτροπή με εκπροσώπους των ΦΤΑ. Αρμοδιότητές της ήταν ο συντονισμός της διαδικασίας και η λήψη αποφάσεων. Το έργο της Συντονιστικής Επιτροπής υποστήριζε μια Ομάδα Πρωτοβουλίας.
- ▶ Ομάδα Πρωτοβουλίας. Απαρτίστηκε από ειδικούς, στελέχη κυβερνητικών φορέων και ΜΚΟ. Συζήτησε το ακριβές αντικείμενο του σχεδίου διαχείρισης.
- ▶ Συνεδρίες διαβουλεύσεων με πολίτες και ομάδες ενδιαφερομένων. Μέσα από τις συνεδρίες δόθηκε σε αυτές τις ομάδες η ευκαιρία έκφρασης ιδεών και απόψεων.

Την όλη διαδικασία συντόνισε μία ομάδα εργασίας του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων, η οποία όμως είχε ανεξάρτητο γραφείο, λογότυπο και τρόπο εργασίας.

Η όλη διαδικασία χωρίστηκε σε 4 στάδια, το καθένα από τα οποία οδηγούσε σε συγκεκριμένες αποφάσεις.

Στάδιο 1. Εκκίνηση

- 1.1. Σχεδιασμός της όλης διαδικασίας (1996).
- 1.1. Επίσημες συμφωνίες με όλους τους αρμόδιους φορείς επί της διαδικασίας (1997).
- 1.1. Σύσταση της Συντονιστικής Επιτροπής και της ομάδας εργασίας και καθορισμός αρμοδιοτήτων τους.

Στάδιο 2. Προσδιορισμός προβλημάτων, εκτίμηση της κατάστασης

- 2.1. Καταπογογράφηση όλων των προβλημάτων και των επίμαχων ζητημάτων και πρώτη διατύπωση ιδεών (καλοκαίρι 1997).

Διεξήχθησαν 8 συνεδρίες με στελέχη ΦΤΑ, ΜΚΟ και πολίτες (300 άτομα). Προσδιορίστηκαν 400 ζητήματα. Στις συνεδρίες αυτές εφαρμόστηκε η μέθοδος του καταγιγισμού ιδεών σε μια ατμόσφαιρα που ενθάρρυνε την ανοικτή συζήτηση. Σχεδιαστές κόμικς απεικόνιζαν τις ιδέες που προέκυπταν και υποκινούσαν τη συζήτηση. Συμμετείχαν και ειδικοί, αλλά τους είχε ζητηθεί να μη διατυπώσουν (σε αυτό το στάδιο) απόψεις. Τα αποτελέσματα υποβάλλονταν στην κρίση ανθρώπων που δεν συμμετείχαν. Μετά το πέρας των συνεδριών, μια ομάδα ειδικών συνόπιζε και καταλογογραφούσε όλα τα προβλήματα και ζητήματα που είχαν προκύψει. Στη συνέχεια, αυτά αποστέλλονταν σε όλους τους συμμετέχοντες στις συνεδρίες (SOS: πολύ σημαντικό στοιχείο, να πληροφορούμε το κοινό που καλούμε σε συμμετοχική διαδικασία για τα αποτελέσματα).

2.2. Έγκριση των αποτελεσμάτων από τη Συντονιστική Επιτροπή.

Στάδιο 3. Εξεύρεση λύσεων

3.1. Παραγωγή ιδεών και λύσεων (καλοκαίρι 1999).

Διεξήχθησαν συνεδρίες στις οποίες συμμετείχαν 170 άτομα με στόχο την παραγωγή ιδεών και λύσεων για τα προβλήματα που είχαν εντοπιστεί στο προηγούμενο στάδιο. Ποικίλα εργαλεία και τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας (από θεατρικά δρώμενα και τεχνικές δημιουργικής γραφής ως τη χρήση GIS για τον εντοπισμό των προβλημάτων και των πιθανών λύσεων). Σε αυτές τις συνεδρίες ακούστηκαν ιδέες από πολίτες, ενδιαφερόμενες ομάδες, την ομάδα εργασίας, τους ειδικούς και τους ΦΤΑ. Μετά το πέρας των συνεδριών, οι ειδικοί εξέτασαν τις ιδέες που διατυπώθηκαν και τις ομαδοποίησαν σε «οικοδομικά τετράγωνα».

3.2. Καταλογογράφηση των σε εξέλιξη προγραμμάτων (projects), ανάλησή τους και χάρτης ζώνωσης που αποτυπώνει την κατάσταση.

3.3. Ανάπτυξη διαφορετικών σεναρίων λύσεων.

3.4. Ανάλυση των επιπτώσεων από το κάθε σενάριο. Οι επιπτώσεις του κάθε πιθανού σεναρίου αναλύθηκαν σε διημερίδες στις οποίες συμμετείχαν και προσέφεραν τη γνώση και την εμπειρία τους τόσο οι ειδικοί όσο και οι χρήστες των λιμνών.

3.5. Απόφαση της Συντονιστικής Επιτροπής για τη στρατηγική που ενδείκνυται να ακολουθηθεί (τέλος 1999).

Στάδιο 4. Εφαρμογή (Προετοιμασία της εφαρμογής)

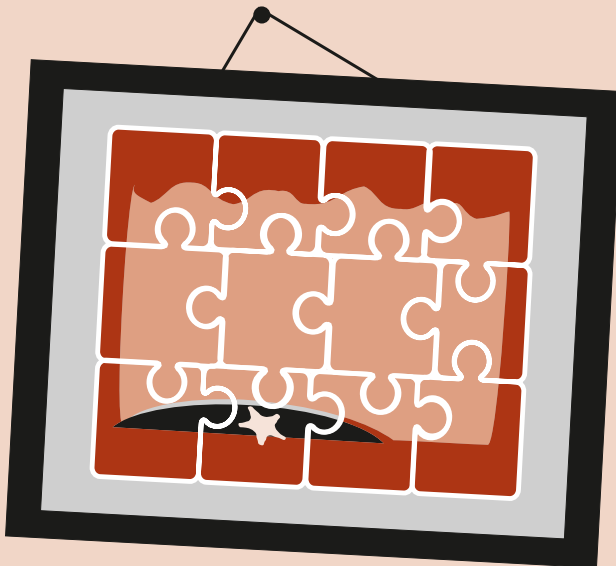
4.1. Ανάπτυξη σχεδίου δράσης. Προσδιορισμός του τι, πού, πότε και από ποιον πρέπει να υλοποιηθεί.

Για την κατάρτισή του συγκροτήθηκαν 8 ομάδες εργασίας (που αποτελούνταν από στελέχη της Ομάδας Πρωτοβουλίας και ανθρώπους-κλειδιά), οι οποίες συνήλθαν σε ημερήσιες συνεδρίες και επεξεργάστηκαν λεπτομερές σχέδιο δράσης για κάθε τομέα (φύση, αναψυχή, οικονομική ανάπτυξη κ.λπ.).

4.2. Σύνταξη συμφωνητικών για την υλοποίηση του σχεδίου δράσης.

4.3. Απόφαση της Συντονιστικής Επιτροπής για την υλοποίηση του σχεδίου δράσης (Νοέμβριος 2000).

4.4. Εφαρμογή του σχεδίου σε 3 φάσεις, με εκκίνηση το 2002. Προβλέφθηκαν «στιγμές σκέψης και επανεξέτασης» του σχεδίου για να ληφθούν υπόψη πιθανές νέες εξελίξεις και δεδομένα.

Αποτελέσματα:

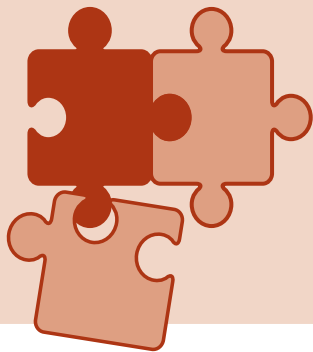
- ▶ Τα στελέχη των ΦΤΑ ενθουσιάστηκαν! Ανέλαβαν τις ευθύνες τους κατανέμοντας μεταξύ τους την εργασία και το κόστος για την εφαρμογή των 38 δράσεων/μέτρων διαχείρισης.
- ▶ Θετική ανταπόκριση από όλους τους συμμετέχοντες.
- ▶ Νέες μορφές συνεργασίας δοκιμάστηκαν ανάμεσα στους ΦΤΑ διαφορετικών βαθμίδων, καθώς και ανάμεσα σε αυτούς και στις ΜΚΟ.
- ▶ Οι ΜΚΟ συνέβαλαν σημαντικά στη βελτίωση της ποιότητας του σχεδίου διαχείρισης. Εισήγαγαν μια νέα ματιά και διατηρούσαν τους συμμετέχοντες σε εγρήγορση (π.χ. διατυπώνοντας ερωτήσεις του τύπου «ποιο είναι το όφελος για τους χρήστες των υδάτινων πόρων;»).
- ▶ Οι ΜΚΟ διεύρυναν την οπτική τους, καθώς τους δόθηκε η ευκαιρία να κατανοήσουν τα συμφέροντα των άλλων ομάδων.
- ▶ Το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και Διαχείρισης Υδάτινων Πόρων εκτίμησε το αποτέλεσμα της διαδικασίας, καθώς κατέληξε σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης των λιμνών, το κόστος του οποίου κατανεμήθηκε ανάμεσα στους ΦΤΑ.
- ▶ Το σχέδιο διαχείρισης ήταν μακροπρόθεσμο αλλά περιλάμβανε και δράσεις άμεσης εφαρμογής, απαραίτητες για την κινητοποίηση και τη διατήρηση του ενθουσιασμού των ενδιαφερόμενων ομάδων.

Διδάγματα από την εφαρμογή της διαδικασίας:

- ▶ Αφιερώστε αρκετό χρόνο στην εκκίνηση, στο 1ο στάδιο. (Η εκκίνηση διήρκεσε περί τα δύο χρόνια, γιατί χρειάστηκε χρόνος για την έγκριση της διαδικασίας και το συντονισμό/συνεργασία των διαφορετικών φορέων.)
- ▶ Μην αφήσετε το κοινό που καλείτε σε συμμετοχικές διαδικασίες να καθεί στον όγκο των πληροφοριών και δεδομένων που έχετε συλλέξει! Θέστε όρια και δώστε κατευθύνσεις προτού αρχίσετε τις συνομιλίες με τους πολίτες και τις ενδιαφερόμενες ομάδες.
- ▶ Ο μεγάλος όγκος των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν για τις λίμνες ήταν μία από τις αιτίες καθυστέρησης του όλου έργου. Απαιτήθηκε πολύς χρόνος για την επεξεργασία όλων αυτών των δεδομένων για την υπάρχουσα κατάσταση των λιμνών, κατά τρόπο που να βοηθά τους συμμε-

τέχοντες να επεξεργαστούν λύσεις. Πρέπει να αντιμετωπίσετε, επομένως, το ζήτημα της διαχείρισης των πληροφοριών. Στις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα διαπιστώθηκε ότι οι συναντήσεις με το κοινό ήταν υπερβολικά ανοιχτές. Δεν είχαν τεθεί όρια, προδιαγραφές, περιορισμοί. Θα διευκόλυνε, διαπιστώνεται εκ των υστέρων, αν είχαν δοθεί κάποιες κατευθυντήριες γραμμές στο κοινό, όπως αυτές που είχε υπόψη της η Συντονιστική Επιτροπή.

- ▶ Προσπαθήστε να προσδιορίσετε εξαρχής όλα τα στάδια της διαδικασίας. Στη συγκεκριμένη διαδικασία, διαπιστώθηκε ότι, κάπου στη μέση, τα προβλήματα που εντοπίστηκαν ήταν πολλά και τα στάδια/ζητούμενα της διαδικασίας ήταν ασαφή.
- ▶ Εξασφαλίστε ότι η όλη διαδικασία λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τους φορείς λήψης αποφάσεων. (Αυτό σημαίνει ότι δεν ακυρώνεται η προσπάθεια που κάνετε από πρωτοβουλίες άλλων φορέων λήψης αποφάσεων.)
- ▶ Είναι σημαντικό να είναι ανεξάρτητη η ομάδα εργασίας. Όπως είδαμε παραπάνω, η ομάδα εργασίας που συγκροτήθηκε περιλάμβανε, μεν, από στελέχη του Υπουργείου, αλλά λειτούργησε ανεξάρτητα. Αυτό τη διευκόλυνε να κερδίσει την εμπιστοσύνη όλων των ενδιαφερόμενων μερών. Το γεγονός ότι η περιοχή ανήκε σε δύο διαφορετικές Περιφέρειες και ότι το αντικείμενο εργασίας ήταν η διαχείριση του νερού, το οποίο απαιτούσε ολοκληρωμένη προσέγγιση, συντέλεσαν ώστε να γίνει πολύ εύκολα αποδεκτός ο συντονιστικός ρόλος μιας ανεξάρτητης ομάδας εργασίας. Οι Περιφέρειες εκτίμησαν ιδιαίτερα την ύπαρξη αυτής της ανεξάρτητης αρχής που ανέλαβε να επεξεργαστεί ένα θέμα που υπερέβαινε τα γεωγραφικά όρια της μίας Περιφέρειας.

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο 4.6., παρουσιάστηκαν οι συμμετοχικές διαδικασίες στην περίπτωση των Εθνικών Πάρκων, κατά την οποία προβλέπονται διαδικασίες εκπόνησης ΕΠΜ και Διαχειριστικών Σχεδίων, καθώς και σύστασης Φορέων Διαχείρισης. Περιγράφηκε ένα ακόμη παράδειγμα εφαρμογής συμμετοχικών διαδικασιών για τη διαχείριση προστατευόμενης περιοχής από την Ολλανδία, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί όχι μόνο από τα Εθνικά Πάρκα αλλά και από όλες τις προστατευόμενες περιοχές η διαχείριση των οποίων εξαρτάται από περισσότερους φορείς.

Επίλογος

Στο κεφάλαιο 4 καταβλήθηκε προσπάθεια να παρουσιαστούν βασικές έννοιες, μέθοδοι και παραδείγματα συμμετοχικών διαδικασιών που να καλύπτουν το ευρύ φάσμα των προστατευόμενων περιοχών της Ελλάδας, από τις περιοχές Natura ως τα Εθνικά Πάρκα, και από τις περιοχές με ισχυρές αντιδράσεις εκ μέρους της τοπικής κοινωνίας ως τις περιοχές των οποίων οι ίδιοι οι κάτοικοι επιζητούν το καθεστώς προστασίας.

Παρουσιάστηκε το εύρος των συμμετοχικών διαδικασιών, από την ενημέρωση ως τη συν-διαχείριση, και επιχειρήθηκε να δοθούν απαντήσεις σε συνηθισμένα προβλήματα που προκύπτουν στις νεοσύστατες προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας.

Σε καμία περίπτωση δεν προτάθηκαν λύσεις γενικής χρήσης. Ο καλύτερος τρόπος να αξιοποιήσει κανείς αυτό το κεφάλαιο είναι να εντοπίσει τις περιπτώσεις και τα εργαλεία που προσιδιάζουν στη δική του περιοχή και να αντλήσει τις κατάλληλες πρακτικές. Ο δρόμος, τελικά, για τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας περνά μέσα από την ειλικρίνεια και την έντιμη πληροφόρηση για τις δυνατότητες και τους περιορισμούς που θέτει το καθεστώς προστασίας, καθώς και από έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό των συμμετοχικών διαδικασιών που θα εκτείνεται σε βάθος χρόνου, θα έχει σαφείς στόχους και θα είναι ρεαλιστικός.

Βιβλιογραφία

Borrini-Feyerabend, G. (ed.), *Beyond Fences: Seeking Social Sustainability in Conservation, Volume 2: A Resource book*, IUCN: Gland Switzerland, 1997.

Κατσακιώρη, Μ., *Κατευθυντήριες Γραμμές για τον Σχεδιασμό Έργων Ενημέρωσης και Εναισθητοποίησης Κοινού σε Θέματα Υγροτόπων*, ΥΠΕΧΩΔΕ-ΕΚΒΥ-MedWet: Θεσσαλονίκη, 2001.

WWF Ελλάς, *Επιλεγμένα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών και μερικά παραδείγματα από τη διαχείριση υδάτινων πόρων*, Δημοσίευτο κείμενο εργασίας, WWF Ελλάς: Αθήνα, 2003.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I

Φάσμα συμμετοχικών διαδικασιών

II

Εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών

III

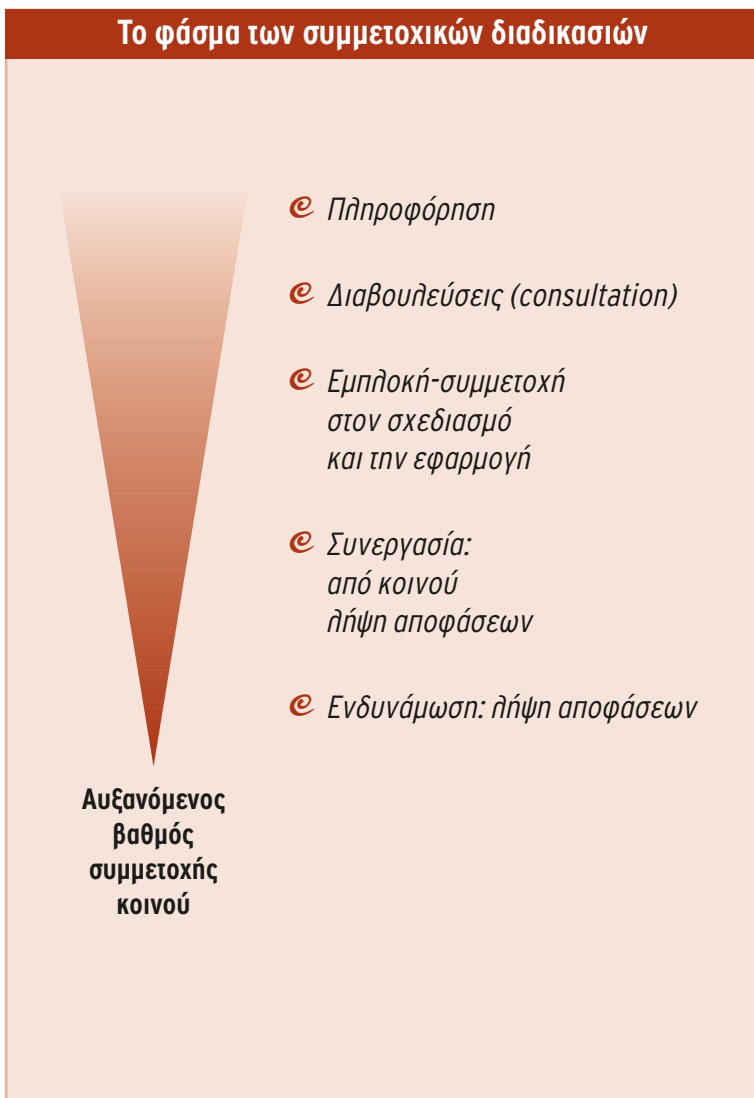
Επίλυση διαφοριών

IV

Μαρτυρίες και απόψεις από
τα στελέχη των προγραμμάτων πεδίου
του WWF Ελλάς

Παράρτημα Ι

ΦΑΣΜΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

Παράρτημα II

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

Εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών

Σε κάθε περιοχή, οι επιλογές σχετικά με τις μεθόδους αλλά και τον τρόπο εφαρμογής των συμμετοχικών διαδικασιών θα διαφέρουν, ανάλογα με τα τοπικά ειδικά προβλήματα στη διαχείριση της αντίστοιχης προστατευόμενης περιοχής. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται συνοπτικά μερικά από τα εργαλεία που αναφέρονται στο εγχειρίδιο «Επιλεγμένα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών και μερικά παραδείγματα από τη διαχείριση των υδάτινων πόρων» του WWF Ελλάς²⁵.

²⁵ Σβορώνου, Ε., Συμβουλήδου, Μ. και Μάντζιου, Δ. (2003). Εάν σας ενδιαφέρει να μάθετε περισσότερα για τα εργαλεία αυτά καθώς και για επιπλέον μεθόδους ανάπτυξης συμμετοχικών διαδικασιών που μπορείτε να εφαρμόσετε, μπορείτε να επικοινωνήσετε με το WWF Ελλάς (κα Ε. Σβορώνου, e.svoronou@wwf.gr, & κα Μ. Συμβουλήδου, m.symvoulidou@wwf.gr)

ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΡΟΣΟΧΗ
Φυλλάδιο	Επιτρέπει τη σύντομη περιγραφή του προγράμματος/έργου, των κυριότερων θεμάτων και των τρόπων συμμετοχής. Η τιμή κυμαίνεται. Ενημερώνει πολλούς ανθρώπους και περιορίζει τη διάδοση λανθασμένων πληροφοριών.	Μπορεί να παρερμηνευτεί, περιέχει περιορισμένες πληροφορίες, δεν υπάρχει άμεση ανταπόκριση, μερικές φορές είναι δύσκολο να διανεμηθεί. Γρήγορα καταλήγει παρωχημένο. Πρέπει πάντα να αναγράφεται το όνομα και τα στοιχεία αρμόδιου ατόμου για επιπλέον πληροφορίες και διευκρινίσεις.
Συζήτηση στους διαδρόμους, στα καφενεία κ.λπ.	Ανεπίσημη προσέγγιση. Καλός τρόπος για να προσεγγίσει κανείς την προσοχή του κοινού και για να διαπιστώσει την ανταπόκρισή του.	Ανεπίσημη διαδικασία, βασίζεται στα άτομα που θα αναλάβουν το εγχείρημα, δεν ταιριάζει σε όλες τις περιπτώσεις. Οι πληροφορίες μπορεί να διαστρεβλωθούν. Προσέξτε τις ισορροπίες.

ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΡΟΣΟΧΗ
Δημιουργικός ανταγωνισμός	Ομάδες που παρουσιάζουν ποικιλομορφία ψάχνουν για πρωτότυπες λύσεις κατά το στάδιο διαμόρφωσης πολιτικής και σχεδιασμού Διαχειριστικού Σχεδίου.	Είναι σημαντικό να υπάρχει ισορροπία, ώστε να αντιπροσωπεύονται ισότιμα διαφορετικά επαγγέλματα, επιστήμες και φύλα.
Εκθέσεις, ανοιχτές συγκεντρώσεις κ.λπ.	Γίνονται με σκοπό να καταστεί προσιτή η πληροφορία στα ενδιαφερόμενα μέρη. Γενική πληροφόρηση με σχετικά χαμηλό κόστος. Μπορεί να προσεγγίσει ανθρώπους στους οποίους η πληροφορία δε θα έφτανε με κάποιον άλλο τρόπο.	Μονομερής επικοινωνία. Πρέπει να χρησιμοποιείται απλή και κατανοητή γλώσσα. Επιβάλλεται να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην ανακοίνωση, στον τόπο και στο χρόνο, ώστε να διευκολύνεται η προσέλευση πολλών ατόμων.
Συνάντηση ειδικών	Συνάντηση με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων για συγκεκριμένες προτάσεις ή τη συλλογή πληροφοριών.	Η συμμετοχή των ειδικών θα πρέπει να ανταμειφθεί με κάποιον τρόπο, ώστε η συναλλαγή να μην είναι μονομερής.
Συνέντευξη (πρόσωπο με πρόσωπο ή από τηλέφωνο)	Άμεσος τρόπος ανταλλαγής πληροφοριών. Κάνει τους ανθρώπους να νιώσουν ότι κάποιος τους ακούει. Συνδυάζει τη σοβαρή συζήτηση με την ευκαιρία για επαφές και δικτυώσεις. Μπορεί να λειτουργήσει ως πολύτιμη επένδυση.	Χρειάζεται πολύ χρόνο και προσεγγίζει περιορισμένο κοινό. Το αποτέλεσμα εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από τα άτομα που θα αναλάβουν το εγχείρημα.

ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΡΟΣΟΧΗ
<p>Διαδικτυακός χώρος, ηλεκτρονικές συζητήσεις</p>	<p>Παρέχει τη δυνατότητα πληροφόρησης ή συλλογής πληροφοριών από πολλούς ανθρώπους μέσω του διαδικτύου. Έτσι διευκολύνεται η συμμετοχή. Η ανταλλαγή πληροφοριών μπορεί να γίνει σε ασφαλές περιβάλλον, ώστε να προστατεύεται από την πρόσβαση άλλων χρηστών.</p>	<p>Απευθύνεται σε συγκεκριμένο κοινό με γνώση χρήσης και πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. Απαιτεί αρκετή εργασία για τη συντήρηση και την επικαιροποίηση των πληροφοριών και προσεκτική επικοινωνία, ώστε να προσεγγίσει το σωστό κοινό. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προετοιμασία κάποιας συνάντησης.</p>
<p>Συνεντεύξεις ειδικών ομάδων κοινού</p>	<p>Έρευνα μέσω ομαδικών συνεντεύξεων για ποσοτικά στοιχεία. Οι συνεντεύξεις παρακολουθούνται με κάμερα και γίνονται από επαγγελματίες βάσει οδηγιών.</p>	<p>Είναι χρήσιμη μέθοδος για να μάθει κανείς την άποψη του κοινού σε ειδικά θέματα. Θέλει πολύ προσεκτικό σχεδιασμό.</p>
<p>Επιτροπή, ανοιχτή συζήτηση</p>	<p>Επιτροπή αντιπροσώπων οργανώσεων και φορέων που συνέρχεται τακτικά για να ανταλλάξει απόψεις με οργανωμένο τρόπο για συγκεκριμένα θέματα. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για κοινωνικές ενδείξεις ή για διαμόρφωση πολιτικής.</p>	<p>Χρήσιμη μέθοδος για να συγκροτηθεί μια ολοκληρωμένη άποψη. Αρκετά χρονοβόρα διαδικασία. Πρέπει να είναι ξεκάθαροι οι στόχοι εξαρχής.</p>

ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΠΡΟΣΟΧΗ
Παρουσιάσεις	Παρουσιάσεις σε επίσημες επιτροπές ή σε ανοιχτή συγκέντρωση με σκοπό την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση.	Η επιλογή του σωστού χρόνου είναι πολύ σημαντική. Φροντίστε ώστε από την αρχή να είναι σαφής ο σκοπός της παρουσίασης.
Συμβουλευτική επιτροπή	Ομάδα διαφόρων ενδιαφερόμενων ομάδων παρακολουθεί στενά τη διαδικασία και συμβουλεύει τακτικά όσους διαμορφώνουν πολιτική.	Προσεκτική επιλογή των συμμετεχόντων στην επιτροπή από πλευράς τόσο θέσης όσο και δυνατοτήτων. Η ύπαρξη αποτελεσματικής γραμματείας είναι απαραίτητη, όπως και η έγκαιρη ενημέρωση.
Συμβουλευτικό σώμα	Μπορεί να συμβουλευθεί μόνο όταν του ζητηθεί ή όποτε το ίδιο κρίνει.	Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί άμεσα, αλλά μπορεί να δρα συμβουλευτικά σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, π.χ. θέτοντας κάποια ζητήματα προς συζήτηση στην ημερήσια διάταξη.
Διαφήμιση	Μπορεί να φτάσει στο ευρύ κοινό σχετικά εύκολα. Ενημερώνει χωρίς να επιδέχεται αλλαγές. Μπορεί να είναι υποχρεωτική σε κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες.	Υπάρχει χώρος μόνο για περιορισμένες πληροφορίες. Είναι ακριβή.
Ηλεκτρονική συνάντηση	Γρήγορη μέθοδος συλλογής πληροφοριών, με τη δυνατότητα να παραμείνουν ανώνυμοι οι συμμετέχοντες.	Χρειάζεται έμπειρος συντονιστής. Συνδυασμός καταγίγισμού ιδεών στον Η/Υ και συζήτησης σε ομάδα.

Διαδικασία διαπραγμάτευσης/διαμεσοπάθησης/διαιτησίας

Οι διαφωνίες είναι φυσικό φαινόμενο. Ακόμη και στους κόλπους ομοιογενών ομάδων, τα άτομα διαφέρουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τα πράγματα και ως προς το τι θεωρούν σημαντικό και ουσιαστικό. Οι διαφορετικές αυτές απόψεις επηρεάζονται από παράγοντες όπως το φύλο, η εθνικότητα, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, η θρησκεία και η ηλικία. Οι διαφορές είναι γόνιμες. Χάρη σε αυτές η ζωή στην κοινότητα έχει ενδιαφέρον. Όταν όμως έρχεται η ώρα της τελικής απόφασης, η οποία βρίσκει αντίθετους αυτούς που έχουν διαφορετικές απόψεις, συγκρουόμενα συμφέροντα και άλλες αξίες, τότε οι διαφορές μπορούν να οδηγήσουν σε διαφωνία.

Οι διαφωνίες που σημειώνονται σε προστατευόμενες περιοχές οφείλονται σε πολλούς λόγους. Ορισμένες φορές οφείλονται στην απρόσεκτη οργάνωση της συμμετοχής των ντόπιων στο σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων. Σε άλλες περιπτώσεις, οι ντόπιοι έχουν ανάγκες που δεν συμβαδίζουν και/ή συγκρούονται με τις ανάγκες της προστατευόμενης περιοχής.

Κάποιες φορές οι διαφωνίες επιλύονται εύκολα: η μία πλευρά εξηγεί στην άλλη πώς βλέπει τη συγκεκριμένη κατάσταση ή πρόταση και γιατί. Η μία ή και οι δύο πλευρές συμφωνούν να αλλάξουν στάση και το πρόβλημα εξαλείφεται. Άλλες φορές η επίλυση της διαφωνίας παρουσιάζει δυσκολίες και επιβάλλεται η χρήση πιο δομημένων μεθόδων. Πάντως, η προσέγγιση που επιλέγεται κάθε φορά πρέπει να ανταποκρίνεται στο γενικότερο πλαίσιο και να λαμβάνει υπόψη τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής καθώς και τους αρμόδιους για την επίλυση διαφωνιών φορείς.

Υπάρχουν τρεις γενικές κατηγορίες προσεγγίσεων όσον αφορά στην επίλυση διαφωνιών, οι οποίες διαφέρουν ως προς το βαθμό στον οποίο οι αντιμαχόμενες πλευρές ελέγχουν τη διαδικασία και το αποτέλεσμα.

Οι κατηγορίες αυτές είναι:

Η διαπραγμάτευση: οι αντιμαχόμενες πλευρές, με ή χωρίς τη βοήθεια συντονιστή, συζητούν τις διαφορές τους και προσπαθούν να βρουν μια κοινή λύση. Ο συντονιστής κατευθύνει απλώς τη διαδικασία με ουδέτερο τρόπο, προκειμένου να βοηθήσει τις αντιμαχόμενες πλευρές να αποσαφηνίσουν και να συμβιβάσουν τις διαφορές τους.

Η διαμεσολάβηση: οι αντιμαχόμενες πλευρές συμφωνούν να ορίσουν ένα ανεξάρτητο και ουδέτερο τρίτο πρόσωπο (συνήθως κάποιον ο οποίος έχει εκπαιδευτεί στη διαμεσολάβηση) για να ελέγξει και να κατευθύνει τη διαδικασία διασαφήνισης των θέσεων, καθορισμού των συμφερόντων και εξεύρεσης αρεστών σε όλους λύσεων. Όπως και στη διαπραγμάτευση, η διαδικασία αυτή είναι εκούσια και οι αντιμαχόμενες πλευρές μπορούν να τη διακόψουν όποτε θελήσουν.

Η διαιτησία: κάθε πλευρά οφείλει να παρουσιάσει τη θέση της ενώπιον ενός ανεξάρτητου ατόμου, το οποίο έχει όμως αρμοδιότητα από το νόμο να επιβάλει μια λύση. Οι συμφωνίες επιβάλλονται διά νόμου.

Γενικές αρχές διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης/διαιτησίας

Για να μην μεροληπτήσετε υπέρ συγκεκριμένων ενδιαφερομένων ή συγκεκριμένων θέσεων (με αποτέλεσμα την επιδείνωση της διαφωνίας και/ή την κατάληξη της διαδικασίας σε αδιέξοδο), η καλύτερη προσέγγιση είναι να υιοθετήσετε την αποκαλούμενη διαπραγμάτευση/διαμεσολάβηση βάσει συμφερόντων ή βάσει αρχών. Η εν λόγω προσέγγιση απαιτεί από τις αντιμαχόμενες πλευρές να αναγνωρίσουν ότι, για να είναι βιώσιμη μια συμφωνία, πρέπει να ικανοποιεί όσο το δυνατόν περισσότερα από τα κοινά και συμπληρωματικά συμφέροντά τους. Ο στόχος πρέπει να είναι η αμοιβαία συνεργασία και όχι ο απρόθυμος συμβιβασμός. Στο πλαίσιο της προσέγγισης αυτής ισχύουν τέσσερις γενικές αρχές, οι οποίες μπορούν να εφαρμοστούν σε πρωτοβουλίες προστασίας της φύσης, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις.

► **Εστιάστε τη συζήτηση στα πραγματικά συμφέροντα της ομάδας.** Τα «συμφέροντα» εκφράζουν τις βαθύτερες ανάγκες και ανη-

συχίες των ανθρώπων. Οι «θέσεις» και οι «απόψεις» τους είναι ο τρόπος με τον οποίο εκφράζουν τα συμφέροντά τους και προσπαθούν να ικανοποιήσουν τις βλέψεις τους. Η επίλυση διαφωνιών στο πλαίσιο της οποίας ικανοποιούνται όλα τα συμφέροντα έχει πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να καταλήξει σε μακροχρόνια και ικανοποιητική συμφωνία απ' ό,τι η επίλυση διαφωνιών στο πλαίσιο της οποίας ικανοποιούνται μόνο τα συμφέροντα της μιας πλευράς. Ο συμβιβασμός μπορεί να αποδειχθεί η καλύτερη λύση για την ικανοποίηση των συμφερόντων όλων μακροπρόθεσμα. Για παράδειγμα, όσον αφορά στη διαχείριση μιας προστατευόμενης περιοχής, το να επιτραπεί π.χ. η χρήση κάποιων πόρων ή να επιτραπούν κάποιες ανθρώπινες δραστηριότητες μπορεί τελικά να ωφελήσει την προστατευόμενη περιοχή περισσότερο από την ολοκληρωτική προστασία και την αυστηρή απαγόρευση κάθε χρήσης/δραστηριότητας που πιθανόν θα οδηγούσε σε παράνομο κυνήγι, υλοτομία κ.λπ.

- ▶ **Αντιμετωπίστε τόσο τις διαδικαστικές όσο και τις ουσιαστικές διαστάσεις της διαφωνίας.** Διαδικαστικές διαφορές προκύπτουν όταν μια ομάδα επιθυμεί να συμμετάσχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, επειδή θεωρεί ότι θίγονται τα συμφέροντά της. Συνήθως θέλει να ακουστούν και να συνεκτιμηθούν οι απόψεις της. Οι ουσιαστικές διαφορές αφορούν σε πραγματικές ανάγκες, όπως η ύπαρξη επαρκών καυσόξυλων, η προστασία από αρπακτικά ζώα ή η προστασία της γης από την άναρχη ανάπτυξη.
- ▶ **Μεριμνήστε για τη συμμετοχή όλων των μεγάλων ενδιαφερόμενων ομάδων του κοινού στην εξεύρεση λύσης.** Εάν δεν μεριμνήσετε για τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών στην ανάπτυξη και στο σχεδιασμό της πρωτοβουλίας προστασίας του περιβάλλοντος, στις διαχειριστικές αποφάσεις ή στην επίλυση διαφωνιών, θα καταλήξετε σε μη βιώσιμες λύσεις και σε νέες μελλοντικές διαφωνίες.
- ▶ **Κατανοήστε τη δύναμη των διαφόρων ενδιαφερόμενων ομάδων και λάβετε την υπόψη σας κατά τη διαδικασία.** Το πώς ο καθένας θα προσεγγίσει τη διαφωνία εξαρτάται από τη δύναμη που έχει, ή πιστεύει ότι έχει, σε σχέση με τις άλλες άμεσα ενδιαφερό-

μενες πλευρές. Αν μια ομάδα θεωρεί ότι αδυνατεί να επηρεάσει το αποτέλεσμα μιας γραφειοκρατικής διαδικασίας, μπορεί να καταφύγει σε παρανομίες για να επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι διαφορές, όσον αφορά στην επιρροή των διαφόρων ομάδων, μπορεί να είναι τεράστιες. Εσείς θα πρέπει να φροντίσετε να ακουστούν οι απόψεις τους και να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες τους κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που σχετίζονται με τη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Βασικοί όροι διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης/διαιτησίας

Πρέπει να μεριμνήσετε ώστε οι ακόλουθοι όροι να έχουν εξασφαλιστεί προτού ξεκινήσει η διαδικασία διαπραγμάτευσης, καθώς είναι καθοριστικοί για την επιτυχή έκβασή της:

- ▶ Πρέπει να συμμετέχουν οικειοθελώς όλα τα άτομα ή οι ομάδες που έχουν συμφέροντα τα οποία ενδέχεται να θιγούν από τις διαπραγματεύσεις.
- ▶ Τα μέρη πρέπει να είναι έτοιμα να διαπραγματευτούν, δηλαδή πρέπει να έχουν προετοιμαστεί ψυχολογικά να μιλήσουν μεταξύ τους, να έχουν τις απαραίτητες πληροφορίες, να γνωρίζουν σε γενικές γραμμές τη διαδικασία επίλυσης διαφωνιών που θα ακολουθηθεί και να έχουν συμφωνήσει. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε περιπτώσεις στις οποίες τα ήθη και τα έθιμα δεν επιτρέπουν σε όλες τις πλευρές να εκφράσουν την άποψή τους.
- ▶ Κάθε πλευρά πρέπει να έχει τρόπο να επηρεάσει τις απόψεις και τη συμπεριφορά των υπολοίπων, εάν θέλουν να καταλήξουν σε κάποια συμφωνία.
- ▶ Τα εμπλεκόμενα μέρη πρέπει να έχουν κάποια κοινά θέματα και ενδιαφέροντα στα οποία θα είναι δυνατόν να επιτευχθεί συμφωνία ώστε να σημειωθεί κάποια πρόοδος.
- ▶ Όλα τα μέρη πρέπει να βασίζονται στα υπόλοιπα για την ικανοποίηση των αναγκών και των συμφερόντων τους, αλλιώς δεν θα έχουν επαρκή κίνητρα για να συμμετάσχουν.

- ▶ Πρέπει να υπάρχει ουσιαστική και ειλικρινής διάθεση επίλυσης των διαφορών. Αν κάποιος από τους συμμετέχοντες επωφελείται περισσότερο από τη διατήρηση της διαφωνίας, η διαπραγμάτευση είναι καταδικασμένη να αποτύχει.
- ▶ Δεν θα πρέπει να υπάρχει άλλος σίγουρος τρόπος επίλυσης του προβλήματος. Εάν ένα μέρος είναι βέβαιο ότι θα κερδίσει την υπόθεση στο δικαστήριο για παράδειγμα, τότε δεν θα έχει διάθεση να διαπραγματευτεί και να καταλήξει σε συμφωνία που δεν θα ικανοποιεί όλες του τις απαιτήσεις.
- ▶ Όλες οι πλευρές πρέπει να νιώθουν ανάγκη ή πίεση να φτάσουν σύντομα σε μια απόφαση. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πίεση χρόνου ή σε πιθανές αρνητικές επιπτώσεις σε περίπτωση μη επίλυσης του προβλήματος.
- ▶ Τα θέματα πρέπει να είναι διαπραγματεύσιμα. Αν οι διαπραγματεύσεις προβλέπεται ότι θα καταλήξουν σε ολοκληρωτική νίκη ή σε συντριπτική ήττα, οι ενδιαφερόμενοι διστάζουν να λάβουν μέρος στη διαδικασία.
- ▶ Οι συμμετέχοντες πρέπει να έχουν την αρμοδιότητα να λάβουν αποφάσεις.
- ▶ Οι συμμετέχοντες πρέπει να είναι διατεθειμένοι να συμβιβαστούν, παρόλο που αυτό μπορεί να μην είναι πάντα αναγκαίο.
- ▶ Η συμφωνία πρέπει να είναι εφικτή και οι συμμετέχοντες πρέπει να μπορούν να την εφαρμόσουν.
- ▶ Οι συμμετέχοντες πρέπει να διαθέτουν τις αναγκαίες ικανότητες για να διαπραγματευτούν, καθώς και το χρόνο και τους πόρους για να αφοσιωθούν ολοκληρωτικά στη διαδικασία. Εάν υπάρχει πρόβλημα στον τομέα αυτό, καλό είναι να επιλύεται πριν από την έναρξη των διαπραγματεύσεων.

Βασικά βήματα διαπραγμάτευσης/διαμεσοπόηση/διαιτησίας

Η διαδικασία της διαπραγμάτευσης περιλαμβάνει 13 βασικά βήματα,

τα οποία πρέπει οπωσδήποτε να ακολουθήσει το άτομο που συντονίζει τις διαπραγματεύσεις.

Κανένα βήμα δεν αναφέρει πόσος χρόνος απαιτείται για την επίτευξή του, καθώς για την ολοκλήρωση της διαδικασίας διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης ενδέχεται να χρειαστούν αρκετές συναντήσεις. Εάν σε κάποια φάση της διαδικασίας διαπιστωθεί ότι δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες, τότε η διαδικασία πρέπει να διακοπεί μέχρι να δοθεί η κατάλληλη πληροφόρηση. Εάν οι αντιμαχόμενες πλευρές φθάσουν σε αδιέξοδο, μπορούν να αποφασίσουν να διακόψουν τη διαδικασία και είτε να συναντηθούν ξανά κάποια άλλη στιγμή είτε να προχωρήσουν σε διαιτησία.

Τα βασικά βήματα της διαδικασίας διαπραγμάτευσης/διαμεσολάβησης/διαιτησίας είναι τα εξής:

- 1 Πριν από τη συνάντηση των αντιμαχόμενων πλευρών, ελέγξτε ότι πληρούνται όλοι ή σχεδόν όλοι οι προαναφερθέντες όροι. Για να γίνει αυτό, συναντηθείτε με κάθε πλευρά ξεχωριστά προκειμένου να αποσαφηνίσετε τη στάση και τις θέσεις της.
- 2 Η ώρα και ο τόπος συνάντησης που θα ορίσετε πρέπει να εξυπηρετούν όλους τους συμμετέχοντες.
- 3 Στην αρχή της διαπραγμάτευσης ζητήστε από κάθε πλευρά να εξηγήσει με σαφήνεια τη θέση της: τι θέλει και γιατί. Δεν πρέπει να γίνονται διακοπές, εκτός κι αν απαιτούνται διευκρινίσεις.
- 4 Αφού μιλήσουν όλες οι πλευρές, επισημάνετε τα σημεία στα οποία συμφωνούν.
- 5 Επισημάνετε τις πρόσθετες πληροφορίες που ενδεχομένως χρειάζονται κάποιες πλευρές προκειμένου να κατανοήσουν πλήρως τις απαιτήσεις των υπολοίπων. Εάν χρειαστεί, διακόψτε τη διαδικασία μέχρι να δοθεί η απαραίτητη πληροφόρηση.
- 6 Επισημάνετε τα σημεία στα οποία οι διάφορες πλευρές διαφωνούν.
- 7 Συμφωνήστε τον κοινό γενικό στόχο των διαπραγματεύσεων (π.χ. η βιώσιμη χρήση ενός πόρου και η προστασία των πόρων που εξα-

σφαλίζουν τα προς το ζην σε μια συγκεκριμένη ομάδα ή κοινότητα).

- 8 Βοηθήστε τις αντιμαχόμενες πλευρές να συντάξουν έναν κατάλογο με τις λύσεις που ενδέχεται να συμβάλουν στην επίτευξη αυτού του στόχου.
- 9 Καταρτίστε έναν κατάλογο με τα κριτήρια βάσει των οποίων πρέπει να εξεταστεί κάθε λύση (π.χ. επείγον, εφικτό, οικονομικά αποδοτικό).
- 10 Αξιολογήστε κάθε λύση βάσει αυτών των κριτηρίων.
- 11 Φροντίστε να επιτύχετε συμφωνία σε μία ή περισσότερες λύσεις που φαίνεται να ικανοποιούν πληρέστερα όλες τις πλευρές.
- 12 Αποφασίστε τις διαδικασίες, τις αρμοδιότητες και τα χρονοδιαγράμματα των δράσεων που απαιτούνται προκειμένου να εφαρμοστεί η συμφωνία.
- 13 Καταγράψτε τις αποφάσεις που λάβατε και ζητήστε από όλες τις πλευρές να υπογράψουν τη συμφωνία.

Παράρτημα IV

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΕΔΙΟΥ ΤΟΥ WWF ΕΛΛΑΔΣ

Από το πρόγραμμα της Ζακύνθου:

🌿 «Η στάση της τοπικής κοινωνίας, όταν ξεκίνησε η προσπάθεια δημιουργίας του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου, υπήρξε αρνητική. **Η δέσμευση μεγάλων εκτάσεων και οι περιορισμοί χρήσης γης, για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς να έχουν προβλεφθεί τα αντίστοιχα αντισταθμίσιμα αποτέλεσαν αιτίες αντίδρασης στο καθεστώς προστασίας. Παράλληλα, το μεγάλο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από τις δεσμεύσεις ως την ίδρυση του ΕΘΠΖ και η έλλειψη ενημέρωσης για τις ισχύουσες νομοθετικά διατάξεις,** λειτούργησαν ως παράγοντες αποπροσανατολισμού των πολιτών και μιας λανθάνουσας κατάστασης ελπίδας για άρση των υφιστάμενων περιορισμών.»

🌿 «Τρία χρόνια μετά την ίδρυση του ΕΘΠΖ έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ένα γενικά θετικό κλίμα.»

🌿 «**Η συγκρότηση ομάδας ντόπιων εθελοντών** συντέλεσε στην καλλιέργεια θετικού κλίματος στην τοπική κοινωνία.»

🌿 «**Η σταθερή και συνεπής παρουσία του επιστημονικού προσωπικού του φορέα** που αναλαμβάνει μέρος ή το σύνολο της διαχείρισης είναι ίσως το μυστικό για την ομαλή επικοινωνία και συνεργασία.»

🌿 «Αναμφισβήτητα, η έλλειψη περιβαλλοντικής παιδείας και ευαισθητοποίησης των τοπικών κοινωνιών στο παρελθόν αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για την αποδοχή της κήρυξης μιας περιοχής σε Εθνικό Πάρκο. Λόγω των πολλαπλών παρεμβάσεων που απαιτούν, πλέον, στον ελλαδικό χώρο σε θέματα διαχείρισης περιβάλλοντος, αλλά, παράλληλα, και της πληθώρας προγραμμάτων για περι-

βαλλοντικές δράσεις, ανακύπτουν σήμερα λιγότερες αντιδράσεις.»

🌿 «Είναι εντυπωσιακό πώς η γνώμη της τοπικής κοινωνίας διαφοροποιήθηκε με τη **δυνατότητα απασχόλησης ντόπιων σε αρκετές εποχιακές θέσεις εργασίας**. Ενώ την πρώτη χρονιά το ενδιαφέρον ήταν περιορισμένο, στον τρίτο χρόνο λειτουργίας του ΕΘΠΖ υπήρξε άνοδος των αιτήσεων της τάξης του 300%, αυξάνοντας θεαματικά τον ανταγωνισμό μεταξύ των υποψηφίων. Παράλληλα, **η εδραίωση του Πάρκου ως αρχής ελέγχου και γνωμοδοτήσεων** βοήθησε την κοινωνία να συνειδητοποιήσει ότι η διαχειριστική αρχή ελέγχει τις παρανομίες και την άναρχη ανάπτυξη. Τώρα πια γίνονται καταγγελίες από την ίδια την τοπική κοινωνία για ιδιωτικές ή και κρατικές αυθαιρεσίες. Ο Φορέας Διαχείρισης έγινε αποδεκτός και η τοπική κοινωνία επιδιώκει τη λειτουργική συνύπαρξη μαζί του, με πρότυπα και κανόνες που προφυλάσσουν την ίδια και τις οικονομικές της δραστηριότητες.»

🌿 «Πολύ σημαντικό είναι ο Φορέας Διαχείρισης...

- ▶ Να συντάξει **άμεσα σχέδιο διαχείρισης**, ώστε να είναι ξεκάθαρες και συγκεκριμένες οι θέσεις και οι δράσεις του.
- ▶ Να εντάξει στο προσωπικό του άτομα που μπορούν και θέλουν να χειριστούν τις υφιστάμενες καταστάσεις.
- ▶ Να εξασφαλίσει **άριστη συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες που θα πρέπει να εφαρμόσουν τις νομοθετικά προβλεπόμενες ρυθμίσεις**, π.χ. δασαρχείο, λιμεναρχείο, αστυνομία.»

🌿 «Οι δράσεις για προστασία του περιβάλλοντος στη Ζάκυνθο δεν έδωσαν έναυσμα για τη δημιουργία νέων συλλογικών σχημάτων. Ουσιαστική διαφορά όμως υπήρχε σε σχέση με τις δραστηριότητες ήδη υπαρχόντων φορέων οι οποίοι ασχολήθηκαν με περιβαλλοντικές δράσεις ή ενεπλάκησαν σε αυτές. Π.χ.:

- ▶ Η κινηματογραφική λέσχη Ζακύνθου και η εμπλοκή της στο Ecocinema.
- ▶ Ο κυνηγετικός σύλλογος Ζακύνθου, που διοργάνωσε περιπολίες για την προστασία των κύκνων από το παράνομο κυνήγι στη λίμνη Μακρή.»

📌 «Αποτελεσματικά μέσα συμμετοχικών διαδικασιών που χρησιμοποιήσαμε:

- ▶ Συναντήσεις, συζητήσεις με εξειδικευμένες ομάδες ή τμήματα του πληθυσμού (π.χ. αλιείς, παιδιά/σχολεία, επαγγελματικές ομάδες κ.λπ.)
- ▶ Δημοσιεύματα και προβολή στα ΜΜΕ
- ▶ Συζητήσεις στο καφενείο (στους καθημερινούς χώρους εργασίας και ψυχαγωγίας)
- ▶ Προσωπικές επαφές
- ▶ Εξασφάλιση εκπροσώπησης της τοπικής κοινωνίας στο Φορέα Διαχείρισης του ΕΘΠΖ
- ▶ Προγράμματα εθελοντικής εργασίας»

Από το πρόγραμμα της Δαδιάς:

📌 «Όταν ξεκίνησε το πρόγραμμα του WWF, είχαν ήδη ξεσπάσει οι μεγάλες αντιδράσεις για την καθιέρωση της προστασίας στην περιοχή. Υπήρχαν **προσδοκίες** από το πρόγραμμα για κάποιας μορφής ανάπτυξη. Στην ευρύτερη περιοχή κυριαρχούσε αδιαφορία και άγνοια. Η τοπική κοινωνία ήταν ανενημέρωτη και αντιμετώπιζε με δυσπιστία, όπως ήταν φυσικό, ένα πρόγραμμα προστασίας.»

📌 «**Η εφαρμογή του οικοτουριστικού προγράμματος** στο χωριό της Δαδιάς, εκ μέρους του WWF, ήταν το βασικό μέσο ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης και συμμετοχής σε δράσεις προστασίας. Ύστερα από κάποιο διάστημα άρχισε να εμπλέκεται και η τοπική κοινωνία εκτός του χωριού της Δαδιάς, αρχικά μέσω των πολιτικών εκπροσώπων της και αργότερα άμεσα²⁶.»

📌 «Αυτό που έπεισε την τοπική κοινωνία ήταν η **προοπτική ανάπτυξης** που δημιουργήθηκε μέσα από τον **οικοτουρισμό**, με **νέες θέσεις εργασίας** και έργα υποδομής. Οι νεότερες γενιές είναι σαφώς πιο ευαισθητοποιημένες.»

²⁶ Για το ρόλο του οικοτουρισμού στη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, βλ. και Σβορώνου, Ε. (2003).

📌 «Σήμερα η τοπική κοινωνία είναι πολύ πιο ώριμη να δεχτεί το καθεστώς του Εθνικού Πάρκου στη Δαδιά. Υπάρχει υποστήριξη από τις τοπικές αρχές. Ήταν κυρίως τα αποτελέσματα του **οικοτουριστικού προγράμματος** που έπεισαν την τοπική κοινωνία.»

📌 «Οι (εύλογες λόγω της έλλειψης ενημέρωσης) αντιδράσεις του 1980 προέρχονταν από πολλές κοινωνικές ομάδες, όπως κυνηγοί, υλοτόμοι, αγρότες, υπηρεσιακοί παράγοντες δασαρχείων και νομαρχίας.»

📌 «Η υποστήριξη στο πρόγραμμα, στην αρχή, προήλθε κυρίως από **προσωπικότητες που οραματίζονταν ένα διαφορετικό μέλλον για την περιοχή**, χωρίς βέβαια συγκεκριμένο περιεχόμενο και στρατηγική για την επίτευξή του. Οι τοπικές αρχές υποστήριξαν το πρόγραμμα.»

[Σημ.: Και από άλλα προγράμματα πεδίου μαρτυρείται ο καίριος ρόλος που μπορούν να παίξουν συγκεκριμένα άτομα -πρωτοπόροι- της τοπικής κοινωνίας που πιστεύουν στην προστασία και στην ήπια ανάπτυξη. Γίνονται οι πρώτοι σύμμαχοι της προσπάθειας και παίζουν καταλυτικό ρόλο στη διάχυση της θετικής στάσης στην τοπική κοινωνία.]

📌 «**Η σταθερή παρουσία επιστημονικής ομάδας** του WWF Ελλάς στην περιοχή έπαιξε σημαντικό ρόλο στο να αναζωπυρώνει τη φλόγα της προστασίας και να θυμίζει το σκοπό της ύπαρξης της προστατευόμενης περιοχής. **Η σταθερή πολιτική, το μεράκι, η συνεχής εφαρμογή περιβαλλοντικών και επιστημονικών δράσεων** συνέβαλαν να διατηρηθεί και να εμπεδωθεί η ιδέα και ο σκοπός του καθεστώτος προστασίας.»

📌 «Οι αντιδράσεις οφείλονταν και στη γενικότερη έλλειψη ευαισθητοποίησης για το περιβαλλοντικό ζήτημα κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (δεκαετία 1980). Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει.»

📌 «Ένας Φορέας Διαχείρισης πρέπει...

- ▶ Να δημιουργήσει **συμμετοχικά σχήματα στα προγράμματα και τις δράσεις** του, ώστε οι κάτοικοι και οι εκπρόσωποί τους

να ζουν τις δυσκολίες αλλά και να μετέχουν στις επιτυχίες, την επιβράβευση και την προβολή των έργων.

- ▶ Να επενδύει σημαντικό μέρος του προϋπολογισμού του στην **κατάρτιση**, θεωρητική και πρωτίστως πρακτική, των ντόπιων και μη στελεχών που θα εργαστούν στα προγράμματα, καθώς και των διοικητικών οργάνων της περιοχής. Μόνον η **συνειδητή και ιδεολογική εμπλοκή των συμμετεχόντων** στην προστασία εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα των δράσεων του Φορέα. Σε περιόδους έλλειψης διαθέσιμων οικονομικών πόρων χρειάζεται αυτή η συνειδητή εμπλοκή για να συνεχίσουν την προσπάθεια. Το κίνητρό τους, κατά συνέπεια, δεν πρέπει να είναι μόνο ένα βραχυπρόθεσμο ή μεσοπρόθεσμο εισόδημα. Αυτή την ιδεολογία μπορεί να την εμψύσει ο Φορέας μέσα από τα προγράμματα κατάρτισης.»
- ▶ Να φροντίζει για τη σταθερή παρουσία και επικοινωνία των στελεχών του με την τοπική κοινωνία, ώστε να μην αντιμετωπίζεται ως απειλή από τους ντόπιους.
- ▶ Να κερδίσει την **εμπιστοσύνη των νέων**, που είναι πιο δεκτικοί στις νέες νοοτροπίες, κι έτσι να γίνει φορέας ευρύτερης κοινωνικής αλλαγής.»

📌 «Η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στη σύνταξη και έγκριση Σχεδίων Διαχείρισης, αλλά και στην ανάληψη δράσης για την εφαρμογή των επιμέρους δράσεων από διάφορους φορείς, μέσω προγραμματικών συμβάσεων, εξασφαλίζεται από το νόμο. Οι διαδικασίες προβλέπονται από τη νομοθεσία. Πιθανόν κάποιες φορές να μην εφαρμόζονται σωστά και, άλλοτε πάλι, είναι η τοπική κοινωνία που δεν ανταποκρίνεται σε αυτές.»

📌 «Οι δράσεις προστασίας σαφώς ενίσχυσαν τη λειτουργία των υφιστάμενων συλλόγων και άλλων συλλογικών σχημάτων. Ο τοπικός γυναικείος συνεταιρισμός και η αναπτυξιακή εταιρεία βασίζονται στη φήμη της περιοχής ως προστατευόμενης.»

📌 «Αποτελεσματικά μέσα συμμετοχικών διαδικασιών που χρησιμοποιήσαμε:

- ▶ Συναντήσεις, συζητήσεις με εξειδικευμένες ομάδες ή τμήματα του πληθυσμού (π.χ. υλοτόμοι, γυναίκες, υπάλληλοι του οικοτουριστικού κέντρου, σχολεία κ.λπ.)
- ▶ Προσωπικές επαφές»

Από το πρόγραμμα της Πρέσπας:

🌿 «Η στάση της τοπικής κοινωνίας, όταν ξεκίνησε το πρόγραμμα προστασίας (1990), ήταν αρνητική. Υπήρχαν αντιδράσεις στην ίδρυση του Εθνικού Δρυμού αλλά και σε κάθε μέτρο προστασίας. Επιβάρυνε την κατάσταση και η περιστασιακή παρουσία στον τόπο πολλών ‘οικολόγων’ που εξέφραζαν ακραίες απόψεις και θέσεις για τις οικονομικές δραστηριότητες στην περιοχή. Έντονη ήταν η αίσθηση ότι η τοπική κοινωνία είχε παραγκωνιστεί από την πολιτεία στη διαχείριση θεμάτων που αφορούσαν στην περιοχή.»

🌿 «Η προσπάθεια εξασφάλισης συμμετοχής και συναίνεσης καταβλήθηκε μέσα από συζητήσεις, **παρουσιάσεις** στους εκπροσώπους φορέων, υλοποίηση **κοινών δράσεων**, συμβουλευτική, **εκπαίδευση νέων** (ντόπιων) σε θέματα διαχείρισης οικοτουρισμού, **απασχόλησή** τους σε θέσεις εργασίας στην προστασία και τον οικοτουρισμό.»

🌿 «Ανάμεσα στις βασικές αιτίες των αντιδράσεων ήταν η **έλλειψη ενημέρωσης** για το καθεστώς προστασίας, η **έλλειψη διαχειριστικού σχεδίου**, η έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης (έντονη εκείνη την εποχή), η μη κατανόηση της χρησιμότητας των απαγορεύσεων, η **παραπληροφόρηση** για το καθεστώς προστασίας, η **περιστασιακή εμφάνιση υπερασπιστών της προστασίας** (‘οικολόγων’). Οι κυριότερες αντιδράσεις προήλθαν από τους γεωργούς, που θίγονταν περισσότερο.»

🌿 «Σημαντικό ρόλο στη σταδιακή αντιστροφή του κλίματος έπαιξε η **μόνιμη παρουσία** της ομάδας της Εταιρείας Προστασίας Πρεσπών στην περιοχή. Καλλιεργήθηκε κλίμα εμπιστοσύνης. Σημαντικό ήταν ότι τα περισσότερα **στελέχη** της Εταιρείας ήταν και είναι **ντόπιοι**.

Σήμερα το κλίμα είναι πολύ πιο ευνοϊκό. Έχει εξασφαλιστεί καλή συνεργασία με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς.»

📌 «Ένας Φορέας Διαχείρισης πρέπει...

- ▶ Εκτός από το φυσικό περιβάλλον, **να κατανοεί την ιστορία, την κοινωνία και τον πολιτισμό της περιοχής.**
- ▶ Να μπορεί να συνδυάζει την **επιστημονική γνώση με τις άγραφες γνώσεις των ανθρώπων της περιοχής.**
- ▶ Να έχει **σταθερή και μακρόχρονη παρουσία** στην περιοχή με σοβαρή έρευνα, αλλά και με εφαρμογή συστήματος παρακολούθησης και συμμετοχικών διαδικασιών.
- ▶ Να έχει **μακροπρόθεσμο προγραμματισμό, σαφείς προτεραιότητες** και προσαρμοστικότητα σε τυχόν απρόβλεπτες αλλαγές.
- ▶ Να παίζει ρόλο καταλυτικό και να αναπτύσσει δράση σε όλα τα επίπεδα, από το τοπικό ως το υπερεθνικό
- ▶ Να **είναι ανεξάρτητος** (όχι εμπλοκή με κόμματα) και να λειτουργεί με απόλυτη **διαφάνεια και αξιοκρατία.**
- ▶ Να στελεχώνεται με ντόπιους ύστερα από κατάλληλη **εκπαίδευσή τους.**
- ▶ Να κατανοεί ότι κάποια θέματα πιθανόν να πρέπει να ‘θυσιάσουν’ για να κερδηθούν άλλα.»

📌 «Αποτελεσματικά μέσα συμμετοχικών διαδικασιών που χρησιμοποιήσαμε:

- ▶ Συζητήσεις με ντόπιους και με τους εμπλεκόμενους φορείς, οι οποίοι κατέθεσαν σχόλια και προτάσεις.
- ▶ Ανοιχτές συζητήσεις και παρουσιάσεις στο Δήμο και σε όλους τους κατοίκους.»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

WWF ΕΛΛΑΣ

Αθήνα 2003

Copyright © ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

ISBN 960-7284-15-1